

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

(Δ.Π.Μ.Σ.) «ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΟΡΙΣΜΩΝ ΚΑΙ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μοσχολιού Σταματία

Θέμα: Ο Αγροτουρισμός ως μοχλός ανάπτυξης της Λέσβου

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Δρ. Πανωραία Πουλάκη

Χίος, Φεβρουάριος 2023

Στην οικογένεια μου!

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Πουλάκη Πανωραία, καθηγήτρια στο τμήμα Οικονομικής και Διοίκησης Τουρισμού, Σχολής Επιστημών της Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αιγαίου, και επιβλέπουσα καθηγήτρια της διπλωματικής μου εργασίας, για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση της, όλο αυτό το διάστημα, με τις συμβουλές και την εμπειρία της συνέδραμε σημαντικά στην ολοκλήρωση αυτού το ερευνητικού εγχειρήματος.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω ξεχωριστά τον κύριο Λαγό και τον κύριο Κόντη, μέλη της εξεταστικής επιτροπής για τον χρόνο τους.

Περίληψη

Ο Αγροτουρισμός είναι μια μορφή ήπιου τουρισμού που συγκεντρώνει σημαντικές ευκαιρίες εξέλιξης, σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, στις περιοχές όπου αναπτύσσεται. Στην παρούσα εργασία διερευνάται ο αγροτουρισμός ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού και συγκεκριμένα ως μορφή τουρισμού που θα αποτελέσει την βάση στην ανάπτυξη του τουρισμού στο νησί της Λέσβου. Σκοπός της έρευνας είναι να εξεταστεί αν ο αγροτουρισμός μπορεί να αναπτυχθεί και να τεθεί ως πυλώνας ανάπτυξης του τουρισμού στην Λέσβο. Για να καταστεί το παραπάνω πεδίο ως διερευνημένο, πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική ανασκόπηση βασισμένη τόσο στην ελληνική όσο και στην διεθνή βιβλιογραφία, καθώς και ποσοτική έρευνα με την χρήση ερωτηματολογίου, το οποίο απαντήθηκε από φορείς και υπηρεσίες της Λέσβου, άμεσα συνδεδεμένες με τον τουριστικό κλάδο του νησιού.

Η παρούσα έρευνα χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος της εργασίας περιλαμβάνει βιβλιογραφική έρευνα αναφορικά με την θεωρητική προσέγγιση του αγροτουρισμού, την εξέταση του αγροτουρισμού σε διεθνή, ευρωπαϊκό και εγχώριο επίπεδο καθώς και την μελέτη περίπτωσης της Λέσβου. Το δεύτερο μέρος της εργασίας περιλαμβάνει πρωτογενή έρευνα με την ανάλυση στατιστικών δεδομένων που προέκυψαν από τις απαντήσεις του ερωτηματολογίου καθώς και τα συμπεράσματα ως απόρροια του άνωθεν εγχειρήματος.

Λέξεις-Κλειδιά

Τουρισμός- Εναλλακτικός Τουρισμός- Αγροτουρισμός- αγροτικός τρόπος ζωής- βιωσιμότητα- Βόρειο Αιγαίο- Λέσβος

Abstract

Agrotourism is a moderate form of tourism that accumulates some serious economical and social upgrade chances for the developing – in area. In this essay, agrotourism is being probed as an alternative form of tourism, specifically as a form of tourism that will be the touchstone for the rise of tourism in Lesvos island. The purpose of this research is to analyze if Agrotourism is able to grow and become a stability of evolution for tourism in Lesvos. For this to be probed, is based on Greek and International bibliographical reviews and quantitative research through questionnaire as well, that being answered by entities and bureaus, instantly linked with the tourism sector of the island.

This research is being separated in two parts. The first part includes the bibliographical research as for the theoretical approach and the examine of agrotourism in international, European and domestic level. The second part includes a primary research of data analysis with the results of the answers in the questionnaire, as soon as the conclusions as a result of the project below.

Key – Words

Tourism – alternative tourism – Agrotourism – agricultural way of life – sustainability–
North Aegean - Lesvos

Περιεχόμενα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
1.1 Εισαγωγή.....	1
1.2 Σκοπός και στόχοι της έρευνας.....	2
1.3 Μεθοδολογία της έρευνας.....	2
1.4 Διάρθρωση της εργασίας.....	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ.....	4
2.1 Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού.....	4
2.2 Εναλλακτικός τουρισμός και βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.....	5
2.3 Αγροτουρισμός.....	6
2.4 Εννοιολογική προσέγγιση του αγροτουρισμού.....	8
2.5 Τα είδη του αγροτουρισμού.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ.....	10
3.1. Διεθνές επίπεδο.....	10
3.1.1 Διεθνή μοντέλα αγροτουρισμού.....	10
3.1.2 Το παράδειγμα των Η.Π.Α.....	11
3.1.3 Το παράδειγμα της Κίνας.....	11
3.1.4 Το παράδειγμα της Αυστραλίας.....	12
3.1.5 Το παράδειγμα της Νοτίου Αφρικής.....	13
3.2 Ο Αγροτουρισμός στην Ευρώπη.....	13
3.2.1 Μοντέλα ανάπτυξης του αγροτουρισμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο.....	13
3.2.2 Το παράδειγμα της Αγγλίας.....	15
3.2.3 Το παράδειγμα της Γερμανίας.....	16
3.2.4 Το παράδειγμα της Γαλλίας.....	17
3.2.5 Το παράδειγμα της Ιταλίας.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	20
4.1 Ιστορική αναδρομή της πορείας του αγροτουρισμού στον ελλαδικό χώρο.....	20
4.2 Η συμβολή του κράτους στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Ελλάδα.....	21
4.3 Τρόποι εφαρμογής του αγροτουρισμού στην Ελλάδα.....	23
4.4 Το παράδειγμα της Κρήτης.....	24
4.5 Το παράδειγμα της Χίου.....	26
4.6 Η συμβολή του αγροτουρισμού στην ανάπτυξη τοπικών περιοχών της Ελλάδας.....	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ.....	30

5.1 Το γενικό προφίλ του νησιού της Λέσβου	30
5.2 Ιστορική ανασκόπηση του τουρισμού στην Λέσβο	30
5.3 Παρούσα κατάσταση του Τουρισμού στην Λέσβο	32
5.3.1 Στοιχεία από τον αερολιμένα Οδυσσέας Ελύτης	32
5.3.2 Στοιχεία της ξενοδοχειακής κινητικότητας στην Λέσβο	34
5.3.3 Στοιχεία ελεύσεων κρουαζιερόπλοιων στην Λέσβο	35
5.4 Σχεδιασμός ανάπτυξης αγροτουρισμού στο νησί της Λέσβου	37
5.4.1 Οι αγροτουριστικοί πόροι του νησιού	37
5.4.2 Αγροτουριστικές υποδομές και υπηρεσίες του νησιού	40
5.4.4 Σχέδιο marketing	46
5.4.5 Έρευνες και μελέτες σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη της Λέσβου	47
5.4.6 Ανθρώπινοι πόροι	47
5.5. Ανάλυση SWOT	49
5.6 Σύνοψη	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	52
6.1 Σκοπός της έρευνας	52
6.2 Ερευνητικά ερωτήματα	52
6.3 Μεθοδολογία δειγματοληψίας	52
6.4 Πληθυσμός, δείγμα της έρευνας και επεξεργασία δεδομένων	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	55
7.1 Εισαγωγή	55
7.2 Αποτελέσματα περιγραφικής στατιστικής	55
7.3 Αποτελέσματα επαγωγικής στατιστικής	71
7.3.1 Μήνες εντονότερης τουριστικής κινητικότητας και μέση χρονική διάρκεια διαμονής των τουριστών στο νησί	71
7.3.2 Πλειοψηφία τουριστών και μέση χρονική διάρκεια διαμονής των τουριστών στο νησί	72
7.3.3 Τρόπος ταξιδιού και μέση χρονική διάρκεια διαμονής των τουριστών στο νησί	73
7.3.4 Τρόπος ταξιδιού και πλειοψηφία των τουριστών στη Λέσβο	74
7.3.5 Βαθμός κατά τον οποίο ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού και θετική συνεισφορά του αγροτουρισμού σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο στη Λέσβο	75
7.3.6 Βαθμός κατά τον οποίο ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού και επάρκεια πόρων της Ε.Ε. στην αγροτουριστική καμπάνια της Λέσβου	76

7.3.7 Βαθμός κατά τον οποίο ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού και ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο από τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από την πολιτεία	77
7.3.8 Βαθμός κατά τον οποίο ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού και ανάδειξη του αγροτουρισμού στη Λέσβο από τους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς του	78
7.3.9 Θετική συνεισφορά του αγροτουρισμού σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο στη Λέσβο και επάρκεια πόρων της Ε.Ε. στην αγροτουριστική καμπάνια της Λέσβου.....	79
7.3.10 Ενίσχυση του αγροτουρισμού από τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από την πολιτεία και επάρκεια πόρων της Ε.Ε. στην αγροτουριστική καμπάνια της Λέσβου	81
7.3.11 Σύμπνοια από τους τουριστικούς φορείς ώστε να προωθηθεί η Λέσβος ως αγροτουριστικός προορισμός και επάρκεια πόρων της Ε.Ε. στην αγροτουριστική καμπάνια της Λέσβου	82
7.3.12 Ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο από τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από την πολιτεία και σύμπνοια από τους τουριστικούς φορείς ώστε να προωθηθεί η Λέσβος ως αγροτουριστικός προορισμός	83
7.4. Ανάλυση κατά συστάδες	85
7.4.1. Εισαγωγή	85
7.4.2. Εντοπισμός συστάδων.....	85
7.4.3. Αποτελέσματα ανάλυσης κατά συστάδων	86
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	89
8.1 Συμπεράσματα δευτερογενούς έρευνας και στρατηγικό πλάνο ανάπτυξης	89
8.1.1 Συμπεράσματα δευτερογενούς έρευνας	89
8.1.2 Στρατηγικό πλάνο ανάπτυξης	89
8.2 Συμπεράσματα εμπειρικής έρευνας και προτεινόμενο πλάνο ανάπτυξης	92
8.2.1 Συμπεράσματα εμπειρικής έρευνας.....	92
8.2.1.1 Συμπεράσματα περιγραφικής στατιστικής ανάλυσης	92
8.2.1.2 Συμπεράσματα επαγωγικής στατιστικής ανάλυσης και στατιστικής ανάλυσης κατά συστάδες	93
8.2.2 Προτεινόμενο πλάνο ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην Λέσβο	94
8.3 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	95
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	97
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	103
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ	108

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Εισαγωγή

Ο τουρισμός, στην χώρα μας, χαρακτηρίζεται από διαχρονική άνθηση και αποτελεί, στις μέρες μας, έναν από τους αναπτυσσόμενους τομείς της οικονομίας καθώς καλύπτει μεγάλο μέρος του εθνικού εισοδήματος και παράλληλα απασχολεί σημαντικό τμήμα του πληθυσμού. Ωστόσο, η ανάπτυξη του τουρισμού στην χώρα μας συνδέεται άμεσα με την γενικότερη ανάπτυξη του τουρισμού σε διεθνή επίπεδο και συμπορεύεται με τις διεθνείς τάσεις και πρότυπα. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται πως ο παγκόσμιος τουρισμός προσανατολίζεται στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού οι οποίες έχουν ως βάση τους την βιωσιμότητα και την αειφορία καθώς προσεγγίζουν όλο το φάσμα της τουριστικής δραστηριότητας με μια σύγχρονη οπτική. Εξαιτίας των ιδανικών κλιματολογικών συνθηκών, της εύπορης ελληνικής γης, της χρόνιας παράδοσης στην γεωργία και την κτηνοτροφία αλλά και την φιλοξενία καθώς και των σχετικά χαμηλών απαιτούμενων επενδύσεων, ο αγροτουρισμός, θεωρείται μια μορφή τουρισμού που ταιριάζει στην ελληνική κουλτούρα και παρουσιάζει περιθώρια ανάπτυξης.

Στην χώρα μας αναπτύσσονται ποικίλες μορφές τουρισμού λόγω του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου, στοιχεία που την χαρακτηρίζουν και της χαρίζουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα σε σχέση με τις γείτονες χώρες. Ο αγροτουρισμός αποτελεί μια μορφή τουρισμού που μπορεί να λειτουργήσει ευεργετικά στην αγροτική αλλά και τουριστική ανάπτυξη περιοχών που χρειάζονται οικονομική και κοινωνική τόνωση. Πρόκειται για μια μορφή τουρισμού που μπορεί να διεξαχθεί καθ' όλη την διάρκεια του έτους και μπορεί να καλύψει ολόκληρη την οικονομία μια περιοχής. Οι τουρίστες που επιλέγουν αυτή την μορφή τουρισμού, κατά την διάρκεια των διακοπών τους συμμετέχουν ενεργά σε αγροτικές διαδικασίες, δοκιμάζουν τοπικά προϊόντα, παρίστανται σε πολιτιστικές εκδηλώσεις και έρχονται σε επαφή με την καθημερινότητα των ανθρώπων του τόπου υποδοχής με τρόπο αυθεντικό, γεγονός που αυξάνει τις συνολικές τους δαπάνες. Παράλληλα, η αγροτουριστική δραστηριότητα λειτουργεί με θετικό πρόσημο σε κοινωνικό επίπεδο καθώς αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα στο φαινόμενο της αστικοποίησης ενώ ταυτόχρονα ενθαρρύνει την επαφή και την γνωριμία μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών.

Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Ελλάδα, παρόλο που αποτελεί προτεραιότητα σε κεντρικό αλλά και περιφερειακό επίπεδο και ενώ έχει κεντρίσει κατά καιρούς το ενδιαφέρον του αγροτικού κλάδου, δεν χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη άνοδο. Αυτό οφείλεται σε διάφορους παράγοντες όπως η έλλειψη συντονισμένων κατευθυντήριων γραμμών, το εύρος των αρμοδιοτήτων, η μέχρι πρότινος απουσία νομοθετικού και θεσμικού πλαισίου καθώς και συστήματος πιστοποίησης αγροτουριστικών καταλυμάτων κ.α. Γενικότερα, παρά το γεγονός ότι αυτή η μορφή τουρισμού έχει γνωρίσει σημαντική ανάπτυξη στο εξωτερικό, στην χώρα μας καθίσταται ως αναπτυσσόμενη μορφή τουρισμού. Ωστόσο, το τελευταίο διάστημα υπάρχει μια διαφορετική προσέγγιση του αγροτουρισμού από την κρατική διοίκηση καθώς διάφορα ζητήματα που αποτελούσαν εμπόδια στην ανάπτυξη του έχουν αρχίσει να επιλύονται και ορθοθετούνται.

1.2 Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Σκοπός της παρούσας εργασίας έχει οριστεί η διερεύνηση του αγροτουρισμού ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού, εστιάζοντας στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στον νησί της Λέσβου. Ως στόχοι της έρευνας τέθηκαν οι παρακάτω:

- Διερεύνηση της υφιστάμενης κατάστασης του τουρισμού στην Λέσβο
- Διερεύνηση των ειδών τουρισμού που αναπτύσσονται στο νησί καθώς και των τουριστών που επιλέγουν να το επισκεφθούν
- Διερεύνηση της συμβολής του αγροτουρισμού στο αγροτουριστικό προϊόν της Λέσβου
- Διερεύνηση της συμβολής των αρμόδιων φορέων σε ευρωπαϊκό, κρατικό και τοπικό επίπεδο στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή της Λέσβου

1.3 Μεθοδολογία της έρευνας

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε με την άντληση πληροφοριών από πρωτογενείς αλλά και δευτερογενείς πηγές δεδομένων. Συγκεκριμένα, στην δευτερογενή έρευνα αντλήθηκαν, σχετικά με το ερευνητικό πλαίσιο, δεδομένα από εξωτερικές πηγές όπως βιβλία, επιστημονικά άρθρα, ιστοσελίδες καθώς και άλλες ακαδημαϊκές πηγές. Η δευτερογενής έρευνα καλύπτει την θεωρητική ανασκόπηση του ερευνητικού πλαισίου και βοηθά στην περεταίρω ανάλυση των ζητημάτων που πραγματεύεται η παρακάτω εργασία.

Επιπλέον, διεξήχθη πρωτογενής ποσοτική έρευνα με την χρήση ερωτηματολογίου, το οποίο απαντήθηκε από εμπειρογνώμονες σχετικούς με τον τουρισμό, δηλαδή στελέχη φορέων και υπηρεσιών του τουρισμού στο νησί της Λέσβου. Τα στοιχεία που αντλήθηκαν με την χρήση του ερωτηματολογίου επεξεργάστηκαν και αναλύθηκαν με όρους στατιστικής ώστε να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα και η έρευνα να προχωρήσει στην εξαγωγή συμπερασμάτων.

1.4 Διάρθρωση της εργασίας

Η εν λόγω εργασία αποτελείται από δύο μέρη το θεωρητικό και το εμπειρικό μέρος και περιλαμβάνει συνολικά οκτώ κεφάλαια.

- Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή
Το πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνει την εισαγωγή στο θέμα της εργασίας, γνωστοποιείται ο σκοπός και οι στόχοι της εργασίας, αλλά και η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε κατά τη συγγραφή της.
- Κεφάλαιο 2: Θεωρητικό πλαίσιο του αγροτουρισμού
Στο κεφάλαιο αυτό αναλύεται ο εναλλακτικός τουρισμός & η βιώσιμη ανάπτυξη καθώς και η έννοια και το περιεχόμενο του όρου αγροτουρισμός.
- Κεφάλαιο 3: Ο Αγροτουρισμός σε διεθνή και ευρωπαϊκό επίπεδο

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζεται ο αγροτουρισμός σε διεθνή αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο μέσα από παραδείγματα ανάπτυξης αγροτουρισμού σε διάφορες χώρες ανά τον κόσμο.

➤ Κεφάλαιο 4: Ο Αγροτουρισμός στην Ελλάδα

Το κεφάλαιο αυτό πραγματεύεται το ζήτημα του αγροτουρισμού σε εγχώριο επίπεδο. Παρουσιάζονται παραδείγματα αγροτουριστικής δραστηριότητας σε περιοχές της χώρας.

➤ Κεφάλαιο 5: Μελέτη περίπτωσης της Λέσβου

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται ενδελεχής ανάλυση των δυνατοτήτων του νησιού της Λέσβου. Πραγματοποιείται ο σχεδιασμός ανάπτυξης του αγροτουρισμού για την εν λόγω περιοχή, SWOT ανάλυση και παρουσιάζεται το προτεινόμενο πλάνο ανάπτυξης του αγροτουρισμού στο νησί.

➤ Κεφάλαιο 6: Μεθοδολογία της έρευνας

Στο κεφάλαιο αυτό περιγράφεται αναλυτικά η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την διεκπεραίωση της έρευνας.

➤ Κεφάλαιο 7: Αποτελέσματα της έρευνας

Το κεφάλαιο επτά περιλαμβάνει τα στατιστικά αποτελέσματα της έρευνας.

➤ Κεφάλαιο 8: Συμπεράσματα

Το παρόν κεφάλαιο περιλαμβάνει τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε εν λόγω έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

2.1 Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού

Ο εναλλακτικός τουρισμός περιλαμβάνει τις μορφές εκείνες του τουρισμού που συμπορεύονται με τις εκάστοτε κοινωνικές αξίες αλλά και με τις αξίες της φύσης ενώ δίνουν την δυνατότητα σε ντόπιους και τουρίστες να αποκτήσουν κοινές εμπειρίες (Smith και Eadington 1992, σ. 3). Πρόκειται για έναν τύπο τουρισμού που αντιμετωπίζει την ανάπτυξη με γνώμονα την αειφορία σε περιοχές μη αστικές (Βαρβαρέσος, 2005). Είναι εξαιρετικά δύσκολο να οριστεί με ευκρίνεια η έννοια και το περιεχόμενο των εναλλακτικών και ειδικών μορφών τουρισμού γεγονός αναπτύσσει ποικίλα εμπόδια στην διερεύνηση του φαινομένου (Φαρσάρη, 2009).

Ο εναλλακτικός τουρισμός και οι ειδικές μορφές τουρισμού είναι δύο έννοιες που συχνά συγχέονται. Αυτό που συντελεί τις ειδικές μορφές τουρισμού είναι η αλληλεπίδραση που δημιουργείται μεταξύ τουριστών και του τόπου υποδοχής. Δηλαδή, η παρουσία ενός ισχυρού ερεθίσματος (φύση, αθλητισμός, πολιτισμός) το οποίο ωθεί τον τουρίστα να επισκεφθεί μια συγκεκριμένη περιοχή και δημιουργεί στον τόπο υποδοχής μια ανάλογη ειδική τουριστική υποδομή που απασκοπεί στην εξυπηρέτηση της ειδικής τουριστικής ανάγκης (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001). Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού υπόκεινται στις ειδικές μορφές τουρισμού. Για να χαρακτηριστούν οι μορφές ως εναλλακτικές προϋποτίθεται να ισχύουν κάποιοι παράγοντες που αφορούν τον προορισμό, τις δραστηριότητες, και την προστασία του περιβάλλοντος (Ανδριώτης, 2008).

Ο εναλλακτικός τουρισμός μπορεί να πάρει ποικίλες μορφές. Η πιο σύγχρονες από αυτές είναι (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2019):

- Χειμερινός τουρισμός
- Θαλάσσιος τουρισμός
- Τουρισμός Υγείας
- Αθλητικός τουρισμός
- Θρησκευτικός τουρισμός
- Συνεδριακός τουρισμός
- Αστικός τουρισμός
- Ιαματικός τουρισμός
- Τουρισμός ψυχικών θεματικών πάρκων
- Τουρισμός για αθλητικές διοργανώσεις
- Τουρισμός χρήσης αθλητικών κέντρων
- Τουρισμός σε κέντρα αναζωογόνησης
- Ορειβατικός – Περιπατητικός τουρισμός
- Αγροτουρισμός

Σύμφωνα με τον Λαγό οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού στηρίζονται «στο διαφορετικό τρόπο των διακοπών, που προσδιορίζει τη ζήτηση συγκεκριμένων μορφών τουρισμού, οι οποίοι επιλέγονται από τον ταξιδιώτη - τουρίστα. Ο τρόπος αυτός συνδέεται με συγκεκριμένα θέματα όπως είναι ο αθλητισμός, η περιήγηση, η

φυσιολατρία κτλ. Σε κάθε περίπτωση ο ταξιδιώτης τουρίστας επιλέγει αυτόνομα τον τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής του ταξιδιού του» (Λαγός 2005, σ. 76).

Γενικότερα, εναλλακτικός τουρισμός χαρακτηρίζεται κάθε μορφή τουρισμού που διαφέρει από τον συνηθισμένο τουρισμό, επιδιώκει την βιώσιμη ανάπτυξη του και στοχεύει στην ευημερία του τόπου που εφαρμόζεται. Η κατηγορία του εναλλακτικού τουρισμού είναι αυτό που προτιμάται στις μέρες τόσο από πλευράς τουριστών όσο και από πλευράς προορισμών, καθώς ο μαζικός τουρισμός είναι πια παρωχημένος και οι κοινωνικές, περιβαλλοντικές, τουριστικές ανάγκες έχουν μεταβληθεί αρκετά σε σχέση με το παρελθόν.

2.2 Εναλλακτικός τουρισμός και βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη

Ο εναλλακτικός τουρισμός και η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη είναι δύο έννοιες που αλληλεξαρτώνται. Η φιλοσοφία που κρύβεται πίσω από την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, βασίζεται στον αρμονικό συνδυασμό των κοινωνικών απαιτήσεων, της οικονομικής μεγέθυνσης και του φυσικού περιβάλλοντος της εκάστοτε περιοχής. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην βάση τους στηρίζονται στην παραπάνω φιλοσοφία. Πιο συγκεκριμένα πρόκειται για τον τουρισμό που λαμβάνει πλήρως υπόψη του τις τωρινές και μελλοντικές οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές του επιπτώσεις, ικανοποιώντας τις ανάγκες των επισκεπτών, της βιομηχανίας, του περιβάλλοντος και των κοινοτήτων υποδοχής του τουρισμού (Τουφεγγιοπούλου, 2014).

Λόγω ότι η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί μια πολυσύνθετη έννοια και περιλαμβάνει ένα μεγάλο εύρος παραγόντων, η όλη θεωρία στηρίζεται σε οκτώ βασικά αξιώματα-αρχές.

- 1) Αξίωμα της φέρουσας Ικανότητας: κάθε περιοχή έχει την δική της ικανότητα να αναπτυχθεί επιχειρηματικά-τουριστικά χωρίς αυτό να επιφέρει καταστροφικές συνέπειες στο περιβάλλον
- 2) Αξίωμα της βιοποικιλότητας: προστασία χλωρίδας, πανίδας, οικοσυστημάτων και ανανεώσιμων πόρων
- 3) Αξίωμα της διαγενεαλογικής δικαιοσύνης: κάθε γενιά οφείλει να διαθέσει στην ερχόμενη, πόρους ίσης ή μεγαλύτερης ποσότητας
- 4) Αξίωμα της δια χωρικής υπευθυνότητας: η απαγόρευση της μεταβίβασης των αρνητικών συνεπειών της ανθρώπινης δραστηριότητας μιας περιοχής σε μια άλλη
- 5) Αξίωμα της συμμετοχικότητας: όλα τα μέλη της εκάστοτε τοπικής κοινωνίας οφείλουν να λαμβάνουν μέρος στην διαδικασία λήψης αποφάσεων
- 6) Αξίωμα του κρίσιμου φυσικού ή πολιτιστικού κεφαλαίου: κάθε στοιχείο που δεν δύναται να ανανεωθεί ή να αντικατασταθεί στον κύκλο ζωής, αποτελεί κρίσιμο κεφάλαιο και πρέπει να προστατεύεται
- 7) Αξίωμα της ολιστικής προσέγγισης: η συνυπευθυνότητα όλων σε περιβαλλοντολογικά ζητήματα
- 8) Αξίωμα της προληπτικότητας: η λήψη μέτρων και πρωτοβουλιών για την αποφυγή μελλοντικών σφαλμάτων ή την δημιουργία διαχειρίσιμων σφαλμάτων.

Στα παραπάνω αξιώματα βασίστηκε και ο καθορισμός της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, κατά τον οποίο προβλέπεται ότι για να επιτευχθεί η αειφορία στην τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το φυσικό περιβάλλον, η κοινωνία και η οικονομία. Επιπλέον, η τουριστική δραστηριότητα θα πρέπει να είναι ανάλογη των χαρακτηριστικών της περιοχής όπου εκτυλίσσεται, ενώ παράλληλα οφείλει να φροντίζει και να διαφυλάττει την πολιτιστική κληρονομία, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου. Ακόμη, προβλέπεται η συνέργεια όλων των αρμόδιων φορέων και υπηρεσιών κάθε τομέα (ιδιωτικός, δημόσιος) για την βέλτιστη εκδοχή του τουρισμού. Προβλέπεται επίσης, ότι ο τουρισμός, σε μια περιοχή, οφείλει να δημιουργεί ευκαιρίες ενισχύοντας την τοπική κοινωνία τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Ακολούθως, ο τουρισμός θα πρέπει να εφαρμόσει πρακτικές φιλικές προς το περιβάλλον και για τους δύο αντισυμβαλλόμενους για αυτούς δηλαδή, που συμμετέχουν στην τουριστική δραστηριότητας προσφέροντας προϊόντα και υπηρεσίες, και εκείνους που αποτελούν λήπτες του τουριστικού προϊόντος ή των τουριστικών υπηρεσιών. Τέλος, σύμφωνα με όσα ορίστηκαν για την βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού απαραίτητη προϋπόθεση για την εφαρμογή όσα προαναφέρθηκαν αποτελεί η ατομική ευθύνη και ευαισθησία.

2.3 Αγροτουρισμός

Μια από τις πιο ενδιαφέρουσες μορφές εναλλακτικού τουρισμού είναι αυτή του αγροτουρισμού, καθώς πρόκειται για μια μορφή τουρισμού κατά την οποία συνυπάρχουν αρμονικά ο τουρισμός και ο αγροτικός τρόπος ζωής. Στην παρούσα εργασία έχει επιλεγεί η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού ως αντικείμενο προς διερεύνηση.

Προσεγγίζοντας τον όρο ετυμολογικά διαπιστώνεται πως αποτελείται από δύο μέρη. Το πρώτο μέρος της λέξης, αγρό-, που έχει ρίζες από την ελληνική γλώσσα αγρός και σημαίνει χωράφι και το δεύτερο μέρος της λέξης τουρισμός που προέρχεται από την λατινική γλώσσα tornus που σημαίνει περιήγηση. Έπειτα η λέξη αυτή πέρασε στην αγγλική γλώσσα ως touring και στη γαλλική ως tour διατηρώντας, ωστόσο, την σημασία της (Βαρβαρέσος 2000).

Η εν λόγω μορφή τουρισμού φαίνεται να εμφανίζεται περί της δεκαετίας του 1960 στην Αμερική. Ωστόσο φαίνεται να απασχόλει την διεθνή επιστημονική βιβλιογραφία από το 1975 και έπειτα. Στην χώρα μας αυτή η μορφή τουρισμού άρχισε να αναπτύσσεται για πρώτη φορά μέσα από την δημιουργία και την ίδρυση γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών κατά την διάρκεια της δεκαετίας 1980. Πρόκειται για μία μορφή τουρισμού που ξεκίνησε να υφίσταται χρονικά, κατά την περίοδο που ο μαζικός τουρισμός αναπτυσσόταν και προσέλκυε ολοένα και περισσότερους ανθρώπους. Επιπλέον, εξετάζοντας το φαινόμενο χρονικά και κοινωνιολογικά, το ενδιαφέρον των ανθρώπων προς τον αγροτικό τρόπο ζωής και η επιλογή μιας τέτοιας μορφής τουρισμού ειδικών ενδιαφερόντων φαίνεται να σχετίζεται με την αστικοποίηση και την σταδιακή απομάκρυνση του ανθρώπου από την φύση. Είναι λοιπόν μια προσπάθεια αναπλήρωσης του κενού που δημιουργείται μεταξύ του σύγχρονου τρόπου ζωής και της φύσης.

Ο αγροτουρισμός συγκαταλέγεται στην ομάδα των ειδικών ενδιαφερόντων τουρισμού που ως κίνητρο έχει το φυσικό περιβάλλον. Στην συγκριμένη ομάδα, πέρα από τον αγροτουρισμό, προσχωρούνται ο οικοτουρισμός, ο χιονοδρομικός τουρισμός, ο ορεινός τουρισμός, ο σπηλαιολογικός τουρισμός κ.α. Αναλυτικότερα, οι μορφές αυτές τουρισμού ενεργοποιούνται κυρίως κατά το διάστημα μεταξύ φθινοπωρινών και ανοιξιάτικων μηνών. Το βασικό κίνητρο των τουριστών που επιλέγουν τις μορφές τουρισμού της ομάδας αυτής είναι η γνωριμία με τη φύση, η οποία επιτυγχάνεται μέσα από μια καθολικά αυθεντική τουριστική εμπειρία κατά την οποία ο τουρίστας συμμετέχει σε διαφορές δραστηριότητες, που είναι βασισμένες στην αξιοποίηση φυσικών, πολιτιστικών και ανθρωπογενών πόρων. Μέσα από αυτή τη διαδικασία οι τουρίστες που γίνονται δέκτες μιας τέτοιας εμπειρίας αποκτούν οικολογική συνείδηση σεβόμενοι το περιβάλλον. Σημαντική είναι η αναφορά του γεγονότος πως χάρις της ανάπτυξης τέτοιων τουριστικών δραστηριοτήτων κρίθηκε αναγκαία η εφαρμογή διάφορων πρακτικών που ως στόχο είχαν την διαφύλαξη του φυσικού περιβάλλοντος. Μια τέτοια πρακτική είναι ο προσδιορισμός περιοχών ως Natura. (Κοκκώσης, Τσάρτας & Γκίρμπα 2011)

Ως μορφή τουρισμού, ο αγροτουρισμός συσχετίζεται άμεσα τόσο με τον εναλλακτικό-ήπιο τουρισμό όσο και με την βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού, δύο έννοιες που αναλύθηκαν παραπάνω. Η αναλυθείσα μορφή τουρισμού ανήκει στην κατηγορία των ήπιων μορφών τουρισμού και λαμβάνει χώρο στις περιοχές της υπαίθρου με τρόπο τέτοιο που δεν επηρεάζει το περιβάλλον, τον τόπο, τους κατοίκους, τους τοπικούς πόρους και πολιτισμό αλλά συμπορεύεται και εναρμονίζεται μαζί τους. Για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού δεν απαιτείται η δημιουργία ειδικών τουριστικών υποδομών καθώς οι οποιοσδήποτε τουριστικές ανάγκες καλύπτονται από τις ήδη υπάρχουσες υποδομές. Στις περιπτώσεις, ωστόσο, που η δημιουργία υποδομών κρίνεται αναγκαία οι υποδομές αυτές γίνονται βάσει της φιλοσοφίας και της κουλτούρας της εκάστοτε περιοχής συνυπολογίζοντας πάντα και τον παράγοντα φυσικό περιβάλλον (Καλοκάρδου, Κραντωνέλλης 2005).

Τα άτομα που επιλέγουν να κάνουν διακοπές αυτής της μορφής τουρισμού συγκεντρώνουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά. Πρόκειται για άτομα μεσαίου- υψηλού μορφωτικού επιπέδου κυρίως μέσης ηλικίας περίπου 50-70 ετών (Κουσουνής 2004), τα οποία επιλέγουν τέτοιου είδους διακοπές με σκοπό να αξιοποιήσουν τον χρόνο τους συνδυάζοντας την σωματική άσκηση με την εμπειρία και την γνώση. Τα άτομα αυτά επιθυμούν οι διακοπές τους να περιλαμβάνουν τα 3Φ (Φύση-Φιλία-Φιλοξενία) ενώ παράλληλα τους διέπει ιδιαίτερη ευαισθησία σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον και την κοινωνία. (Σφακιανάκης, 2000). Οι περισσότεροι από αυτούς επιδιώκουν να γνωρίσουν την αγροτική ζωή και να ζήσουν σε αυτούς τους ρυθμούς, εξασφαλίζοντας έτσι μοναδικές βιωματικές εμπειρίες που τους συνοδεύουν στην πορεία της ζωής τους. Επιλέγουν κυρίως χώρους διαμονής που να χαρακτηρίζονται από ποιότητα και πρωτοτυπία (Wood and House, 1991). Εξαιτίας όλων των χαρακτηριστικών που συγκεντρώνουν και του γεγονότος ότι πρόκειται για άτομα που έχουν πραγματοποιήσει ταξίδια διάφορων ειδών είτε των τυπικών διακοπών του μαζικού τουρισμού είτε άλλων μορφών τουρισμού καθίστανται ως ιδιαίτερα 'εκπαιδευμένοι' τουρίστες με υψηλές απαιτήσεις σχετικά με το επίπεδο των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών (Morrison, 1999).

2.4 Εννοιολογική προσέγγιση του αγροτουρισμού

Ο αγροτουρισμός σαν έννοια έχει απασχολήσει αρκετά την διεθνή επιστημονική κοινότητα ως προς το να ερμηνευθεί και να προσδιοριστεί με έναν ορισμό. Ωστόσο μέχρι και σήμερα δεν έχει οριστεί ένας καθολικός ορισμός κοινά αποδεκτός από όλους που να εξυπηρετεί την ερμηνεία του. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ως μορφή τουρισμού διαφέρει από χώρα σε χώρα καθώς επηρεάζεται και διαμορφώνεται από τους εκάστοτε τοπικούς αγροτικούς παράγοντες. Τέτοιοι παράγοντες μπορεί να είναι το φυσικό περιβάλλον, το είδος της αγροτικής παραγωγής, ο τόπος διαμονής, η γαστρονομία, οι πολιτισμικές και πολιτιστικές διαφορές, οι δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα ανάλογα με το γεωγραφικό περιβάλλον (Ιωακίμειδης, 2009).

Υπάρχουν διάφορες προσπάθειες προσέγγισης της έννοιας του αγροτουρισμού. Κατά τους Busby και Rendle (2000), Getz και Carlsen (2000) και Oppermann (1996), ο αγροτουρισμός είναι ταυτόσημος με τον τουρισμό της υπαίθρου, ο οποίος απεικονίζεται μέσα από την οικονομική δραστηριότητα των γεωργικών μονάδων παραγωγής.

Αντίθετα, σύμφωνα με τον Nilsson (2002), ο τουρισμός της υπαίθρου είναι τμήμα του αγροτικού τουρισμού, όπου ο αγροτικός τουρισμός λαμβάνει χώρο σε αγροτικές περιοχές και ο τουρισμός της υπαίθρου σε περιοχές της υπαίθρου.

Ο Wall (2004) ορίζει τον αγροτουρισμό ως μια δραστηριότητα παροχής τουριστικών υπηρεσιών σε αγρόκτημα που βρίσκεται σε λειτουργία.

Σύμφωνα με το Υπουργείο Τουρισμού, «Αγροτουρισμός» είναι η ειδική μορφή Τουρισμού η οποία αφορά την παροχή υπηρεσιών υποδοχής και φιλοξενίας ή και εστίασης σε χώρους λειτουργικά ενοποιημένους με αγροτικές εγκαταστάσεις, οι οποίες προσφέρονται συνδυαστικά με δραστηριότητες που σχετίζονται με την αγροτική παραγωγή όπως και με την προστασία και ανάδειξη του φυσικού και ανθρωπογενούς αγροτικού τοπίου.

Κατά το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων «Αγροτουρισμός είναι ειδική μορφή Τουρισμού Υπαίθρου, η οποία συνίσταται στο σύνολο των δραστηριοτήτων που συνδέονται με την αγροτική παραγωγή και το πολιτιστικό περιβάλλον των αγροτικών περιοχών, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και τοπική γαστρονομία, καθώς και την παροχή υπηρεσιών φιλοξενίας και εστίασης σε χώρους ενοποιημένους ή μη με αγροτικές εγκαταστάσεις», ενώ σύμφωνα με τους ΕΟΤ και Ιακωβίδου (1997) αγροτουρισμός «είναι η τουριστική δραστηριότητα που αναπτύσσεται σε χώρο μη αστικό, από τους απασχολούμενος του πρωτογενή και του δευτερογενή τομέα σε οικογενειακής/συνεταιρικής μορφής μικρές τουριστικές μονάδες παροχής αγαθών και υπηρεσιών».

2.5 Τα είδη του αγροτουρισμού

Ο αγροτουρισμός ως μια μορφή τουρισμού ειδικών ενδιαφερόντων συγκεντρώνει όλα εκεί τα χαρακτηριστικά των μορφών τουρισμού ειδικών ενδιαφερόντων. Συνεπώς μπορεί να διακριθεί σε ποικίλα είδη ανάλογα με το κριτήριο που θα τεθεί κάθε φορά. Παρακάτω προσεγγίζονται τα είδη του αγροτουρισμού βάσει των κριτηρίων: ύπαρξη

ενός εν λειτουργία αγροκτήματος, η επαφή με τις αγροτουριστικές δραστηριότητες, η αυθεντικότητα της αγροτικής εμπειρίας των τουριστών(Phillip, Hunter, Blackstock, 2009).

Κριτήριο 1: Ύπαρξη ενός εν λειτουργία αγροκτήματος. Στο εν λόγω κριτήριο περιλαμβάνονται όλες εκείνες οι δραστηριότητες, όπως καλλιέργεια γης ή εκτροφή ζώων, που πραγματοποιούνται σε ένα αγρόκτημα το οποίο είναι ενεργό ως προς την παραγωγή αγαθών και προϊόντων. Ο όρος «εν λειτουργία» στο κριτήριο αυτό περιγράφει κάθε αγρόκτημα στο οποίο εκτελούνται στο παρόν δραστηριότητες και διαδικασίες που αφορούν την γεωργία (Ιακωβίδου, 1997) .

Κριτήριο 2: Η επαφή με τις αγροτουριστικές δραστηριότητες. Το ύψος του βαθμού επαφής των αγροτουριστών με τις γεωργικές δραστηριότητες στο κριτήριο αυτό χωρίζεται σε άμεση, έμμεση και παθητική. Άμεση επαφή θεωρείται αυτή κατά την οποία οι γεωργικές δραστηριότητες είναι βασικό χαρακτηριστικό των δραστηριοτήτων που αναπτύσσουν οι αγροτουρίστες κατά την διάρκεια των διακοπών τους, όπως για παράδειγμα το άρμεγμα των ζώων ή η φροντίδα των φυτών, και αφορά κυρίως χειρωνακτική εργασία. Έμμεση είναι η επαφή όπου οι αγροτουριστικές δραστηριότητες σχετίζονται με τον δευτερογενή τομέα. Δηλαδή την πώληση των προϊόντων που παράγει το εκάστοτε αγρόκτημα, η κατανάλωση αυτών καθώς και η συμμετοχή στην διαδικασία επεξεργασίας των τροφίμων. Τέλος, παθητική ορίζεται η επαφή στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η γεωργία και ο τουρισμός λειτουργούν ξεχωριστά και το μόνο κοινό σημείο επαφής είναι ότι λαμβάνουν χώρο στο ίδιο περιβάλλον (αγρόκτημα).

Κριτήριο 3: Η αυθεντικότητα της αγροτικής εμπειρίας των τουριστών. Η αυθεντικότητα της αγροτικής εμπειρίας είναι άμεσα εξαρτημένη από το ποσοστό εμπλοκής των τουριστών στην αγροτική διαδικασία. Συνήθως οι αγρότες των αγροκτημάτων οργανώνουν κάποιες αγροτικές δραστηριότητες κατά τις οποίες οι τουρίστες μπορούν να συμμετέχουν, χωρίς όμως αυτές να αποτελούν μέρος των καθημερινών δραστηριοτήτων του αγροκτήματος, τις οποίες οι τουρίστες τις αντιλαμβάνονται ως αυθεντικές. Η γνησιότητα μια τέτοιου είδους τουριστικής εμπειρίας είναι εξαιρετικά δύσκολο να συμβεί καθώς για να υπάρξει συχνά απαιτείται σωματική συμμετοχή και εξειδίκευση.

Βάσει των παραπάνω κατηγοριών τα κριτήρια συνδυάζονται μεταξύ τους και δημιουργούν επιπλέον είδη αγροτουρισμού. Αναφορικά αυτά είναι : ο αγροτουρισμός σε αγρόκτημα εκτός λειτουργίας, ο αγροτουρισμός σε εν λειτουργία αγρόκτημα-παθητική επαφή με τις γεωργικές δραστηριότητες, ο αγροτουρισμός σε εν λειτουργία αγρόκτημα- έμμεση επαφή με τις αγροτικές δραστηριότητες, ο αγροτουρισμός σε εν λειτουργία αγρόκτημα- άμεση επαφή με αγροτικές δραστηριότητες-σχεδιασμένος/αυθεντικός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

3.1. Διεθνές επίπεδο

3.1.1 Διεθνή μοντέλα αγροτουρισμού

Το αγροτουριστικό φαινόμενο έχει απασχολήσει τον διεθνή τουρισμό καθώς αποτελεί ένα ελκυστικό είδος τουρισμού που προάγει τον 'πράσινο τουρισμό' και εξασφαλίζει στον τουρίστα μια αυθεντική επαφή με τον αγροτικό τρόπο ζωής. Επιπλέον σε πολλές περιπτώσεις χωρών, οι οποίες αναλύονται παρακάτω, ο αγροτουρισμός έχει χρησιμοποιηθεί ως ένα μέτρο αναζωογόνησής της υπαίθρου τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο.

Ο τρόπος με τον οποίο διατίθεται ο αγροτουρισμός στον καταναλωτή, διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα λόγω μιας ακολουθίας ειδικών παραγόντων όπως για παράδειγμα οι οικονομικές συνθήκες μιας χώρας. Στην παγκόσμια τουριστική κοινότητα διακρίνονται δύο κυρίαρχα μοντέλα διάθεσης αγροτουρισμού. Η πιο διαδεδομένη μορφή άσκησης αγροτουρισμού είναι η «bed and breakfast». Στην κατηγορία αυτή συγκαταλέγονται οι αγροτουριστικοί χώροι διαμονής που προσφέρουν διαμονή και διατροφή. Συνήθως πρόκειται για αγροτικές κατοικίες μακριά από αστικές περιοχές. Το δεύτερο μοντέλο είναι «farm house holidays». Η περίπτωση αυτή ως βασικό χαρακτηριστικό έχει την ενεργή συνεισφορά του τουρίστα στις αγροτικές διαδικασίες. Μέσα από αυτές τις δραστηριότητες ο τουρίστας εξασφαλίζει μια πραγματική γνωριμία με τον αγροτικό τρόπο ζωής.

Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού σε μια χώρα είναι αλληλένδετη με το μοντέλο εφαρμογής του. Το επίπεδο ωστόσο που θα αναπτυχθεί αυτή η μορφή τουρισμού εξαρτάται από διάφορους συντελεστές επιρροής. Αναφορικά τέτοιο είναι το επίπεδο της γεωργικής παραγωγικής διαδικασίας, η κουλτούρα, η θρησκεία, το πολιτιστικό, οι διαθέσιμοι φυσικοί πόροι, το διαθέσιμο ανθρώπινο δυναμικό, το αγροτικό εισόδημα κ.α.

Οι πρακτικές άσκησης αγροτουρισμού συχνά υποστηρίζονται από αναπτυξιακά προγράμματα χρηματοδότησης που ως στόχο έχουν να διευκολύνουν την αγροτουριστική δραστηριότητα. Ανά τον κόσμο έχει διατεθεί πληθώρα τέτοιων προγραμμάτων. Επί παραδείγματι, τέτοια αναπτυξιακά πλάνα αποτελούν τα προγράμματα LEADER που συνέβαλαν στην ενίσχυση του αγροτουρισμού, στην ανάπτυξη της αγροτουριστικής καινοτομίας και τελικά στην κινητοποίηση του αγροτικού κόσμου με γνώμονα τον αγροτουρισμό (Ηγουμενάκης, Κραβαρίτης, Λύτρας, 1998).

3.1.2 Το παράδειγμα των Η.Π.Α.

Ο αγροτουρισμός ως τουριστική δραστηριότητα εντοπίζεται στις ΗΠΑ κατά την δεκαετία του 1960 ως «Farm and Ranch Hospitality». Παράλληλα την ίδια χρονική περίοδο εμφανίζονται και οι παραλλαγές του ως γεωργικός και αγροτικός τουρισμός (Τομαράς, Λαγός, 2007). Σύμφωνα με την ομοσπονδία αγροκτημάτων Αμερικής ως αγροτουρισμός ορίζεται κάθε αγροτική επιχείρηση (αγρόκτημα, ράντζο, αγροτική εγκατάσταση) η οποία αναπτύχθηκε ώστε να παρέχει διασκέδαση στους επισκέπτες της δημιουργώντας παράλληλα εισοδηματικές εισροές στον ιδιοκτήτη της. Επιπροσθέτως, ως αγροτουρισμός θεωρείται και η επίσκεψη σε οποιαδήποτε αγροτική επιχείρηση που στοχεύει στην ψυχαγωγία, είναι εκπαιδευτικού χαρακτήρα ή περιλαμβάνει την ενεργή συμμετοχή στην αγροτική παραγωγική διαδικασία και λειτουργεί ευεργετικά στην τοπική οικονομία (Amaral, Edgar, 2010).

Βάσει όσων προαναφέρθηκαν εντοπίζεται ένα μεγάλο φάσμα αγροτικών επιχειρήσεων που νοούνται αγροτουριστικές όπως είναι οι χώροι διαμονής σε αγροκτήματα, καταλύματα «bed and breakfast», αχυρώνες, κατασκηνώσεις, ράντζα κτλ. Τον ίδιο πλουραλισμό διαθέτουν και οι προσφερόμενες υπηρεσίες όπως είναι συμμετοχή για αγροτικές διαδικασίες, ιππασία, αλιεία, κυνήγι κτλ. (Pittman, 2006). Πλέον το 20% του πληθυσμού των ΗΠΑ ζει σε αγροτικές περιοχές από το οποίο μόλις το 1% απασχολείται με αγροτικές εργασίες. Στο ποσοστό αυτό εντοπίζονται 23.350 αγροκτήματα τα οποία εμφανίζουν αγροτουριστική δραστηριότητα (Brown, Reeder, 2007). Ο μέσος όρος επίσκεψης σε ένα αγρόκτημα φαίνεται να είναι 10 φορές ενώ οι προβλεπόμενες δαπάνες ανέρχονται σε 174,82 δολάρια για κάθε ταξίδι (Carpio 2008).

Η πολιτική που εφαρμόζεται από την αμερικανική κυβέρνηση με σκοπό την προώθηση του αγροτουρισμού γίνεται με την εφαρμογή επενδυτικών προγραμμάτων. Οι βασικές συμμετέχουσες πολιτείες σε τέτοια προγράμματα είναι Βόρεια Καρολίνα, Νέο Μεξικό, Γιούτα, Οκλαχόμα (Pittman 2006). Ο τρόπος εφαρμογής και ο βαθμός επιτυχίας των εκάστοτε επενδυτικών προγραμμάτων διαφέρει από πολιτεία σε πολιτεία, ωστόσο υπάρχει ένας κοινός προσανατολισμός να αναπτυχθεί αυτή η μορφή τουρισμού (Amaral, Edgar, 2010).

3.1.3 Το παράδειγμα της Κίνας

Στην Κίνα ο αγροτουρισμός φαίνεται να ξεκίνησε την δεκαετία του 1980. Η εμφάνιση αυτής της μορφής τουρισμού στην χώρα οφείλεται στις ενέργειες του κράτους που ως στόχο είχαν τον περιορισμό της φτώχειας. Με την εφαρμογή αυτής της πολιτικής δόθηκαν διάφορα κίνητρα, οικονομικά και κοινωνικά, στους αγρότες της χώρα, γεγονός που είχε ως επακόλουθο την εμφάνιση τουριστικών επιχειρήσεων σε περιοχές που διέθεταν αξιοθέατα (Gao, 1997). Κατά την δεκαετία 1990, χιλιάδες χωριά (10.000) βγήκαν από το οικονομικό αδιέξοδο το οποίο βίωναν με 3 εκατομμύρια άτομα να παύουν πια να βρίσκονται στο όριο της φτώχειας (Gao, 2008).

Λόγω της ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην Κίνα εμφανίστηκαν τα Nongjiale γνωστά ως «Χαρούμενο σπίτι του αγρότη» (Gao, Huang, Huang 2008). Πρόκειται ένα σύνολο ετερόκλητων αγροτουριστικών προϊόντων στα οποία λειτουργούν από αγρότες και παρέχουν διατροφή και διαμονή. Χαρακτηριστικό αυτών είναι ότι εξυπηρετούν τον μαζικό τουρισμό, αποτελούν προϊόν διακοπών ενώ παράλληλα είναι συμπληρωματικό

προϊόν, καθώς συνήθως βρίσκονται κοντά σε τουριστικά αξιοθέατα και σε μεγάλες τουριστικές μονάδες. Πιο αναλυτικά, ένα τυπικό Nongjiale τοποθετείται σε αγροτικές περιοχές και συνθέτει μια αγροτική κοινότητα εντός της οποίας αναπτύσσονται ο δικός της ξεχωριστός τρόπος ζωής, αξίες, έθιμα και παραδόσεις που περνούν από γενιά σε γενιά (Ying & Zhou, 2007) ενώ παράλληλα ενώνει εντέχνως τα στοιχεία της εγχώριας πολιτιστικής κληρονομιάς με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής που εδρεύει. Τέτοιου είδους κοινότητες φαίνεται να υπάρχουν πάνω από 20.000 με 30.000 σε κάθε επαρχία (Gao, Huang, Huang, 2008).

Η συνεισφορά του αγροτουρισμού στην οικονομία της Κίνας είναι εξαιρετικά σημαντική, καθώς λειτούργησε με θετικό πρόσημο τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Οι επισκέπτες αγροτουριστικών επιχειρήσεων το 2006 άγγιξαν τα 500 εκατομμύρια με τα έσοδα να φτάνουν άνω των 300 δισεκατομμυρίων RMB τοπικού νομίσματος. Ακόμα, αυτή η μορφή τουρισμού δημιούργησε 4 εκατομμύρια νέες θέσεις απασχόλησης συνυπολογίζοντας τις έμμεσες και εποχιακές θέσεις εργασίας ο αριθμός αυξάνεται στα 15 εκατομμύρια (Shao, 2007b). Επιπλέον, εκτιμάται ότι πάνω από 20.000 χωριά με πάνω από 6 εκατομμύρια κατοίκους ενισχύθηκαν λόγω της εμπλοκής τους με αγροτουριστικές δραστηριότητες (Gao, Huang, Huang, 2008).

3.1.4 Το παράδειγμα της Αυστραλίας

Ο αγροτουρισμός ξεκίνησε στην Αυστραλία κατά την δεκαετία του 1970 (Hall, 1997). Σημαντικό ρόλο στην πορεία αυτής της μορφής τουρισμού στην συγκεκριμένη ήπειρο φαίνεται να είχαν οι γυναίκες των αγροκτημάτων (Knowd, 2001). Σύμφωνα με την έρευνα Ollenburg το 2001 το 64% των αγροτουριστικών επιχειρήσεων άνηκε σε γυναίκες. Ο ορισμός που δίνεται από τους αρμόδιους φορείς της Αυστραλίας για το φαινόμενο του αγροτουρισμού είναι πως πρόκειται για μια πολυδιάστατη επιχειρηματική δραστηριότητα η οποία συνήθως λαμβάνει χώρο σε μη αστικές περιοχές και προσφέρει στον επισκέπτη την εμπειρία της αγροτικής ζωής (DOT 1994).

Πέρα από την εισφορά των γυναικών του αγροκτήματος σημαντική κρίνεται και η συνεισφορά του κράτος για την εξέλιξη και την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην χώρα. Το κράτος, λοιπόν, ενίσχυσε με επιδοτήσεις των πρωτογενή τομέα και αυτό είχε ως αποτέλεσμα την παράλληλη ενδυνάμωση του αγροτουρισμού. Σύμφωνα με τον Breusch, το 4,3% του εισοδήματος των αγροτών την περίοδο 2002-2004 προήλθε από κρατικές επιδοτήσεις (Breusch, 2006). Επιπλέον το κράτος δημιούργησε τους ανάλογους μηχανισμούς για να τονώσει την αγροτουριστική δραστηριότητα. Ένας από τους μηχανισμούς αυτούς υπήρξε ο σχεδιασμός του προγράμματος «Πράσινη Βίβλος Τουρισμού» που περιείχε πλάνα για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

Στις μέρες μας υπάρχουν περισσότερα από 700 αγροκτήματα που παρέχουν αγροτουριστικές υπηρεσίες στην χώρα και μπορούν καλύψουν τις ανάγκες για περίπου 16.000 επισκέπτες (Australia Farm Tourism-AFT). Χωρίζονται σε αγροκτήματα πλήρους απασχόλησης, μερικής απασχόλησης, συνταξιοδότησης και τρόπου ζωής και οι γεωργικές δραστηριότητες που προσφέρουν στον επισκέπτη αφορούν κυρίως την εκτροφή οικόσιτων ζώων, την γαλακτοκομία και την καλλιέργεια φυτών. Ως προς την μορφή τους, τα αγροτουριστικά καταλύματα είναι κυρίως ανεξάρτητα εξοχικά σπίτια (Ollenburg, 2006). Κρίνεται σημαντικό να αναφερθεί πως οι

τουρίστες αυτής της μορφής τουρισμού στην ήπειρο της Αυστραλίας έχουν μέσο όρο παραμονής 39 μέρες σε αγροτουριστικά καταλύματα (O'Halloran, Cook, Sbragi, Buchanan, 2000). Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί πως η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην χώρα οφείλεται κυρίως στην αυξητική τάση της προσφοράς των αγροτουριστικών επιχειρήσεων και λιγότερο στην τουριστική ζήτηση (Knowd, 2001).

3.1.5 Το παράδειγμα της Νοτίου Αφρικής

Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Νότιο Αφρική συνδέεται άμεσα με τον γενικότερο προσανατολισμό του κράτους σχετικά με την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή κατά την δεκαετία του 1990 που ως στόχο είχε την οικονομική μεγέθυνση. Στο πλαίσιο αυτό εφαρμόστηκαν διάφορες πρακτικές από τις οποίες η πιο αποτελεσματική υπήρξε η «Λευκή Βίβλος». Το πρόγραμμα αυτό πέρα από το γεγονός ότι αποσκοπούσε στην προσέλκυση τουριστών στην περιοχή, επεδίωκε παράλληλα και στην δημιουργία επιπλέον θέσεων εργασίας (DEAT 1998).

Γεγονός που είχε ως επακόλουθο αρκετοί φορείς τόσο σε κρατικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο να πράξουν μια ακολουθία ενεργειών με κατεύθυνση την τουριστική ανάπτυξη σε αγροτικές περιοχές (Ndlovu & Rogerson, 2004). Παρόλα αυτά ο αγροτουρισμός βρίσκεται σε πρώιμα στάδια ανάπτυξης. Ο τύπος των αγροτουριστικών επιχειρήσεων στην Νότια Αφρική είναι κυρίως αγροκτήματα στρουθοκαμήλου, αγροκτήματα καλλιέργειας τσαγιού, μπανάνας και οινοποιεία (Adams, 2008). Η μορφή των καταλυμάτων είναι συνήθως αυτοσχέδιες καλύβες με σκεπές από καλάμια.

Επιπλέον, βασική καθίσταται η αγροτουριστική υπηρεσία της περιοχής, η διαδρομή κρασιού στο Western Cape καθώς σημειώνει την μεγαλύτερη τουριστική ζήτηση σε διεθνή και εγχώριο επίπεδο. Η διαδρομή κρασιού μεταξύ άλλων παρέχει: εστιατόρια, πικνίκ, επισκέψεις σε κελάρια και μονάδες παραγωγής κρασιού όπου οι τουρίστες μπορούν να γευτούν τα προϊόντα παραγωγής. Αρκετά διαδεδομένες ωστόσο είναι και οι δραστηριότητες που αφορούν την συγκομιδή φράουλας στο Eston και το ψάρεμα πέστροφας στο Griqualand (KwaZulu-Natal Tourism Authority, 2005). Μελέτες υποστήριξαν ότι τα ιδιόμορφα καταλύματα, οι ξενώνες, η ιππασία είναι από τις πιο ελκυστικές αγροτουριστικές δραστηριότητες της περιοχής. Ακόμη, μελέτες έδειξαν ότι για το 60% των αγροκτημάτων το 30% του εισοδήματός τους προέρχεται από αγροτουριστική δραστηριότητα (Viljoen, Tlabela, 2007).

3.2 Ο Αγροτουρισμός στην Ευρώπη

3.2.1 Μοντέλα ανάπτυξης του αγροτουρισμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Εξετάζοντας τον αγροτουρισμό στον ευρωπαϊκό χώρο και συγκεκριμένα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, διαπιστώνονται διάφορες μέθοδοι οργάνωσης και ανάπτυξης του, με χαρακτηριστική αυτή της εκχώρησης των αγροτουριστικών αναπτυξιακών

προγραμμάτων σε αρμόδιους φορείς και την παράλληλη έλλειψη παρεμβατισμού από πλευράς κρατών κατά την διάρκεια εφαρμογής τους.

Οι μέθοδοι αυτοί συγκεντρώνουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά, και διαχωρίζονται σε δύο κύριες κατηγορίες. Στην μία κατηγορία βρίσκεται το μοντέλο «συγκέντρωσης αρμοδιοτήτων». Στην κατηγορία αυτή συντελείται ένας κεντρικός φορέας ο οποίος είναι αρμόδιος για την οργάνωση και την ανάπτυξη του αγροτουρισμού ενώ οι άμεσα ενδιαφερόμενοι αγρότες και τουρίστες εξυπηρετούνται από τοπικά γραφεία αγροτουρισμού, τα οποία υπάγονται στον κεντρικό φορέα και είναι αρμόδια για την εξυπηρέτηση και την διευθέτηση τυχόν προβλημάτων της περιοχής που εδρεύουν. Η άλλη κατηγορία είναι αυτή του μοντέλου «διάσπασής αρμοδιοτήτων». Χαρακτηρίζεται από πολλές αρμόδιες κεντρικές οργανώσεις-φορείς που έχουν ως αντικείμενο τον αγροτουρισμό. Οι ενδιαφερόμενοι του συγκεκριμένου μοντέλου οφείλουν να έρθουν οι ίδιοι σε επαφή με τους φορείς αυτούς για να εξυπηρετηθούν. Το πρώτο μοντέλο συναντάται στην Γαλλία ενώ το δεύτερο στην Γερμανία αλλά και σε άλλες χώρες της Ευρώπης.

Ο τρόπος με τον οποίο η Ευρωπαϊκή Ένωση προτρέπει τα κράτη-μέλη της να προσανατολιστούν προς την αγροτουριστική δραστηριότητα είναι κατά κύριο λόγο μέσω επενδυτικών προγραμμάτων. Κατά τα έτη 1991-1994 εφαρμόστηκε σε χώρες της Ευρώπης το πρόγραμμα LEADER 1. Πρόκειται για ένα επενδυτικό πρόγραμμα χρηματοδότησης το οποίο αποσκοπούσε στην αξιοποίηση τοπικών πόρων σε απομακρυσμένες περιοχές ή αγροτικές κοινότητες με πληθυσμιακή έκταση 5 έως 100 χιλιάδων κατοίκων. Το πρόγραμμα στόχευε στην ενεργοποίηση της αγροτικής ανάπτυξης, στην δημιουργία ενός επαγγελματικά καταρτισμένου αγροτικού κλάδου και στην προώθηση προϊόντων γεωργικής παραγωγής. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμπεριλαμβανομένης και της χώρας μας (Ηγουμενάκης Ν, Κραβαρίτης Κ, Λύτρας Π, 1998). Το διάστημα μεταξύ των ετών 1994-1999 τέθηκε σε εφαρμογή το πρόγραμμα LEADER 2 και αποτέλεσε συνέχιση του προγράμματος LEADER 1. Στο πρόγραμμα αυτό δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στην καινοτομία και στόχευε στην επιπλέον ενεργοποίηση πρωτοβουλιών αγροτικής ανάπτυξης, στην διευκόλυνση ανταλλαγής τεχνογνωσίας και στην ενίσχυση προγραμμάτων που διατίθενται μέσω τοπικών φορέων σε αγροτικές περιοχές. (https://agriculture.ec.europa.eu/index_el) Έπειτα, από το 2000 έως το 2006 διατέθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση στους ωφελούμενους το πρόγραμμα αναπτυξιακής χρηματοδότησης LEADER PLUS. Στο εν λόγω πρόγραμμα δεν υπήρχε γεωγραφικός περιορισμός ως προς τους συμμετέχοντες ενώ το ιδιαίτερο της υπόθεσης ήταν ότι ως δικαιούχοι ορίστηκαν οργανισμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης. Το πρόγραμμα πρότεινε, με τον τρόπο αυτό τους αρμόδιους τοπικούς φορείς να αξιοποιήσουν πιο ενεργά τους πόρους και τις δυνατότητες της περιοχής τους (Αποστολόπουλος, Σδράλη 2009 σελ 94).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση λοιπόν στηρίζει εμπράκτως την αγροτουριστική δραστηριότητα μέσω των προγραμμάτων επιχορήγησης που διαθέτει στα κράτη-μέλη της. Για τον λόγο αυτό στις μέρες μας ο αγροτουρισμός αποτελεί ένα δυναμικό τμήμα του τουρισμού της Ευρώπης. Ωστόσο, αναμφίβολα, ο τρόπος που εφαρμόζεται ο αγροτουρισμός μεταξύ ευρωπαϊκών χωρών παρουσιάζει διαφορές καθώς υπάρχει πληθώρα παραγόντων που τον επηρεάζουν. Παρακάτω παρατίθενται διάφορα παραδείγματα αγροτουρισμού όπως αυτός ασκείται από χώρες της Ευρώπης.

3.2.2 Το παράδειγμα της Αγγλίας

Στην Αγγλία ο αγροτουρισμός εμφανίστηκε κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1970. Η ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού στη χώρα φαίνεται να ξεκινά μια δεκαετία αργότερα λόγω διάφορων κρατικών ρυθμίσεων που ενθάρρυναν την ενασχόληση με το συγκεκριμένο είδος τουρισμού. Αποτέλεσμα αυτής της πρακτικής του κρατικού μηχανισμού ήταν όλο και περισσότερα αγροκτήματα να επιλέγουν να παρέχουν, παράλληλα με την γεωργική παραγωγή, και τουριστικές υπηρεσίες.

Σύμφωνα με την βιβλιογραφία δύο ήταν τα προγράμματα που επηρέασαν καθοριστικά την πορεία του αγροτουρισμού στην Αγγλία. Ένα από αυτά είναι το κρατικό πρόγραμμα χρηματοδότησης της αγροτικής διαφοροποίησης το οποίο εφαρμόστηκε το 1987. Το πρόγραμμα αυτό προέβλεπε την χρηματοδότηση αγροτών που ήταν διατεθειμένοι να δημιουργήσουν στο αγρόκτημα τους βοηθητικούς χώρους επιχειρηματικής δραστηριότητας (Ιωακειμίδης, 2009). Το δεύτερο πρόγραμμα προέρχεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση κατά την χρονική περίοδο 1994-1999. Πρόκειται για το πρόγραμμα «Objective 5b», το οποίο προέβλεπε την οικονομική ενίσχυση έξι αγροτικών περιοχών. Το πρόγραμμα προσέφερε χρηματοδότηση τόσο σε επίπεδο ανέγερσης αγροτουριστικών επιχειρήσεων όσο και χρηματοδότηση σε επίπεδο marketing ή επαγγελματικής εξειδίκευσης στον αγροτουριστικό τομέα (Rural Tourism International). Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι το κράτος υπήρξε εξαιρετικά υποστηρικτικό στην ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού στην χώρα καθώς διέθετε δάνεια σε αγρότες από τα οποία κάλυπτε το 80% του συνολικού δανεισμού (Συνοδινού, 2008).

Οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις στην Αγγλία παρέχουν διάφορες υπηρεσίες στους επισκέπτες του και χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με τον τρόπο που οι υπηρεσίες τους διατίθενται στους τουρίστες. Μία από αυτές τις κατηγορίες είναι η κατηγορία των κατασκηνώσεων. Πρόκειται για ρουστίκ αγροτόσπιτα σε αγροκτήματα ή κατασκηνώσεις, όπου οι επισκέπτες μπορούν να διαμείνουν έως και δεκαπέντε ημέρες. Οι παροχές δεν είναι ίδιες σε κάθε κατασκήνωση καθώς σε κάποιες δεν υπάρχει ρεύμα, το μπάνιο είναι υπαίθριο, ο χώρος της κουζίνας είναι ελάχιστος, ενώ σε άλλες παρέχονται όλες αυτές οι ανέσεις. Οι επισκέπτες αυτής της κατηγορίας είναι κατά κύριο λόγο οικογένειες, σχολεία, πρόσκοποι κ.α. Μία ακόμη κατηγορία αγροτουριστικών εγκαταστάσεων στην Αγγλία είναι τα καταλύματα που διαθέτουν διανυκτέρευση με πρωινό (bed and breakfast). Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται οι αγροτικές κατοικίες οι οποίες προσφέρουν στον επισκέπτη ένα υπνοδωμάτιο και πρωινό. Τα καταλύματα αυτά κοστολογούνται με τιμές εύκολα προσιτές από όλους ενώ απευθύνονται κυρίως σε οικογένειες. Τελευταία κατηγορία είναι τα καταλύματα στα οποία οι επισκέπτες εξυπηρετούνται μόνοι τους (self-catering). Τα καταλύματα αυτά βρίσκονται συχνά κοντά αλλά έξω από το αγρόκτημα. Πρόκειται για αναδιαμορφωμένους χώρους που στο παρελθόν υπήρξαν αχυρώνες ή χοιροστάσια. Ενοικιάζονται ανά εβδομάδα και δεν προσφέρεται πρωινό (Καλδής, 2000).

Ο αγροτουρισμός στην Αγγλία συγκεντρώνει το 25% του τουρισμού στην χώρα από όπου το 1/3 αποτελείται από αλλοδαπούς τουρίστες. Επιπλέον ο αριθμός των αγροκτημάτων που διατίθεται η υπηρεσία διαμονής είναι άνω των 30.000 (Συνοδινού, 2008). Πολλά αγροκτήματα δέχονται επισκέπτες ημερήσιων εκδρομών. Στη

περίπτωση αυτή οι επισκέπτες πληρώνουν την είσοδο τους στο αγρόκτημα και έπειτα μπορούν να περιηγηθούν στον χώρο, να έρθουν σε επαφή με τα ζώα, να γευτούν και να αγοράσουν προϊόντα παραγωγής του αγροκτήματος αλλά και της τοπικής κοινότητας. Συχνά, εντός του αγροκτήματος λειτουργεί εστιατόριο, καφετέρια, μανάβικο, παιδική χαρά (Gajo, 2010). Κλείνοντας, αξίζει να σημειωθεί ότι για το 63% των αγροκτημάτων μεγάλο μέρος των εσόδων τους προέρχεται από αγροτουριστικές υπηρεσίες (Jan W. te Kloetze).

3.2.3 Το παράδειγμα της Γερμανίας

Στην Γερμανία ο αγροτουρισμός μετρά πάνω από 150 χρόνια ζωής, λόγω της επιθυμίας των ανθρώπων για τουρισμό σε μη βιομηχανικές – αστικές περιοχές (Δρακάκης, 2009). Παρόλα αυτά η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού στην χώρα φαίνεται να αναπτύσσεται από το 1965 και έπειτα λόγω διάφορων πρωτοβουλιών από κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς όπως η Γερμανική Εταιρεία Γεωργίας (DLG), τα Γερμανικά Μέσα Ενημέρωσης (IMA), το Υπουργείο Γεωργίας και Δασοκομίας κ.α.

Εξετάζοντας την συμβολή του κράτους στην εξέλιξη του αγροτουρισμού διαπιστώνεται πως η οικονομική ενίσχυση στους ενδιαφερόμενους δίνεται μέσω τοπικών οργανισμών βάσει περιοχής (Ιωακειμίδης, 2009). Συχνά η διαδικασία της χρηματοδότησης γίνεται μέσω της περιφερειακής αυτοδιοίκησης (Παρταλίδου, 2005). Επιπλέον, υφίσταται το πρόγραμμα «Διακοπές σε Αγρόκτημα», το οποίο διατίθεται από την πολιτεία και δανειοδοτεί αγρότες ώστε να διαμορφωθούν οι ιδανικότερες συνθήκες διαβίωσης τουρισμού.

Επιπλέον, καθοριστικός είναι ο ρόλος ενώσεων και οργανισμών στην πορεία του αγροτουρισμού στην Γερμανία. Εξαιρετικά αξιοσημείωτος είναι ο ρόλος της ένωσης «bundesarbeitsgemeinschaft für urlaub auf dem bauernhof und landtourismus» σε θέματα marketing, προώθησης και επικοινωνίας με περισσότερα από 20.000 μέλη. Ακόμη, σημαντική είναι η συνεισφορά της DLG στην εξέλιξη του αγροτουρισμού καθώς μετρά πάνω από 900 αγροτουριστικές επιχειρήσεις για τις οποίες έχει δημιουργήσει ένα σύστημα διαβάθμισης της ποιότητας των καταλυμάτων σε επίπεδο υπηρεσιών και εγκαταστάσεων, από όπου αντλούνται πληροφορίες τόσο μεταξύ των επιχειρηματιών όσο και των τουριστών. Μικρότερης εμβέλειας αλλά άξια αναφοράς, λόγω της προάσπισης της βιωσιμότητας στον τουρισμό είναι η ένωση «European Center for Ecological Agriculture and Tourism», στην οποία εντάσσονται 138 γερμανικές αγροτουριστικές επιχειρήσεις (Lund-Durlacher, Zeppenfeld, 2006).

Ως προς την μορφή τους, τα αγροτουριστικά καταλύματα είναι συνήθως σπίτια αγροτών, αγροτικές κατοικίες ή κατασκηνώσεις δίπλα σε γεωργικές εκτάσεις, δωμάτια σε αγροτικές κατοικίες εντός ή δίπλα από γεωργικές εκτάσεις. Οι υπηρεσίες που προσφέρονται εκτός της διανυκτέρευσης και της διατροφής είναι ιππασία, ψάρεμα, ποδηλασία κ.α. (Συνοδινού, 2008).

Η διαφορά του αγροτουρισμού στην χώρα της Γερμανίας σε σχέση με όλες τις άλλες χώρες που εξετάστηκαν σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο είναι ότι η μορφή αυτή τουρισμού δεν αποτελεί συμπληρωματικό εισόδημα σε ήδη υπάρχουσες αγροτικές επιχειρήσεις αλλά αποτελεί μια αυτόνομη επιχειρηματική τουριστική δραστηριότητα (Συνοδινού, 2008). Παρατηρείται τα τελευταία χρόνια ο αγροτουρισμός ως

επαγγελματική δραστηριότητα να καλύπτει μεγάλο μέρος των αγροτικών περιοχών στην χώρα και ταυτόχρονα αυξάνεται το ενδιαφέρον για επιπλέον επενδύσεις στον χώρο του αγροτουρισμού (Petrisor-Mateut, 2008).

3.2.4 Το παράδειγμα της Γαλλίας

Η άνοδος της μορφής τουρισμού με τα χαρακτηριστικά του αγροτουρισμού, στην Γαλλία, χρονολογείται από την δεκαετία του 1950. Κατά την περίοδο αυτή ξεκίνησε η εφαρμογή του «πράσινου τουρισμού» (Συνοδινού, 2008). Το ίδιο διάστημα, συγκροτείται στην Γαλλία μια οργάνωση με τίτλο «Γεωργία και Τουρισμός», που ως στόχο είχε την προσέλευση αγροτών που ενδιαφερόταν να δραστηριοποιηθούν στον τομέα του αγροτουρισμού. Κατά το 1955 ιδρύεται στην χώρα η Εθνική Ομοσπονδία Τουρισμού, με σκοπό να προβιβάσει και να οργανώσει αυτή τη μορφή τουρισμού. Στην Ομοσπονδία συγκαταλέγονται πάνω από 37.000 αγροτουριστικές επιχειρήσεις οι οποίες αξιολογούνται από αυτή και εξασφαλίζουν την πληρότητα τους μέσω αυτής.

Ο αγροτουρισμός στην Γαλλία αναπτυσσόταν με γρήγορους ρυθμούς. Συγκεκριμένα, κατά την περίοδο 1988-2001 οι γεωργικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνταν στον αγροτουρισμό άγγιξαν σε ποσοστό το 12%. Έπειτα παρατηρείται σταθερή η μεταβολή αυτή. Η συνεισφορά του κράτους υπήρξε αισθητή καθώς μέσα από διάφορες πρακτικές έδωσε το ερέθισμα σε πολλούς αγρότες να στραφούν προς την αγροτουριστική δραστηριότητα. Συγκροτήθηκαν διάφοροι φορείς που διευκόλυναν την ενασχόληση με τον αγροτουρισμό και προσέφεραν υπηρεσίες marketing, επαγγελματικής κατάρτισης κ.α. (Petric 2003, Παρταλίδου 2005). Στο σημείο αυτό, άξια αναφοράς είναι η δημιουργία του συστήματος "Bienvenue à la ferme" το οποίο ιδρύθηκε το 1988 και σήμερα περιλαμβάνει 10.000 αγρότες στην χώρα. Πρόκειται για έναν κρατικό μηχανισμό που ως επικεφαλής έχει ορίσει όργανα της περιφερειακής αυτοδιοίκησης και συντονίζεται από τα γεωργικά επιμελητήρια της Γαλλίας με σκοπό να βοηθήσει, να οργανώσει, να προωθήσει τις αγροτουριστικές επιχειρήσεις τόσο σε επίπεδο υπηρεσιών όσο και σε επίπεδο προϊόντων, αλλά και να παρέχει, στα μέλη, τις καλύτερες δυνατές υπηρεσίες (<https://www.bienvenue-a-la-ferme.com/espace-agriculteurs>).

Σχετικά με την μορφή που έχουν τα αγροτουριστικά καταλύματα στην Γαλλία, παρατηρείται ότι ανεξάρτητα από τις υπηρεσίες που προσφέρουν συγκεντρώνουν ένα κοινό χαρακτηριστικό που δεν είναι άλλο από την μακρόστενη έκταση των αγροτουριστικών εγκαταστάσεων παραπλεύρως ενός δρόμου ή ποταμού. Το χαρακτηριστικό αυτό συναντάται και σε χώρες που αποικιοκράτησε η Γαλλία στο παρελθόν (Τομαράς, Λαγός, 2007). Επιπλέον τα αγροτουριστικά καταλύματα χωρίζονται σε αυτόνομα καταλύματα σε κοντινή απόσταση από ένα χωριό ή αγρόκτημα, σε κατασκήνωση σε αγρόκτημα, σε καταλύματα που απευθύνονται σε οικογένειες, σε καταλύματα που προσελκύουν περαστικούς, σε καταλύματα αγροικίες που παρέχουν διαμονή και πρωινό, σε καταλύματα που διατίθενται, πέρα από την διαμονή και το πρωινό, δραστηριότητες σωματικής άσκησης κ.α. (Κάλδης, 2000).

Παρά το γεγονός ότι ο αγροτουρισμός στην Γαλλία γνώρισε μεγάλη άνθηση στο παρελθόν, στις μέρες μας διαπιστώνεται μια σταθερή μείωση της μορφής αυτής τουρισμού. Αυτό προέρχεται από την σημαντική μείωση των αγροτών αλλά και την

παράλληλη ανάπτυξη του αγροτουρισμού σε διεθνές επίπεδο. Τα έσοδα του αγροτουρισμού αποτελούν το 36% των τουριστικών εσόδων της χώρας, ποσοστό που την καθιστά ως μία μη εμπορική τουριστική δραστηριότητα (Rural Tourism International*). Ωστόσο, η Γαλλία συγκεντρώνει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά όπως φυσική ομορφιά, τοπική ιστορία, γαστρονομία, αγροτουριστικές υποδομές που ώθησαν τουρίστες από άλλα κράτη, στο παρελθόν, να ταξιδέψουν στην χώρα για χάρη του αγροτουρισμού (Συνοδινού, 2008). Τα χαρακτηριστικά, αυτά, είναι διαθέσιμα μέχρι και σήμερα και αν αξιοποιηθούν σωστά μπορεί η μορφή αυτή τουρισμού να ανακάμψει (<https://www.ruraltourisminternational.org/>).

3.2.5 Το παράδειγμα της Ιταλίας

Η Ιταλία αποτελεί πρότυπο ανάπτυξης της αγροτουριστικής δραστηριότητας. Η ανάπτυξη αυτής της ειδικής μορφής τουρισμού χρονολογείται από την δεκαετία του 1980 και έπειτα, ωστόσο ο αγροτουρισμός προϋπήρχε κάποια χρόνια πριν. Η όλη εξέλιξη οφείλεται στην πρωτοβουλία των, τότε, νέων αγροτών να συγκροτήσουν την ένωση Γεωργίας και Τουρισμού ώστε να ασκήσουν πιέσεις με σκοπό να βοηθηθεί οικονομικά και επικοινωνιακά το εγχείρημα του αγροτουρισμού. Πράγματι, οι προσπάθειες της ένωσης επέδωσαν καρπούς και ήδη από το 1973 άρχισε η διαδικασία προσδιορισμού και κατοχύρωσης του πλαισίου του αγροτουρισμού σε νομικό επίπεδο. Το νομικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται ο αγροτουρισμός σήμερα ορίζεται από το άρθρο 14L 20/02/2006 Η Ν.96. κατά το οποίο ο αγροτουρισμός αποτελεί αυστηρά μια γεωργική δραστηριότητα η οποία μπορεί να ασκηθεί από φυσικά και νομικά πρόσωπα (Gajo, 2010). Σημαντικό είναι να αναφερθεί το γεγονός πως η Ιταλία είναι η μοναδική χώρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση με συγκεκριμένη νομοθεσία για τον αγροτουρισμό (Privitera, 2009).

Ο τρόπος με τον οποίο το κράτος συνέδραμε στην εξέλιξη του αγροτουρισμού στην χώρα, γίνονταν και γίνεται, κατά βάση μέσω αγροτικών οργανώσεων τουρισμού. Συγκεκριμένα οι κυριότερες οργανώσεις της Ιταλίας είναι η Terranostra, Turismo Verde και Agriturismo. Το κράτος χρηματοδοτεί τις οργανώσεις και οι οργανώσεις είναι υπεύθυνες για την οργάνωση και την ανάδειξη των αγροτουριστικών επιχειρήσεων καθώς και την επαγγελματική εκμάθηση των ενδιαφερόμενων. Στην Ιταλία, για να ασχοληθεί κάποιος επαγγελματικά με τον αγροτουρισμό, οφείλει πρώτα να έχει δεχθεί σεμινάρια marketing, προώθησης και επικοινωνίας καθώς και μαθήματα ξένων γλωσσών (<https://www.agriturist.it/en/farm-holidays-italy/1-0.html>). Η πολιτεία χρησιμοποίησε τον αγροτουρισμό ως ένα μέτρο δράσης στον περιορισμό της αστικοποίησης (Porcago, 2009).

Τα αγροτουριστικά καταλύματα της Ιταλίας είναι κυρίως αναδιαμορφωμένα κάστρα, αυτόνομες αγροτικές κατοικίες, σπίτια αγροτών, δωμάτια σε σπίτια αγροτών εντός ή κοντά σε γεωργικές εκτάσεις, γεωργικούς οικισμούς ή πλησίον αστικών περιοχών. Ως προς τις υπηρεσίες που προσφέρουν οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις εκτός της διανυκτέρευσης με πρωινό γεύμα, είναι οι επιπλέον δραστηριότητες όπως η συμμετοχή στις γεωργικές χειρωνακτικές εργασίες και τοπικές πολιτιστικές εκδηλώσεις αλλά και δραστηριότητες σωματικής άσκησης. Μάλιστα, οι υπηρεσίες που διατίθενται τμηματοποιούνται και προωθούνται με τρόπο ανάλογο των επιθυμιών του επισκέπτη σε ρομαντικές διακοπές, επαγγελματικές διακοπές, διακοπές με φίλους, εκπαιδευτικές

διακοπές κ.α. Ενδιαφέρον προκαλεί η γεωγραφική κατανομή των αγροτουριστικών επιχειρήσεων της χώρας. Οι περισσότερες αγροτουριστικές επιχειρήσεις συγκεντρώνονται στο βόρειο τμήμα της Ιταλίας με ποσοστό 44,5%. Έπειτα ακολουθεί το κεντρικό τμήμα με ποσοστό 35,6%, ενώ το 19,9% αντιστοιχεί στο νότιο τμήμα (Privitera, 2009). Σύμφωνα με τον Valls η μεγάλη αυτή διαφορά οφείλεται στο γεγονός πως ο αγροτουρισμός στις βόρειες περιοχές της Ιταλίας αναπτύχθηκε λόγω διαφόρων ενεργειών από εύπορους αγρότες ενώ στην νότια Ιταλία από δράσεις γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών που ως στόχο είχαν την ανάδειξη των τοπικών γεωργικών προϊόντων (Valls, 1997).

Ο αγροτουρισμός στην Ιταλία αποτελεί ένα φαινόμενο με σταθερά αυξητική πορεία που προσφέρει ποικιλία ευεργετημάτων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις ξεπερνούν τις 25.000 με ακαθάριστα έσοδα ανά έτος άνω των χιλίων εκατομμυρίων ευρώ. Δυναμικότερη αγροτουριστική περιοχή είναι αυτή της Τοσκάνης με περισσότερες από 4.000 αγροτουριστικές επιχειρήσεις (Gajo, 2010). Σύμφωνα με το Ismea το 2018 ο τομέας του αγροτουρισμού άγγιξε τις 13,4 εκατομμύρια διανυκτερεύσεις, αριθμός που μειώθηκε λόγω τις παγκόσμιας πανδημίας αλλά παρουσιάζει ξανά στοιχεία ανάπτυξης με το πέρας αυτής. Κλείνοντας θα πρέπει να αναφερθεί το γεγονός πως το εισόδημα των αγροτών της Ιταλίας παρουσιάζει πλήρη εξάρτηση από την αγροτουριστική δραστηριότητα και αποτελεί στοιχείο ανάπτυξης, ανταγωνιστικότητας, εξειδίκευσης και καινοτομίας για τον επιχειρηματικό κλάδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1 Ιστορική αναδρομή της πορείας του αγροτουρισμού στον ελλαδικό χώρο

Ο τουρισμός με τα χαρακτηριστικά του αγροτουρισμού στην χώρα μας φαίνεται να ξεκίνησε από το 1983 και έπειτα. Το γεγονός αυτό είναι απόρροια μιας σειράς αλλαγών που συνέβησαν την δεκαετία του 1980 και επηρέασαν το κοινωνικοοικονομικό προσκήνιο της χώρας και κατά συνέπεια τον τουρισμό. Μια από αυτές τις αλλαγές καθίσταται η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, χάρης της οποίας η χώρα έλαβε διαφορά αναπτυξιακά προγράμματα με σκοπό την ενδυνάμωση και την ενίσχυση του αγροτουρισμού. Άλλη μια σημαντική αλλαγή νοείται η ιδιαίτερη προσοχή που δόθηκε από την πολιτεία σε καίρια ζητήματα, που απασχολούν μέχρι και σήμερα, και δεν είναι άλλα από τα θέματα ισότητας ανάμεσα στα δύο φύλλα, ο ρόλος της γυναίκας, η παύση της περιθωριοποίησης πληθυσμών σε απομακρυσμένες περιοχές και η ενίσχυση αυτών (Tsatras & Thanopoulou 1994, Gidaraku 1999, 2002 Overbeek et al 1998).

Στην Ελλάδα, πριν την οριοθέτηση του θεσμικού πλαισίου του αγροτουρισμού από τον ΕΟΤ το 1983, δεν υπήρχε μια συντονισμένη αγροτουριστική δράση. Η έννοια του αγροτουρισμού ήταν άγνωστη για τους περισσότερους της εποχής ενώ ταυτόχρονα δεν υπήρχε και η ανάλογη ζήτηση που θα υποστήριζε και θα ενθάρρυνε την αγροτουριστική δραστηριότητα (Ιακωβίδου, 2006). Συνεπώς, οι όποιες προσπάθειες ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην χώρα, γινόταν μεμονωμένα και από ιδιωτική πρωτοβουλία με την πλήρη απουσία οργανωμένου συλλογικού σχεδίου (Παρταλίδου 2002).

Μια πιο οργανωμένη οπτική ανάπτυξης αυτής της μορφής τουρισμού δόθηκε από την Ευρώπη μέσω μιας αλληλουχίας προγραμμάτων χρηματοδότησης. Κατά την δεκαετία του 1980 η Ευρώπη δημιουργεί τα προγράμματα ΜΟΠ (Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα) με σκοπό να βοηθήσει, τις χώρες του νότου της, σε επίπεδο απασχόλησης και εισοδήματος. Με την εφαρμογή των προγραμμάτων αυτών συναντάμε στην χώρα τις πρώτες ιδιωτικές αγροτουριστικές επιχειρήσεις, οι οποίες χρηματοδοτούνταν από το Υπουργείο Γεωργίας μέσω των ΜΟΠ. Έπειτα, ακολούθησε ο κανονισμός 797/85 ο οποίος εξακολουθούσε να ενισχύει τις αγροτουριστικές επενδύσεις (Ιωακειμίδης, 2009). Στη συνέχεια κατά την δεκαετία 1990 η αγροτουριστική ενασχόληση ενθαρρύνεται και στηρίζεται μέσω της εφαρμογής των προγραμμάτων LEADER, που αναλύθηκαν παραπάνω, αλλά και άλλων προγραμμάτων επιχορήγησης που χρηματοδοτούνταν από το ελληνικό κράτος. Τα τελευταία είκοσι χρόνια, τέτοιου είδους προγράμματα διεκπεραιώνονται μέσω του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ).

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθεί το γεγονός ότι παρά τις συνεχόμενες ενέργειες στήριξης της αγροτουριστικής δραστηριότητας τα αποτελέσματα αυτών των ενεργειών δεν ήταν στην επιθυμητή κατεύθυνση. Συγκεκριμένα, βάσει καταλόγων που αναρτήθηκαν από το Υπουργείο Γεωργίας δημιουργήθηκαν από προγράμματα επιχορήγησης (Καν.797/85 – Καν.2328/91) 891 καταλύματα πρώτης κατηγορίας, με

το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών να εδρεύει σε νησιωτικές περιοχές της χώρας. Παράλληλα οι παρεχόμενες υπηρεσίες των καταλυμάτων φαίνεται να περιορίζονται σε υπηρεσίες διαμονής και διατροφής χωρίς την εμπλοκή δραστηριοτήτων αναψυχής, τοπικών παραδόσεων κ.α.

Ταυτόχρονα με την σταδιακή εξέλιξη του αγροτουρισμού στην χώρα, αρχίζουν να συντελούνται οι πρώτοι γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί. Πρόκειται για συνεταιρισμούς που δημιουργήθηκαν από καθαρά γυναικεία πρωτοβουλία με την υποστήριξη της Γενικής Γραμματείας Ισότητας. Στο εγχείρημα αυτό συμμετείχε ο ΕΟΤ, ο ΟΑΕΔ, το Υπουργείο Γεωργίας, η Αγροτική τράπεζα και άλλοι φορείς. Η δημιουργία των γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών αποτελεί μια καινοτόμο δράση που βασίζεται στην γυναικεία επιχειρηματικότητα. Από επιχειρηματική άποψη πρόκειται για προσοδοφόρες επιχειρήσεις που τόνωσαν τα εισοδήματα της εκάστοτε τοπικής κοινωνίας ενώ συνέδραμαν στην οικονομική χειραφέτηση των γυναικών της επαρχίας. Οι πρώτοι τέτοιοι συνεταιρισμοί που ιδρύθηκαν ήταν στην Πέτρα Λέσβου, Μαστιχοχώρια Χίου, την Αράχοβα και τα Αμπελάκια (Μ.Κ. Σφακιανάκης, 2005 σελ 30).

Φτάνοντας στο σήμερα, διαπιστώνεται ότι η εξέλιξη του αγροτουρισμού στην Ελλάδα δεν σημειώνει την αναμενόμενη ανάπτυξη, καθώς τα προγράμματα που εφαρμόστηκαν κατά καιρούς δεν ήταν επαρκή στο να επιφέρουν ζωτικής σημασίας αποτελέσματα (Ιακωβίδου, 2006). Το γεγονός αυτό οφείλεται στην απουσία ενός στρατηγικού πλάνου και νομικού πλαισίου που θα οριοθετούσαν το υπόδειγμα της ανάπτυξης του αγροτουριστικού προϊόντος στην χώρα (Συμεωνίδου, 2009). Άλλος ένας λόγος φαίνεται να είναι ότι ο κόσμος που δραστηριοποιείται στον τομέα του αγροτουρισμού δεν φανερώνει σημάδια συσπείρωσης και συντονισμού και αυτό οφείλεται στην ιδιαίτερη γεωμορφολογία της χώρας (Βενετσανοπούλου, 2006).

4.2 Η συμβολή του κράτους στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Ελλάδα.

Το ελληνικό κράτος στην ανάπτυξη του αγροτουριστικού φαινομένου δεν ήταν αμέτοχο. Το κράτος συνέταξε τα προγράμματα ΟΠΑΑΧ (Οργανωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου), τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ως εργαλεία στήριξης απομακρυσμένων αγροτικών περιοχών της υπαίθρου. Αρμόδιος φορέας των προγραμμάτων τέθηκε το Υπουργείο Γεωργίας. Το 1999 ξεκίνησαν τις διαδικασίες υλοποίησης και εφαρμογής των προγραμμάτων. (Σφακιανάκης, 2000).

Τα προγράμματα ΟΠΑΑΧ αποσκοπούν στον περιορισμό της απομόνωσης των ορεινών περιοχών, στην εξομάλυνση τοπικών ανισοτήτων, στην ενίσχυση και την προώθηση των μη ανεπτυγμένων περιοχών αξιοποιώντας και αναδεικνύοντας τα ανταγωνιστικά τους πλεονεκτήματα και στην ανάπτυξη βιώσιμων συνθηκών διαβίωσης στους κατοίκους. Το 2013 τέθηκε η πιο πρόσφατη εφαρμογή προγράμματος ΟΠΑΑΧ (Άξονας 3 πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης) (Παππάς, 2013). Το πρόγραμμα επιδιώκει, κοντά σε άλλους στόχους, στην υποστήριξη τουριστικών και γεωργικών δραστηριοτήτων καθώς και μικρών επιχειρήσεων. Επιπλέον, εντός του έτους 2022 ανακοινώθηκε από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, η έναρξη ενός νέου προγράμματος επιχορήγησης με τίτλο

«Πράσινος Αγροτουρισμός» . Το έργο αφορά όλες τις περιοχές της χώρας και στοχεύει στην ενδυνάμωση της θέσης των αγροτών, στην ενίσχυση της καινοτομίας με μεθόδους φιλικές προς το περιβάλλον, στην ανάπτυξη του βιωματικού αγροτουρισμού και στην βιώσιμη ανάπτυξη των εκάστοτε περιοχών για την ορθότερη οργάνωση των διαθέσιμων πόρων.(<http://www.minagric.gr/index.php/el/xrisimewplirofories-2/draseis-tameiou-anakampsis-kai-anthektikotitas/oikonomikos-metaximatismos-tou-agrotikoy-tomea1/13301-ypoergo-3-prasinος-agrotourismos>)

Η συμβολή ωστόσο του κράτους στην περίπτωση του αγροτουρισμού δεν περιορίστηκε στα προγράμματα χρηματοδότησης. Παρά τα αργά αντανάκλαστικά του ελληνικού κράτους, διεκπεραιώθηκαν οι απαραίτητες διαδικασίες, και σήμερα η χώρα διαθέτει θεσμικό πλαίσιο για τον αγροτουρισμό.

Η διαδικασία αυτή ξεκίνησε από το 2007 μέσω της δημιουργίας Ενώσεων Αγροτουρισμού στις Περιφέρειες της χώρας και έπειτα το 2010 ακολούθησε η συγκρότηση του Συνδέσμου Ενώσεων Αγροτουρισμού Ελλάδας ο οποίος το 2011 εντάχθηκε EUROGITES (Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Τουρισμού Υπαίθρου). Από την ψήφιση του νόμου 4276/2014 που αφορούσε τις ειδικές μορφές τουρισμού ξεκίνησαν μια σειρά από ενέργειες για να επιτευχθεί στις 30/07/2018 με την δημοσίευση της Κοινής Υπουργικής Απόφασης στην εφημερίδα της κυβέρνησης να πλαισιωθεί νομικά και θεσμικά ο αγροτουρισμός στην Ελλάδα (βλ. θεσμικό πλαίσιο παράρτημα).

Βάσει του πλαισίου ο αγροτουρισμός ορίζεται ως ειδική μορφή υπαίθριου τουρισμού. Οι προσφερόμενες υπηρεσίες των αγροτουριστικών επιχειρήσεων θα παρέχονται σε χώρους που θα συνδέονται άμεσα με αγροτικές εκτάσεις. Δίνεται λοιπόν η δυνατότητα στις επιχειρήσεις του αγροτουριστικού χώρου να παρέχουν πέρα από την διαμονή και διατροφή επιπλέον δραστηριότητες συναφείς με τον αγροτικό τρόπο ζωής.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί το γεγονός ότι χάρις στις διαχρονικές προσπάθειες των αρμόδιων φορέων οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις διαθέτουν το Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού (Ε.Σ.Α.). Το 2021 δημοσιεύθηκε από το Υπουργείο Τουρισμού η αντίστοιχη απόφαση που εκτός των υπολοίπων αναφέρει ότι οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις υποχρεούνται να λειτουργούν με το σήμα ΕΣΑ. Αρμόδιος φορέας έκδοσης του σήματος ορίζεται η εκάστοτε περιφερειακή υπηρεσία τουρισμού, διατίθεται επ' αόριστο υπό την προϋπόθεση ότι οι άδειες λειτουργίας της επιχείρησης στο σύνολο της θα είναι σε ισχύ και έγκαιρα ανανεωμένες, σε αντίθετη περίπτωση το σήμα θα αφαιρείται. Ακόμη, προβλέπεται ότι σε περίπτωση μεταβίβασης της επιχείρησης το σήμα δεν μεταβιβάζεται. Συνεπώς ο νέος ιδιοκτήτης είτε είναι φυσικό πρόσωπο είτε νομικό θα πρέπει να αιτηθεί εκ νέου την έκδοση του σήματος.

Σχετικά με της αγροτουριστικές επιχειρήσεις που πρόκειται να δημιουργηθούν η απόφαση προβλέπει ότι θα πρέπει να ιδρύονται μόνο από όσους διαθέτουν τον χαρακτηρισμό του επαγγελματία αγρότη (ΜΑΑΕ), τα νέα καταλύματα μπορούν να διαθέτουν το λιγότερο 40 κλίνες, δίνεται η δυνατότητα να εδρεύουν εντός αγροκτήματος ή γεωργικών εκμεταλλεύσεων ή δημοτικών κοινοτήτων έως 5 χιλιάδων ατόμων ή και εκτός αυτών μόνο στην περίπτωση που η απόσταση είναι κάτω των 10 χιλιομέτρων. Επιπλέον οι επιχειρήσεις που θα φέρουν το σήμα θα παρέχουν συγκεκριμένες δραστηριότητες όπως αυτές ορίζονται από την απόφαση.

Συγκρίνοντας την Ελλάδα με χώρες τις Ευρώπης που ο αγροτουρισμός αποτελεί μια ανεπτυγμένη μορφή τουρισμού διαπιστώνεται ότι η δημιουργία ενός εθνικού στρατηγικού σχεδίου για την οργανωμένη ανάπτυξη αγροτουρισμό είναι απαραίτητη. Η σημερινή εικόνα δείχνει ότι η εφαρμογή προγραμμάτων επιχορήγησης δεν είναι αρκετή. Ωστόσο, οι ενέργειες που παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια από το κράτος φαίνεται να ενθαρρύνουν την ενασχόληση με την αγροτουριστική δραστηριότητα. Είναι γεγονός πως τα τελευταία πέντε έτη έχουν διευθετηθεί ζητήματα τα οποία αποτελούσαν εμπόδια στο να εξελιχθεί αυτή η μορφή τουρισμού στην χώρα.

4.3 Τρόποι εφαρμογής του αγροτουρισμού στην Ελλάδα

Οι τρόποι με τους οποίους εφαρμόζεται ο αγροτουρισμός στην Ευρώπη και σε άλλες χώρες ανά τον κόσμο διαφέρουν σε σχέση με τους τρόπους που εφαρμόζεται ο αγροτουρισμός στην χώρα μας. Το γεγονός αυτό οφείλεται σε διάφορους παράγοντες όπως είναι η γεωμορφολογία του εδάφους, θέματα πολιτισμού και ιστορίας. Στην χώρα μας, σε αντιδιαστολή με άλλες χώρες, δεν υπάρχουν μεγάλες εκτάσεις γεωργικών εκμεταλλεύσεων οι οποίες θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν με γνώμονα τον αγροτουρισμό, όπως αυτός εφαρμόζεται σε χώρες όπως η Ιταλία, η Γερμανία κ.α., όπου οι μεγάλες αγροτικές εκμεταλλεύσεις κυριαρχούν (Λαγός, 2006).

Στην χώρα μας ο αγροτουρισμός εφαρμόστηκε με τρόπο τέτοιο που υπάρχει ξεκάθαρη διάκριση μεταξύ του τόπου διαμονής και του τόπου διεξαγωγής των γεωργικών εργασιών. Συνεπώς, συναντάμε ελάχιστες περιπτώσεις όπου ο τόπος διαμονής και αγροτικής δραστηριότητας συγκεντρώνονται στον ίδιο χώρο, χαρακτηριστικό που εντοπίζεται κυρίως άλλες χώρες της Ευρώπης. Το στοιχείο αυτό του διαχωρισμού αποτελεί το γενικό κάδρο του αγροτουρισμού στην Ελλάδα.

Λόγω λοιπόν, του διαχωρισμού ο αγροτουρισμός στην χώρα μας δεν συνδέεται τόσο με την άμεση εμπλοκή των τουριστών στις αγροτικές δραστηριότητες παραγωγής αλλά συνδέεται με μια πιο κοινωνική και ανθρωποκεντρική οπτική. Ο αγροτουρίστας μετατρέπεται ως μέλος της τοπικής αγροτικής κοινωνίας και αντλεί μέσω αυτής της διαδικασίας στοιχεία της τοπικής κουλτούρας και πολιτισμού, έρχεται σε επαφή με τις κοινωνικές δραστηριότητες του τόπου, γνωρίζει από κοντά τα ήθη και τα έθιμα, γεύεται την τοπική κουζίνα και τελικά ενσωματώνεται πλήρως στον μικρόκοσμο που έχει επισκεφθεί. Η φιλοσοφία του αγροτουρισμού στην Ελλάδα έθεσε ως βασικό το κοινωνικό στοιχείο ενώ η συμμετοχική διαδικασία τέθηκε σε δεύτερη μοίρα (Μοίρα, 2003).

Ο αγροτουρισμός στην χώρα μας διακρίνεται σε δύο κατηγορίες, αμιγή και σύνθετο. Στον αμιγή αγροτουρισμό οι δραστηριότητες που αναπτύσσουν οι τουρίστες σχετίζονται κυρίως με αγροτικές εργασίες (καλλιέργεια φυτών, φροντίδα ζώων κ.α.) αλλά και με άλλες δραστηριότητες αναψυχής που η περιοχή διαθέτει (κυνήγι, πεζοπορία, ψάρεμα, κολύμπι). Οι βασικότερες μορφές αυτής της κατηγορίας συναντιούνται σε χωρία με ιδιαίτερη φυσική ομορφιά, στα νησιά ή σε παραλιακές τοποθεσίες, σε παραδοσιακούς οικισμούς με ξεχωριστή αρχιτεκτονική, σε προστατευμένες περιοχές (π.χ. υδροβιότοποι) από τις οποίες παρέχονται περαιτέρω γνώσεις οικολογικής συνείδησης και σε καταλύματα αγροτουριστικών συνεταιρισμών. Στον σύνθετο αγροτουρισμό οι τουρίστες εκτός από την ανάπτυξη των παραπάνω

δραστηριοτήτων και την επαφή με τον αγροτικό τρόπο ζωής μπορούν να ευχαριστήσουν κάποιες επιπλέον ανάγκες (ιαματικός τουρισμός, θρησκευτικός τουρισμός κ.α.). Οι μορφές του σύνθετου αγροτουρισμού σε περιοχές όπου υπάρχουν ιαματικές πηγές, σε ορεινούς οικισμούς με χιονοδρομικό κέντρο, σε περιοχές που διαθέτουν χώρους άθλησης, σε κατασκηνώσεις είτε ενηλίκων είτε ανηλίκων.

Περνώντας στο είδος των αγροτουριστικών επιχειρήσεων στην χώρα προκύπτει μια νέα κατηγοριοποίηση η οποία βασίζεται στο προσφερόμενο προϊόν. Οι κατηγορίες είναι(ΕΛΟΤ, 2003):

- Αγροτουριστικοί χώροι διαμονής
- Σημεία πώλησης/έκθεσης αγροτικών προϊόντων
- Αγροκτήματα
- Επιχειρήσεις παραγωγής αγαθών πολιτιστικής κληρονομιάς
- Επιχειρήσεις προώθησης του τοπικού πολιτισμού
- Τουριστικά γραφεία που εξειδικεύονται στην οργάνωση αγροτουριστικών διακοπών

Ο ελληνικός αγροτουρισμός οφείλεται σε μεμονωμένες ενέργειες ιδιωτών, αφού όπως αναφέρθηκε και παραπάνω εκλείπει ένας κεντρικός σχεδιασμός ανάπτυξης του. Ο τρόπος με τον οποίο παρέχεται ο αγροτουρισμός της χώρας είναι επί της ουσίας καταλύματα που εδρεύουν σε αγροτικές περιοχές της υπαίθρου. Το γεγονός αυτό οδηγεί σε πιθανό κίνδυνο ενθάρρυνσης αθέμιτου ανταγωνισμού μεταξύ της αγροτουριστικής δραστηριότητας και της κλασικής τουριστικής δραστηριότητας καθώς δεν έχουν προσδιοριστεί και χαρακτηριστεί οι περιοχές ανάπτυξης της εκάστοτε δραστηριότητας (Γ.Μ. Βενετσανοπούλου, 2006).

4.4 Το παράδειγμα της Κρήτης

Η Κρήτη αποτελεί το μεγαλύτερο νησί την χώρας μας με ιστορία που χάνεται στο πέρασ τον αιώνων, ποικιλία αξιοθέατων, φυσικές ομορφίες, έντονα πολιτιστικά στοιχεία, γραφικούς προορισμούς, γνωστή για τα τοπικά της προϊόντα, την κουζίνα και την φιλοξενία της. Αυτοί είναι κάποιο από τους λόγους που το νησί είναι διαχρονικά πόλος έλξης χιλιάδων τουριστών ανά τον κόσμο (Δρακάκης, 2009). Η Κρήτη ωστόσο ως τουριστικός προορισμός αναπτύσσει τα τελευταία χρόνια και την μορφή του αγροτουρισμού η οποία φαίνεται να κατακτά σημαντικό μέρος της τουριστικής ζήτησης συνεπώς παρατηρείται τα τελευταία χρόνια σημαντική αύξηση των αγροτουριστικών επιχειρήσεων και καταλυμάτων. Το κλίμα της Κρήτης και η παράδοση της στην παραγωγή πρώτης ποιότητας αγροτικών προϊόντων ευνοούν την ανάπτυξη μιας τέτοια μορφής τουρισμού.

Ο πρώτος εν λειτουργία αγροτουριστικός προορισμός της Κρήτης είναι ο οικισμός Μηλιά με έτος αρχής το 1993. Σήμερα είναι έναν από τους πιο γνωστούς αγροτουριστικούς προορισμούς παγκοσμίως. Πρόκειται για μια αμιγώς αγροτουριστική επιχείρηση που εδρεύει στα ορεινά του νομού Χανίων. Ο οικισμός Μηλιά αποτελεί την ανάπλαση του ομώνυμου οικισμού ο οποίος είχε ερημωθεί. Άξιο αναφοράς της όλης προσπάθειας είναι ότι έχει διατηρηθεί άρτια η γραφικότητα του οικισμού. Τα καταλύματα διαθέτουν τις απαραίτητες παροχές για την ικανοποίηση των βασικών αναγκών ενώ η αισθητική τους τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό

τους είναι επηρεασμένη από την τοπική παραδοσιακή αισθητική. Επιπλέον, στον οικισμό λειτουργεί εστιατόριο, τόσο για τους φιλοξενούμενους του οικισμού όσο και τους επισκέπτες του, βασισμένο στην τοπική κουζίνα. Στόχος της αγροτουριστικής επιχείρησης είναι να χαρίσει στον τουρίστα εξοικείωση με το φυσικό περιβάλλον μέσα από τις δραστηριότητες που προσφέρει. Οι δραστηριότητες αυτές είναι πεζοπορία, μαγειρική, παρασκευή τοπικών προϊόντων με πρώτες ύλες του οικισμού, εκδρομές σε κοντινούς προορισμούς (<https://milia.gr/>).

Άλλη μια αγροτουριστική επιχείρηση στο νησί της Κρήτης είναι το κατάλυμα ΕΝΑΓΡΟΝ στο χωριό Αξός του νομού Ρεθύμνου. Το ΕΝΑΓΡΟΝ δραστηριοποιείται στον αγροτουριστικό χώρο περισσότερα από είκοσι χρόνια. Ξεκίνησε να λειτουργεί ως ιδιωτικό κατάλυμα εξυπηρετώντας την ανάγκη των ιδιοκτητών του για ξεκούραση και επαφή με την φύση και στην πορεία λειτούργησε ως κατάλυμα φιλοξενίας. Η επιχείρηση εντάχθηκε στο πρόγραμμα LEADER 2 από το οποίο χρηματοδοτήθηκε και απέκτησε την μορφή που έχει σήμερα. Πρόκειται για ένα αγρόκτημα το οποίο διαθέτει αμπελώνα, κήπο, και χώρο για ζώα, τραπεζαρία, καφετέρια. Επιπλέον, διατίθεται πισίνα και χώρος spa. Το κτιριακό τμήμα της επιχείρησης έχει φτιαχτεί με τέτοιο τρόπο ώστε να συνυπάρχει αρμονικά με τον περιβάλλον της περιοχής. Συνδυάζεται λοιπόν, ο αγροτικός τρόπος ζωής με την άνεση και την πολυτέλεια. Οι αγροτουριστικές δραστηριότητες κατά τις οποίες ο επισκέπτης μπορεί είτε να συμμετέχει είτε να παρακολουθεί αφορούν κυρίως διαδικασίες παραγωγής προϊόντων με υλικά του αγροκτήματος και της ευρύτερης περιοχής όπως είναι η παρασκευή ρακί ή τυριού κ.α. και η διαδικασία μαγειρέματος. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της καφετέριας που λειτουργεί εντός του αγροκτήματος είναι ότι ο κάθε επισκέπτης φτιάχνει μόνος του το ρόφημα που επιθυμεί. Το αγρόκτημα ελκύει επισκέπτες κυρίως από Ευρώπη αλλά και από το ίδιο το νησί (<https://www.enagron.gr/>).

Επιπλέον, στην Κρήτη συναντάμε τις πρώτες προσπάθειες συντονισμένης οργάνωσης αγροτουρισμού. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του χωριού Βάμος στον νομό Χανίων στην περιοχή Αποκόρωνα. Πρόκειται για ένα από τα γραφικότερα χωριά της περιοχής το οποίο κινείται στα ευρωπαϊκά πρότυπα ανάπτυξης της αγροτουριστικής δραστηριότητας. Παραδοσιακά πέτρινα σπίτια, πανδοχεία, ελαιοτριβεία αναπαλαιώθηκαν και δώσανε την θέση τους σε όμορφους ξενώνες, διατηρώντας ωστόσο την αισθητική του παρελθόντος. Ακόμη, εντός του χωριού δραστηριοποιούνται επιχειρήσεις που παράγουν παραδοσιακά τοπικά προϊόντα βασισμένα σε πρώτες ύλες της περιοχής ενώ παρατηρείται μια συλλογική προσπάθεια από όλους τους κατοίκους του χωριού να προαχθεί η κρητική φιλοξενία ως χαρακτηριστικό γνώρισμα του τόπου (<https://www.vamosvillage.gr>).

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί το γεγονός ότι στο νησί της Κρήτης γίνονται συντονισμένες ενέργειες προώθησης της μορφής του αγροτουρισμού και σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης. Συγκεκριμένα, η περιφέρεια Κρήτης λαμβάνει μέρος σε παγκόσμιες αγροτουριστικές εκθέσεις αγροτικών προϊόντων. Το 2017 έλαβε μέρος στην διεθνή έκθεση FREE 2017 στον Μόναχο. Με τον τρόπο αυτό προσπαθεί να επικοινωνήσει στο ευρύ τουριστικό κοινό πως το νησί πέρα από τον τουρισμό των καλοκαιρινών διακοπών προσφέρει και αγροτουριστικές διακοπές όλο τον χρόνο. Ακόμη, η συμμετοχή σε τέτοιες εκθέσεις εκφράζει την υποστήριξη της περιφέρειας Κρήτης στην ιδιωτικές επιχειρήσεις και πρωτοβουλίες που δραστηριοποιούνται στον αγροτουρισμό (<https://www.ypaitiros.gr>).

4.5 Το παράδειγμα της Χίου

Το νησί της Χίου ένα από τα πιο όμορφα νησιά του Βορείου Αιγαίου. Η Χίος είναι ευρέως γνωστή για την παραγωγή μαστίχας καθώς είναι το μοναδικό μέρος στον κόσμο που μπορεί να παραχθεί μαστίχα τέτοιας ποιότητας. Χαρακτηρίζεται για τα μεσαιωνικά της αξιοθέατα, την παράδοση της στην ναυτιλία, τις φυσικές ομορφιές, την τοπική κουζίνα, την παραγωγή εσπεριδοειδών, το έντονο θρησκευτικό στοιχείο και την ιστορία της. Παρόλα αυτά, δεν είναι ένας από τους βασικούς τουριστικούς προορισμούς της χώρας καθώς η οικονομία του νησιού βασίζεται κατά κύριο λόγο στη ναυτιλία. Τα τελευταία χρόνια ωστόσο, παρατηρείται έντονο ενδιαφέρον από πλευράς των κατοίκων να αναπτύξουν και αυτή την δραστηριότητα στο νησί καθώς αυξάνεται η δημιουργία τουριστικών και αγροτουριστικών επιχειρήσεων.

Μια από αυτές της αγροτουριστικές επιχειρήσεις είναι και ο ξενώνας << Αρχοντικό Σίμου>>. Πρόκειται για ένα αναπαλαιωμένο αρχοντικό του 19^{ου} αιώνα το οποίο μετατράπηκε σε ξενώνα διατηρώντας τα παραδοσιακά του στοιχεία τόσο εξωτερικά όσο και εσωτερικά. Ο ξενώνας εδρεύει στην περιοχή Κάμπους λίγα χιλιόμετρα μακριά από την πόλη της Χίου. Στον αύλειο χώρο του αρχοντικού υπάρχει κήπος με εσπεριδοειδή δέντρα και βελανιδιές. Ο ξενώνας προσφέρει στον επισκέπτη την δυνατότητα να παρακολουθήσει τις αγροτικές διαδικασίες που λαμβάνουν χώρο στον κήπο, περίπατο στην περιοχή του Κάμπου ή βόλτα με το ποδήλατο. Η κουζίνα του καταλύματος είναι κοινόχρηστη και μπορεί ο κάθε επισκέπτης να φτιάξει μόνος του το φαγητό του. Η φιλοσοφία του ξενώνα βασίζεται στην οικογενειακή φιλοξενία και προσφορά μιας ήρεμης αγροτουριστικής εμπειρίας (<https://www.arhodico.net.gr/>).

Μια ακόμη αγροτουριστική επιχείρηση είναι ο ξενώνας Περλέας στην περιοχή του Κάμπου. Όμοια με την προαναφερθείσα, η αγροτουριστική επιχείρηση Περλέας αναπαλαίωσε το αρχοντικό Περλέα το οποίο είναι κτισμένο από το 1640 και το μετέτρεψε σε ξενώνα. Το κατάλυμα διαθέτει οκτώ πολυτελή δωμάτια τα οποία κοσμούν χειροποίητα έπιπλα ενώ παρέχεται στον επισκέπτη πρωινό με προϊόντα παραγωγής του κτήματος. Το αρχοντικό το περιβάλλει κήπος όπου ανθοφορούν βιολογικά εσπεριδοειδή δέντρα. Επιπλέον, δίνεται η δυνατότητα στον επισκέπτη να ασχοληθεί με την φροντίδα των δέντρων καθώς και με την συγκομιδή των καρπών (<https://www.perleas.gr/>).

Στην ίδια περιοχή με της παραπάνω αγροτουριστικές επιχειρήσεις συναντάμε την επιχείρηση περιβόλι. Πρόκειται για μια αγροτουριστική επιχείρηση όπου στο συνυπάρχουν αρμονικά ένα μικρό μουσείο με εκθέματα της περιοχής, καφετέρια, περιβόλι εσπεριδοειδών και μαγαζί το οποίο πουλάει τα προϊόντα που παράγονται με ύλες από το περιβόλι. Είναι λοιπόν ένα αγρόκτημα-πολυχώρος που προσφέρει στον επισκέπτη την δυνατότητα περιήγησης στον κήπο, την δυνατότητα να γευτεί αυθεντικές τοπικές γεύσεις και να γνωρίσει μέσω του μουσείου την ιστορία της περιοχής (<https://openfarm.gr/farms/perivoli-chios>).

Κλείνοντας, θα πρέπει να αναφερθεί το γεγονός πως ο αγροτουρισμός της Χίου βασίζεται στην ιδιωτική πρωτοβουλία και θέληση. Παρά το γεγονός ότι διαθέτει σημαντικούς πόρους ανάπτυξης αυτής της μορφής τουρισμού τα αποτελέσματα δεν είναι ανάλογα των προσδοκιών. Αυτό οφείλεται σε διάφορους παράγοντες όπως είναι η απουσία συλλογικής προσπάθειας από πλευράς τοπικών φορέων με

προσανατολισμό στον αγροτουρισμό. Παρόλα αυτά, και σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν, στην περιοχή του Κάμπου υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις ότι ο αγροτουρισμός αρχίζει να αναπτύσσεται.

4.6 Η συμβολή του αγροτουρισμού στην ανάπτυξη τοπικών περιοχών της Ελλάδας

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται έντονη κινητοποίηση από πλευράς κεντρικών φορέων αλλά και από ιδιώτες με σκοπό την αναβάθμιση των αγροτουριστικών δραστηριοτήτων σε όλη την επικράτεια. Για τον λόγο αυτό διεξάχθηκε έρευνα από τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Τουρισμού σε όλες τις αγροτουριστικές επιχειρήσεις της χώρας είτε αυτές φέρουν την ειδική σήμανση αγροτουρισμού είτε όχι. Τα ευρήματα της έρευνας γνωστοποιήθηκαν στα τέλη του 2022.

Το χρονικό διάστημα διερεύνησης διήρκησε έξι μήνες μεταξύ Νοεμβρίου του 2021 και Μαΐου του 2022. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με την διαδικασία των συνεντεύξεων. Σκοπός της έρευνας ήταν να διερευνηθούν τόσο οι παράγοντες επιτυχίας όσο και οι ανασταλτικοί παράγοντες της ανάπτυξης του αγροτουρισμού. Επιπλέον, σημαντικός στόχος διερεύνησης τέθηκε η καταγραφή απόψεων σχετικά με τα ευεργετήματα ή τις δυσκολίες που προκύπτουν από την απόκτηση του Ειδικού Σήματος Αγροτουρισμού.

Σε πρώτο επίπεδο, εξετάστηκε το προφίλ των αγροτουριστικών επιχειρηματιών. Και στις δύο περιπτώσεις αγροτουριστικών επιχειρήσεων (με σήμα ή χωρίς) διαπιστώθηκε ότι περίπου οι μισές επιχειρήσεις του δείγματος ανήκουν σε άτομα κάτω των 50 ετών, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι η ενασχόληση με τον αγροτουρισμό αποτελεί μια ενδιαφέρουσα επιχειρηματική δραστηριότητα για νέους αγρότες. Σημαντικό ωστόσο, είναι το ποσοστό των αγροτουριστικών επιχειρήσεων που ανήκουν σε ηλικιακές ομάδες άνω των 50 ετών. Στο ποσοστό αυτό περιλαμβάνονται οι επιχειρηματίες που παρείχαν αγροτουριστικές υπηρεσίες πολύ πριν θεσμοθετηθεί ο αγροτουρισμός στην χώρα. Επιπλέον, καταγράφηκε ότι μεγάλο μέρος των νέων επιχειρηματιών στον χώρο πραγματοποίησαν σπουδές σε σχολές Διοίκησης Επιχειρήσεων, γεγονός που καταδεικνύει για τους περισσότερους υπάρχει σχετικό γνωστικό επίπεδο σπουδών και ενασχόλησης. Μεγάλο, επίσης, ήταν το ποσοστό των επιχειρηματιών, που συνδέονται με την περιοχή που εδρεύει η επιχείρησή τους, με δεσμούς καταγωγής. Στην περίπτωση αυτή μόνο ένας από το δείγμα επέλεξε να δραστηριοποιηθεί σε άλλη περιοχή από αυτή της καταγωγής του, και συγκεκριμένα στην Κρήτη, για λόγους επαγγελματικών ευκαιριών που προσφέρει η περιοχή.

Επιπλέον, εξετάστηκε η ταυτότητα των αγροτουριστικών επιχειρήσεων. Τα αποτελέσματα και αυτής της ενότητας φαίνεται να συμφωνούν και στις δύο περιπτώσεις αγροτουριστικών επιχειρήσεων. Πρόκειται, λοιπόν, για το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος για επιχειρήσεις που λειτουργούν στην χώρα τα τελευταία δέκα χρόνια. Μόνο δύο από τις επιχειρήσεις του δείγματος έχουν έτος λειτουργίας εντός της τελευταίας τετραετίας. Οι επιχειρήσεις είναι κυρίως οικογενειακές ενώ λίγες από αυτές απασχολούν μόνιμο προσωπικό, οι περισσότερες επιλέγουν να προσλάβουν προσωπικό κατά τις περιόδους που παρουσιάζεται έντονη τουριστική ζήτηση. Οι

περισσότεροι επιχειρηματίες ανέφεραν την δυσκολία που αντιμετωπίζουν σχετικά με την εύρεση προσωπικού στις περιοχές όπου δραστηριοποιούνται.

Αναφορικά με το αν έχει ληφθεί κάποια οικονομική ενίσχυση μέσω προγραμμάτων στις επιχειρήσεις, οι περισσότερες απάντησαν πως δεν έχουν λάβει. Συγκεκριμένα, μόνο μια επιχείρηση από δείγμα καταγράφηκε ότι έχει λάβει οικονομική ενίσχυση μέσω του προγράμματος «Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου» ενώ μια άλλη ανέφερε πως έχει αιτηθεί να συμμετέχει στο πρόγραμμα του ΟΑΕΔ << Πρόγραμμα επιχορήγησης επιχειρηματικών πρωτοβουλιών νέων ελευθέρων επαγγελματιών ηλικίας 18-29 ετών». Οι απαντήσεις προέρχονται από επιχειρήσεις που φέρουν το σήμα και από επιχειρήσεις που δεν φέρουν το σήμα.

Ακόμη, εξετάστηκε η εμπειρία της διαμονής σε αγροτουριστικά καταλύματα. Και στην περίπτωση δεν παρουσιάζονται σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο κατηγοριών αγροτουριστικών επιχειρήσεων. Οι περισσότερες αγροτουριστικές επιχειρήσεις παρέχουν διαμονή. Οι διαφορές εντοπίζονται κυρίως στο αριθμό επισκεπτών που τα καταλύματα μπορούν να εξυπηρετήσουν. Συχνά ο αριθμός αυτός είναι περιορισμένος καθώς συνήθως πρόκειται για καταλύματα που λαμβάνουν χώρο σε ανακαινισμένα παλαιά κτίρια. Οι επιχειρηματίες των καταλυμάτων με περιορισμένο αριθμό επισκεπτών γνωστοποίησαν την ύπαρξη συνεργασιών με επιχειρηματίες γειτονικών περιοχών. Από τους ερωτηθέντες σημειώθηκε μόνο μια αγροτουριστική επιχείρηση που δεν παρέχει διαμονή. Η επιχείρηση αυτή δέχεται ημερήσιους επισκέπτες οι οποίοι μπορούν να περιηγηθούν στον χώρο και να παρακολουθήσουν την διαδικασία μαγειρέματος σε ξυλόφουρνο. Σύμφωνα με τον ιδιοκτήτη τις επιχειρήσεις συχνά εκφράζεται από τους επισκέπτες ζήτηση για διαμονή η οποία κατά την γνώμη του θα μπορούσε να εξυπηρετηθεί μέσω glamping.

Η έρευνα εστίασε και στην αγροτουριστικές υπηρεσίες που προφέρουν οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις στους φιλοξενούμενους τους. Οι απαντήσεις ήταν παρόμοιες μεταξύ των δύο κατηγοριών. Σε μεγάλο ποσοστό των επιχειρήσεων παρατηρείται ότι υπάρχει κήπος με διαφόρων ειδών καλλιεργείς όπου δίνεται η δυνατότητα στον επισκέπτη να παρακολουθεί ή να συμβάλει στις αγροτικές διαδικασίες, να μάθει και να γευτεί τους καρπούς των φυτών ή των βοτάνων του κτήματος. Σε μόλις δύο αγροτουριστικές επιχειρήσεις οι οποίες δεν φέρουν το ειδικό σήμα δεν επιτρέπεται η ανάμειξη των επισκεπτών με τις εργασίες του αγροκτήματος. Ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις κατά τις οποίες υπάρχει φάρμα με ζώα στην αγροτουριστική επιχείρηση.

Ως προς τις δραστηριότητες της υπαίθρου οι περισσότερες αγροτουριστικές επιχειρήσεις παρέχουν την πεζοπορία. Με τον τρόπο αυτό δίνεται η δυνατότητα στον τουρίστα να θαυμάσει το φυσικό τοπίο της περιοχής και να επισκεφθεί κοντινούς οικισμούς και να έρθει σε επαφή με την τοπική κουλτούρα. Σε περιπτώσεις που υπάρχει η δυνατότητα ανάπτυξης επιπλέον δραστηριοτήτων παρέχεται η ορειβασία, το ψάρεμα, η παρατήρηση πουλιών κ.α.

Συχνά ο αγροτουρισμός συνδέεται με την γαστρονομία καθώς είναι ένας τρόπος προώθησης της παραγωγής πρώτων υλών του αγροκτήματος. Στις περισσότερες αγροτουριστικές επιχειρήσεις του δείγματος με σήμα ή χωρίς παρέχονται γαστρονομικές δραστηριότητες. Η βασικότερη και πιο δημοφιλής από αυτές είναι

μαθήματα παρασκευής ή μαγειρέματος τοπικών εδεσμάτων με την χρήση υλικών του κτήματος. Σε λίγες περιπτώσεις διεξάγονται παρουσιάσεις για την τοπική γαστρονομική παράδοση, επισκέψεις σε μονάδες παραγωγής τοπικών προϊόντων όπως τυροκομεία, οινοποιεία κ.α. Συχνά παρατηρείται η οργάνωση εκδηλώσεων γευσιγνωσίας για προϊόντα όπως είναι το λάδι, το μέλι κ.α. Σε πολλές επιχειρήσεις που δεν φέρουν το σήμα παρέχονται υπηρεσίες διατροφής. Όλες οι επιχειρήσεις το δείγματος καταγράφηκε ότι αναφέρουν στους επισκέπτες τους πως τα εδέσματα που προσφέρουν περιέχουν τοπικά υλικά και ότι βασίζονται σε παραδοσιακές συνταγές.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί το γεγονός ότι είναι ελάχιστες οι περιπτώσεις στις οποίες παρέχονται περαιτέρω βιωματικές εμπειρίες όπως παρασκευή καλλυντικών κ.α. Σε επίσης λίγες περιπτώσεις ανάλογα με τις εγκαταστάσεις της εκάστοτε επιχείρησης διοργανώνεται έκθεση ζωγραφικής, συναυλίες, μαθήματα υφαντικής κ.α.

Αναφορικά με το προφίλ των τουριστών που επιλέγουν αγροτουριστικές διακοπές στην Ελλάδα, διαπιστώθηκε ότι στις επιχειρήσεις που φέρουν το ειδικό σήμα αγροτουρισμού οι χώρες προέλευσης των επισκεπτών είναι κατά σειρά Αγγλία, Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Ρωσία, Βέλγιο, Ολλανδία, Ουκρανία, Ρουμανία, Η.Π.Α και Καναδάς. Υπάρχουν επισκέπτες και από άλλα κράτη αλλά ο αριθμός του είναι μικρός. Μικρό είναι και το ποσοστό των Ελλήνων που επισκέπτονται αγροτουριστικές επιχειρήσεις ωστόσο τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει αυξητικές τάσεις. Στην περίπτωση των επιχειρήσεων χωρίς σήμα οι χώρες προέλευσης είναι κατά σειρά Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, ΗΠΑ, Ελβετία, Ολλανδία, Ισραήλ, Βέλγιο και Αυστραλία. Μεμονωμένες είναι οι περιπτώσεις επισκεπτών από άλλα κράτη ενώ ο αριθμός των Ελλήνων επισκεπτών είναι υψηλότερος σε σχέση με την άλλη κατηγορία. Και στις δύο περιπτώσεις οι επισκέπτες είναι ζευγάρια ή οικογένειες ή οργανωμένες ομάδες (γκρουπ). Ως προς την ηλικία παρατηρείται ότι αυτού του είδους οι διακοπές επιλέγονται κυρίως από κατηγορίες μέσης ηλικίας και άνω. Ο μέσος όρος διαμονής σε αγροτουριστικά καταλύματα φαίνεται να φτάνει στην μια εβδομάδα, ενώ υπάρχει μεγάλο ποσοστό επαναλαμβανόμενων επισκεπτών. Τέλος, χαρακτηριστικών των επισκεπτών φαίνεται να είναι η μεσαία και υψηλή εισοδηματική κατηγορία στην οποία ανήκουν.

Όλα τα μέλη του δείγματος ανέφεραν πως η αγροτουριστική δραστηριότητα στην εκάστοτε περιοχή έχει τονώσει την τοπική οικονομία και βοηθά στην ανάπτυξη αυτής. Ακόμη, οι περιοχές που αναπτύσσουν αγροτουριστικές δραστηριότητες χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερη εξωστρέφεια. Άτομα από διάφορες χώρες ανά τον κόσμο επιλέγουν να επισκεφθούν την περιοχή τους με αφορμή την ύπαρξη αγροτουριστικών επιχειρήσεων. Διερευνήθηκαν επιπλέον ζητήματα, για παράδειγμα ο προσδιορισμός αγροτουριστικών περιοχών, που αφορούν τον αγροτουρισμό με σκοπό να διευθετηθούν και να επιτρέψουν αυτή την μορφή τουρισμού να αναπτυχθεί στην Ελλάδα (<https://mintour.gov.gr/>).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

5.1 Το γενικό προφίλ του νησιού της Λέσβου

Η Λέσβος αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα νησιά της χώρας μας, έκταση 1.636 τ.χλμ. Βρίσκεται στα βορειοανατολικά του Αιγαίου Πελάγους και κατέχει μεγάλη γεωγραφική σημασία καθώς πέρα από το γεγονός ότι αποτελεί σύνορο για την Ελλάδα, ταυτόχρονα αποτελεί σύνορο μεταξύ δύο Ηπείρων, Ευρώπης και Ασίας. Επιπλέον, ανήκει στα νησιά του Βορείου Αιγαίου μαζί με την Λήμνο, την Χίο, την Σάμο, την Ικαρία, τον Άγιο Ευστράτιο, τις Οινούσσες, τα Ψαρά, τους Φούρνους και τα Θύμαινα και καθιστά την έδρα της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η πρωτεύουσα της Λέσβου είναι η πόλη της Μυτιλήνης η οποία βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο του νησιού.

Το νησί χαρακτηρίζεται για το έντονο θρησκευτικό του φρόνιμα, την πυκνή του βλάστηση, την πλούσια πανίδα, το μοναδικό απολιθωμένο δάσος, τις ιαματικές πηγές, τα μουσεία, τους γραφικούς παραδοσιακούς οικισμούς, την παράδοση στην παραγωγή ελαιόλαδου αλλά και τυροκομικών προϊόντων καθώς και στην παραγωγή του ούζου. Χαρακτηριστικά που εξυπηρετούν ακόμα και τους πιο απαιτητικούς επισκέπτες και εμπíπτουν και διάφορα είδη τουρισμού. Επιπλέον, το νησί φημίζεται για την τοπική γαστρονομία, τον πολιτιστικό του πλούτο και της εντυπωσιακές του παραλίες.

Ωστόσο, η Λέσβος έχει συνδράμει αισθητά και στην πολιτιστική κληρονομία της χώρας γενικότερα. Πρόκειται για την γενέτειρα σημαντικών προσωπικοτήτων τόσο της αρχαιότητας όσο και της πιο σύγχρονης εποχής όπως είναι η Σαπφώ, ο Αλκαίος, ο Θεόφραστος, ο Στρατής Μυριβήλης, ο Οδυσσέας Ελύτης, ο Ηλίας Βενέζης και πολλοί άλλοι.

Είναι φανερό πως το νησί συγκεντρώνει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που μπορούν να το καταστήσουν ως έναν ελκυστικό προορισμό διακοπών. Υπάρχει πλουραλισμός σε φυσικούς, πολιτιστικούς και ιστορικούς πόρους, παρόλα αυτά το νησί δεν αποτελεί έναν από τους βασικούς τουριστικούς προορισμούς της χώρας. Το νησί διαχρονικά στηρίζεται στην παραγωγή υψηλής ποιότητας αγροτικών προϊόντων και λιγότερο στην ανάπτυξη του τουρισμού. Παρόλα αυτά τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον στρέφεται τόσο από πλευράς επενδυτών όσο και από πλευράς ντόπιων κατοίκων στην εξέλιξη του τουρισμού σε τοπικό επίπεδο.

5.2 Ιστορική ανασκόπηση του τουρισμού στην Λέσβο

Η τουριστική ανάπτυξη της Λέσβου φαίνεται να ξεκινά την δεκαετία του 1950 στην περιοχή του Μολύβου που βρίσκεται στο βόρειο τμήμα του νησιού. Πρωτοστάτης του εγχειρήματος υπήρξε ο κοινωνιολόγος Μιχαήλ Γούτος με καταγωγή από την Λέσβο σε συνεργασία με τον δήμαρχο της περιοχής του Μολύβου. Στόχος του αναπτυξιακού τουριστικού μοντέλου ήταν ο Μόλυβος να θεσπιστεί ως προορισμός διακοπών για διανοούμενους και καλλιτέχνες.

Το μοντέλο βασιζόταν στην άποψη ότι ο Μόλυβος, ως τοποθεσία, είχε την δυνατότητα να καταστεί ο απόλυτος τουριστικός προορισμός για άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου από την Ευρώπη η οποία είχε διπτά οφέλη. Από την μία θα εξυπηρετούνταν τα άτομα που επιζητούσαν ηρεμία και αυθεντική επαφή με τους κατοίκους της περιοχής και από την άλλη συναναστροφή αυτή ελλόχευε επιπλέον οφέλη για τους ντόπιους κατοίκους οι οποίοι θα ενισχυόταν τόσο σε οικονομικό όσο και σε πνευματικό επίπεδο (Τσιάμης, 1989). Με σκοπό την υλοποίηση του μοντέλου ιδρύθηκε η Αναπτυξιακή Εταιρία Μολύβου της οποίας το κεφάλαιο δημιουργήθηκε με συνδρομή όλων των κατοίκων του Μολύβου. Μέσω της εταιρίας κατασκευάστηκε το πρώτο ξενοδοχείο στην Λέσβο του 1960, στην είσοδο του Μολύβου με το όνομα «Δελφίνια». Η προσπάθεια της τοπικής κοινωνίας χαρακτηρίστηκε άμεσα από επιτυχία καθώς ξεκίνησαν να έρχονται στο νησί της Λέσβου με προορισμό τον Μόλυβο τα πρώτα τουριστικά ρεύματα.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970, το νησί προάγεται πλέον από tour operator και συγκεκριμένα την Attica Reisen η οποία μεταφέρει τουρίστες στην Λέσβο από την Γερμανία με πτήσεις της Ολυμπιακής. Μεταξύ της περιόδου 1970-1985 αξιοποιείται με τουριστικές εγκαταστάσεις περιοχή της Εφταλούς και ξεκινούν οι πρώτες πτήσεις charter για το νησί. Τα χαρακτηριστικά της δομής του τουρισμού βαθμιαία αλλάζουν και παίρνουν την μορφή του μαζικού τουρισμού καθώς εισέρχεται χρόνο με τον χρόνο όλο και μεγαλύτερος αριθμός τουριστών και οι πτήσεις charter πολλαπλασιάζονται. Έτσι ο Μόλυβος αποκτά μια σχέση εξάρτησης από tour operator και απομακρύνεται αισθητά από το τουριστικό μοντέλο που είχε βασιστεί στην αρχή. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα μεγάλο μέρος του πληθυσμού του Μολύβου να σταματήσει τις όποιες άλλες επαγγελματικές δραστηριότητες, που αφορούσαν κατά κύριο λόγο τον πρωτογενή τομέα, και να εστιάσει αποκλειστικά στον τουρισμό. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί το γεγονός ότι διάφορα αγροτουριστικά προγράμματα και άλλες επιδοτήσεις περιόρισαν σημαντικά το παραπάνω φαινόμενο σε σχέση με άλλες τουριστικές περιοχές της χώρας (Τσάρτας, 1995).

Ανάλογη τουριστική άνθισή γνωρίζουν και άλλες περιοχές του νησιού όπως είναι η Πέτρα, η Ερεσός, η Καλλονή, τα Βατερρά, το Πλωμάρι κ.α. βασιζόμενες πάντα στο μοντέλο των 3S (sun/ήλιος-sea/θάλασσα-sand/άμμος) που σύντομα επέφερε τουριστικό κορεσμό και δεν επέτρεψε την ουσιαστική εξέλιξη των προορισμών. Από το μοντέλο αυτό, φαίνεται να απείχε η πόλη του νησιού η οποία για χρόνια δεν αποτελούσε προορισμό για τους επισκέπτες. Οι επισκέπτες έφταναν στην Μυτιλήνη με σκοπό να μεταβούν σε κάποια άλλη περιοχή του νησιού. Πλέον το μοτίβο αυτό έχει ξεπεραστεί καθώς σημαντικό τμήμα των τουριστών από Τουρκία επιλέγουν να διαμείνουν στην πόλη του νησιού.

5.3 Παρούσα κατάσταση του Τουρισμού στην Λέσβο

5.3.1 Στοιχεία από τον αερολιμένα Οδυσσέας Ελύτης

Για να εξεταστεί την παρούσα κατάσταση του τουρισμού στο νησί της Λέσβου θα αναλυθούν στοιχεία αφίξεων-αναχωρήσεων επιβατών από τον αερολιμένα Μυτιλήνης 'Οδυσσέας Ελύτης' κατά τα έτη 2017-2021.

Mitilini International Airport "Odysseas Elytis"

Greece
Reporting Period
Full Year 2017

Country	Aircraft	Passengers		
	Arr - Dep	Arriving	Departing	Transit
Netherlands	307	17,139	19,145	12,072
United Kingdom	88	8,798	8,696	
Denmark	57	4,975	4,939	
Poland	67	4,671	4,806	2,082
Norway	58	4,112	4,091	
Austria	51	2,313	1,925	
Germany	52	1,464	1,451	1
Turkey	40	301	366	7
Bulgaria	4	89	85	
France	3	23	24	
Cyprus	3	11	7	
Croatia	5	6	7	
Israel	2	7		
Switzerland	1	6		
Russian Federation	1		4	
Egypt	1	2		1
Italy	2			
Lithuania	1			
Grand Total	743	43,917	45,546	14,163

Mitilini Airport "Odysseas Elytis"

Reporting Period:

Full Year 2018

Country	Aircraft	Passengers		
	Arr - Dep	Arriving	Departing	Transit
Netherlands	317	23.126	22.887	4.029
Great Britain	139	13.086	12.952	-
Poland	85	5.778	5.772	-
Germany	104	4.256	4.265	-
Denmark	46	3.773	3.763	-
Finland	46	3.305	3.300	-
Belgium	44	2.263	2.275	1.384
Norway	42	2.599	2.606	-
Czech Republic	37	2.024	2.025	-
Austria	34	1.922	1.817	-
Romania	28	340	465	1.708
Turkey	51	428	554	42
Other Countries	21	23	31	3
Total	994	62.923	62.712	7.166

Mitilini Airport "Odysseas Elytis"

Reporting Period: January - December 2019

Passengers													
Country	Jan	Feb	Mar	Apr	May	Jun	Jul	Aug	Sep	Oct	Nov	Dec	TOTAL
Greece	23.428	21.979	27.241	26.829	30.439	31.613	39.127	41.486	35.175	29.262	27.968	28.212	362.759
Netherlands	-	-	-	1.740	9.220	9.873	11.430	12.934	9.977	2.770	4	-	57.948
Great Britain	-	-	-	-	4.162	5.952	4.994	6.324	4.184	127	-	-	25.743
Poland	-	-	-	-	184	2.668	3.290	3.235	2.684	174	-	-	12.235
Denmark	-	-	-	-	-	1.588	2.809	2.816	1.424	-	-	-	8.637
Austria	-	-	-	-	344	907	2.053	2.340	1.889	-	-	-	7.533
Norway	-	-	-	-	117	1.274	1.100	1.094	1.358	405	-	-	5.348
Belgium	-	-	-	-	828	842	914	1.360	1.121	-	-	-	5.065
Finland	-	-	-	-	426	1.473	1.181	148	895	918	-	-	5.041
Czech Republic	-	-	-	-	-	791	1.223	1.026	841	-	-	-	3.881
Romania	-	-	-	-	-	423	612	1.097	-	-	-	-	2.132
Other Countries	38	8	-	6	3	48	25	58	19	50	-	-	255
TOTAL	23.466	21.987	27.241	28.575	45.723	57.452	68.758	73.918	59.567	33.706	27.972	28.212	496.577

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία, τα πρώτα χρόνια της εξεταζόμενης πενταετίας φαίνεται πως η τουριστική κίνηση του νησιού κυμαινόταν σε σχετικά σταθερά επίπεδα, ενώ το 2019 φαίνεται να είναι η καλύτερη τουριστική χρονιά της Λέσβου σε σχέση με τις δύο προηγούμενες. Η πρώτη χώρα αφίξεων αναχωρήσεων κατά την περίοδο αυτή φαίνεται να είναι η Ολλανδία. Ωστόσο σημαντικός είναι ο αριθμός των αφίξεων-αναχωρήσεων από το Ηνωμένο Βασίλειο.

Στους παραπάνω πίνακες απεικονίζεται η δραματική επίδραση στην τουριστική κίνηση

Mitilini Airport "Odysseas Elytis"

Reporting Period: January - December 2020

Passengers													
Country	Jan	Feb	Mar	Apr	May	Jun	Jul	Aug	Sep	Oct	Nov	Dec	TOTAL
Greece	25.250	24.635	14.589	1.197	4.822	14.275	25.703	30.142	21.047	15.495	7.025	7.050	191.230
Netherlands	-	-	-	-	-	-	4.545	7.899	1.911	-	-	-	14.355
Remaining Countries	46	167	60	-	-	8	16	36	134	31	9	3	510
TOTAL	25.296	24.802	14.649	1.197	4.822	14.283	30.264	38.077	23.092	15.526	7.034	7.053	206.095

Passengers													
Country	January	February	March	April	May	June	July	August	September	October	November	December	Total
Greece	6,984	6,160	7,882	9,755	15,531	23,202	32,314	35,939	28,686	25,726	23,008	23,631	238,818
Netherlands	-	-	-	-	86	3,625	6,067	8,440	6,294	700	-	-	25,212
United Kingdom	-	-	-	-	-	-	260	2,683	2,877	675	-	-	6,495
Denmark	-	-	-	-	-	149	1,349	1,584	1,191	1,211	-	-	5,484
Belgium	-	-	-	-	529	524	995	1,394	1,236	-	-	-	4,678
Sweden	-	-	-	-	-	71	1,038	1,357	781	480	-	-	3,727
Remaining Countries*	-	239	623	8	5	12	3	19	21	-	-	-	930
Total	6,984	6,399	8,505	9,763	16,151	27,583	42,026	51,416	41,086	28,792	23,008	23,631	285,344

του νησιού της παγκόσμια πανδημίας του Covid-19 κατά τα έτη 2020-2021. Παρόλα αυτά τα στοιχεία δείχνουν ότι οι ροές από Ολλανδία δεν διακόπηκαν εντελώς παρά τις δυσχερές συνθήκες. Επιπλέον, παρατηρείται αύξηση των πτήσεων εσωτερικού με προορισμό την Λέσβο.

Το γεγονός ότι η Λέσβος δεν αποτέλεσε δημοφιλή τουριστικό προορισμό απεικονίζεται στα στοιχεία των παραπάνω πινάκων. Συγκεκριμένα, την περίοδο 2017-2019 παρατηρείται αύξηση των ελεύσεων στο νησί, ωστόσο οι μήνες εντάσεως τουριστικής ζήτησης είναι περιορισμένοι με αποτέλεσμα η τουριστική περίοδος του νησιού να ορίζεται σε 3 έως 4 μήνες. Επιπλέον θα πρέπει να αναφερθεί πως τα έτη αυτά υπήρξαν εξαιρετικά δύσκολα για την περιοχή του Βορείου Αιγαίου και κατά συνέπεια της Λέσβου καθώς έπρεπε να αντιμετωπιστεί το μεταναστευτικό ζήτημα και να περιοριστούν οι προσφυγικές ροές. Ο παράγοντας αυτός επηρέασε σημαντικά την τουριστική κίνηση της περιοχής.

5.3.2 Στοιχεία της ξενοδοχειακής κινητικότητας στην Λέσβο

Έπειτα, θα εξετάσουμε τον αριθμό αφίξεων, τον αριθμό διανυκτερεύσεων και το ποσοστό πληρότητας στα ξενοδοχεία του νησιού κατά το χρονικό διάστημα 2015-2021.

Πίνακας 64: Αφίξεις σε ξενοδοχειακά καταλύματα στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου ανά Περιφερειακή Ενότητα, 2015-2021

Ενότητα		2015	2019	2021	%Δ 2015 - 2019	%Δ 2019 - 2021
Σάμου	Αλλοδαποί	104.817	143.498	58.881	37%	-59%
	Ημεδαποί	19.713	32.223	25.374	63%	-21%
Λέσβου	Αλλοδαποί	90.201	68.706	20.155	-24%	-71%
	Ημεδαποί	41.432	50.514	32.450	22%	-36%
Χίου	Αλλοδαποί	37.628	30.195	4.572	-20%	-85%
	Ημεδαποί	24.935	30.331	17.196	22%	-43%
Λήμνου	Αλλοδαποί	15.120	17.256	6.295	14%	-64%
	Ημεδαποί	9.608	16.867	9.485	76%	-44%
Ικαρίας	Αλλοδαποί	3.447	3.872	2.896	12%	-25%
	Ημεδαποί	6.463	8.328	5.539	29%	-33%
Σύνολο	Αλλοδαποί	251.213	263.527	92.799	5%	-65%
	Ημεδαποί	102.151	138.263	90.044	35%	-35%
Σύνολο Περιφέρειας		353.364	401.790	182.843	14%	-54%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ - Επεξεργασία INSETI Intelligence

Πίνακας 66: Διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχειακά καταλύματα στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου ανά Περιφερειακή Ενότητα, 2015-2021

Ενότητα		2015	2019	2021	%Δ 2019-2021	%Δ 2020-2021
Σαμου	Αλλοδαποί	709.162	897.559	387.703	27%	-57%
	Ημεδαποί	88.238	148.040	117.319	68%	-21%
Λέσβου	Αλλοδαποί	467.484	411.283	148.407	-12%	-64%
	Ημεδαποί	116.539	139.863	107.538	20%	-23%
Χίου	Αλλοδαποί	123.350	94.026	29.022	-24%	-69%
	Ημεδαποί	73.024	90.369	55.440	24%	-39%
Λήμνου	Αλλοδαποί	104.170	118.220	38.746	13%	-67%
	Ημεδαποί	37.142	59.346	32.241	60%	-46%
Ικαρίας	Αλλοδαποί	17.198	17.065	11.309	-1%	-34%
	Ημεδαποί	28.217	29.935	15.102	6%	-50%
Σύνολο	Αλλοδαποί	1.421.364	1.538.153	615.187	8%	-60%
	Ημεδαποί	343.160	467.553	327.640	36%	-30%
Σύνολο Περιφέρειας		1.764.524	2.005.706	942.827	14%	-53%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ - Επεξεργασία INSETI Intelligence

Εξετάζοντας τα δεδομένα των πινάκων, επιβεβαιώνεται το γεγονός ότι η τουριστική ζήτηση του νησιού την δεδομένη χρονική περίοδο σταδιακά φθίνει. Πιο αναλυτικά, έχοντας ως έτος αρχής το 2015 οι αφίξεις από το εξωτερικό άγγιξαν τους 90.201 τουρίστες ενώ από το εσωτερικό τους 41.432. Ο αριθμός αφίξεων είναι σχετικά καλός αν συγκριθεί με τα υπόλοιπα νησιά του Βορείου Αιγαίου. Προχωρώντας στο έτος 2019 ο αριθμός αφίξεων από το εξωτερικό φτάνει στους 68.706 επισκέπτες ενώ οι αφίξεις εσωτερικού αυξάνονται κατά 50.514. Η αύξηση αυτή οφείλεται κατά βάση στο πρόγραμμα κοινωνικού τουρισμού που προωθούσε τα νησιά του Βορείου Αιγαίου χρηματοδοτώντας τις διακοπές στους εν λόγω προορισμούς με υψηλά ποσοστά επιδότησης. Από την άλλη η μείωση των αφίξεων από το εξωτερικό οφείλεται στην δύσκολη κατάσταση που βρισκόταν η περιοχή λόγω του προσφυγικού προβλήματος. Η χρονιά του 2021 φαίνεται να είναι χρονιά προσαρμογής, μετά της δύο συνεχόμενες κρίσεις που υπέστη ο τουρισμός του νησιού (προσφυγικό, Covid-19) καθώς οι αφίξεις από το εξωτερικό είναι 20.155 και από το εσωτερικό 32.450. Επιπλέον, σημαντικός παράγοντας επιρροής των πτωτικών αριθμών που παρουσίασε ο τουρισμός της Λέσβου, αλλά και της ευρύτερης περιοχής, υπήρξε η παύση διασύνδεσης με την γείτονα χώρα, έπειτα από κυβερνητική εντολή.

Περνώντας στον πίνακα των διανυκτερεύσεων φανερώνεται ότι η πορεία αυτών είναι ανάλογη των αφίξεων, δηλαδή σταδιακά πτωτική ως προς το σύνολο της. Συγκεκριμένα το 2015 οι διανυκτερεύσεις αλλοδαπών 467.484 ενώ των ημεδαπών 116.539. Το 2019 των αλλοδαπών 411.283 και των ημεδαπών 139.863 ενώ το 2021 οι διανυκτερεύσεις των αλλοδαπών ήταν 148.407 και των ημεδαπών 107.538.

Τα αποτελέσματα των πτωτικών αφίξεων και διανυκτερεύσεων στα ξενοδοχεία αποτυπώνεται στα ποσοστά πληρότητας των καταλυμάτων στο νησί της Λέσβου. Συγκεκριμένα, ακόμη και για το έτος 2015 που παρουσιάζει την μεγαλύτερη τουριστική ζήτηση στο νησί, συγκριτικά με τις υπόλοιπες χρονιές της δεδομένης χρονικής περιόδου, το ποσοστό πληρότητας είναι 40%. Το 2019, που χαρακτηρίστηκε ως μια καλή τουριστική χρονιά για την χώρα, το ποσοστό πληρότητας του νησιού μειώθηκε κατά 9 μονάδες και έφτασε στο 31%, ενώ το 2021 έφτασε στο 24%.

Πίνακας 70: Πληρότητα ξενοδοχειακών καταλυμάτων στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου ανά Περιφερειακή Ενότητα, 2015-2021

Ενότητα	2015	2019	2021
Σάμου	44%	43%	37%
Λήμνου	38%	38%	24%
Λέσβου	40%	31%	24%
Χίου	28%	22%	22%
Ικαρίας	23%	21%	18%
Βόρειο Αιγαίο	39%	35%	29%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ - Ενεξέγερση INSETE Intelligence

5.3.3 Στοιχεία ελεύσεων κρουαζιερόπλοιων στην Λέσβο

Παρακάτω, θα αναλύσουμε την κίνηση κρουαζιερόπλοιων για το χρονικό διάστημα 2015-2021. Όπως φαίνεται στα δεδομένα του πίνακα η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

δεν αποτελούσε προορισμός κρουαζιερόπλοιων καθώς το 2015 καταμετρήθηκαν σε όλη την περιφέρεια 155 ελεύσεις αυτών. Ο αριθμός των διερχόμενων κρουαζιερόπλοιων μειώθηκε, άνω του 50% σε σχέση με το 2015, το έτος 2019 φτάνοντας στον αριθμό 62. Το 2021 η κίνηση των κρουαζιερόπλοιων στην περιοχή είναι σχεδόν ανύπαρκτη, με μόλις 5 κρουαζιερόπλοια.

Πίνακας 36: Κίνηση κρουαζιερόπλοιων στην Ελλάδα ανά Περιφέρεια, 2015-2021

Περιφέρεια	2015	2019	2021	%Δ 2015-2019	%Δ 2019-2021
Νοτίου Αιγαίου	1.989	1.778	821	-11%	-54%
Αττικής	680	677	426	0%	-37%
Κρήτης	293	397	244	35%	-39%
Ιονίων Νήσων	527	573	238	9%	-58%
Πελοποννήσου	165	182	138	10%	-24%
Δυτικής Ελλάδας	245	201	134	-18%	-33%
Θεσσαλίας	88	35	26	-60%	-26%
Κεντρικής Μακεδονίας	35	6	17	-83%	183%
Στερεάς Ελλάδας	83	45	9	-46%	-80%
Βορείου Αιγαίου	155	62	5	-60%	-92%
Αν. Μακεδονίας & Θράκης	23	7	3	-70%	-57%
Ηπείρου	11	16	3	45%	-81%
Ελλάδα	4.294	3.979	2.064	-7%	-48%

Πηγή: Ένωση Λιμένων Ελλάδος - Επεξεργασία INSETE Intelligence

Εστιάζοντας στο νησί της Λέσβου το δεδομένο χρονικό διάστημα η πορεία της κίνησης κρουαζιερόπλοιων παρουσιάζει κατακόρυφη πτώση. Συγκεκριμένα, το 2015 στο νησί φαίνεται να καταφτάνουν 53 κρουαζιερόπλοια, το 2019 μόλις 7 ενώ το 2021 μόλις τρία κρουαζιερόπλοια προσέγγισαν το νησί της Λέσβου.

Πίνακας 37: Κίνηση κρουαζιερόπλοιων στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, 2015-2021

Λιμάνι	2015	2019	2021	%Δ 2015-2019	%Δ 2019-2021
Λέσβου	53	7	3	-87%	-57%
Λήμνου	41	8	2	-80%	-75%
Σάμου	19	42	0	121%	-100%
Χίου	42	5	0	-88%	-100%
Βόρειο Αιγαίο	155	62	5	-60%	-92%

Πηγή: Ένωση Λιμένων Ελλάδος - Επεξεργασία INSETE Intelligence

Συμπερασματικά, ο τουρισμός στο Βόρειο Αιγαίο και συνεπώς στον νησί της Λέσβου φαίνεται να περνάει κρίση. Είναι γνωστό πως το τουριστικό προϊόν είναι εξαιρετικά ευάλωτο ως προς τα επίπεδα επιρροής από εξωτερικούς παράγοντες (κοινωνικούς, οικονομικούς, πολιτικούς), ωστόσο η πτωτική πορεία του τουρισμού της περιοχής δείχνει ότι δεν έχουν τεθεί ισχυρές βάσεις για την ανάπτυξη του. Είναι απαραίτητο για την περιοχή να προσανατολιστεί σε νέες εναλλακτικές μορφές τουρισμού έτσι ώστε να επιτευχθεί η αναζωογόνηση και η ενίσχυση του ήδη υπάρχοντος τουριστικού προϊόντος αλλά και της περιοχής γενικότερα. Για τον λόγο αυτό, παρακάτω ακολουθεί

ο σχεδιασμός για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Λέσβο. (https://insete.gr/wp-content/uploads/2020/05/22-12_North_Aegean.pdf)

5.4 Σχεδιασμός ανάπτυξης αγροτουρισμού στο νησί της Λέσβου

Ο σχεδιασμός ανάπτυξης του αγροτουρισμού σε νησιωτικές περιοχές όπως και ο γενικός σχεδιασμός τουρισμού προϋποθέτει την συμβολή της κοινωνίας. Η κοινωνία επέχει τέτοια θέση, στον σχεδιασμό, κατά την οποία μπορεί να ορίσει την πορεία ανάπτυξης των αγροτουριστικών δραστηριοτήτων με τρόπο τέτοιο ώστε να την κατευθύνει προς τα επιθυμητά αποτελέσματα, μέσω της χρήσης διαφόρων ρυθμίσεων, κανόνων, κινήτρων και έργων. Στην βάση του ο σχεδιασμός είναι μια αδιάλειπτη διαδικασία κατά την οποία ορίζονται οι στόχοι και ταυτόχρονα αξιολογούνται οι μέθοδοι που επιλέχθηκαν για την επίτευξη αυτών. Η αποτελεσματικότητα του σχεδιασμού είναι άμεσα συνδεδεμένη με την θέληση της τοπικής κοινωνίας. (Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., 2001 σελ 97-100)

Για την υλοποίηση του αγροτουριστικού σχεδιασμού στην Λέσβο θα εξεταστούν:

- Οι αγροτουριστικοί πόροι της Λέσβου
- Οι αγροτουριστικές υποδομές και οι αγροτουριστικές υπηρεσίες της περιοχής
- Οι γενικότερες υποδομές και υπηρεσίες του νησιού (υποδομές υγείας, μεταφορικό δίκτυο κ.α.)
- Το υφιστάμενο σχέδιο marketing
- Έρευνες και μελέτες σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη της Λέσβου
- Οι ανθρωπίνιοι πόροι

5.4.1 Οι αγροτουριστικοί πόροι του νησιού

Πρωτογενής Τομέας

Το νησί της Λέσβου έχει πολύχρονη παράδοση στην παραγωγή αγαθών και προϊόντων που βασίζονται στον πρωτογενή τομέα. Η Λέσβος φημίζεται για τα προϊόντα της γης της αλλά και της θάλασσας που την περιβάλλει. Πολλά είναι τα είδη παραγωγής του νησιού με κυριότερα το λάδι, τα σαπούνια, το λαδοτύρι, το ούζο, τις σαρδέλες Καλλονής, το μέλι.

Η Λέσβος για το ελληνικό ούζο αποτελεί σημείο αναφοράς. Το ούζο είναι ένα από τα προϊόντα που έχουν κατοχυρωθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση (κανονισμός ΕΟΚ 1576/89) ως προϊόν που παράγεται αποκλειστικά στην Ελλάδα και την Κύπρο. Η Μυτιλήνη και το Πλωμάρι κατοχύρωσαν επιπλέον το χαρακτηρισμό ΠΓΕ προϊόντων (προϊόντα γεωγραφικής ένδειξης). Η παραγωγή ούζου συναντάται σε όλη την επικράτεια, ωστόσο τα πρωτεία σε ποιότητα, ποσότητα και φήμη της εν λόγω παραγωγής τα κατέχει το νησί της Λέσβου. Συγκεκριμένα, στην Λέσβο εδρεύουν 17 ποτοποιίες παραγωγής ούζου και καλύπτουν το 50% της παραγωγής της χώρας.

Ο καρπός της ελιάς εντοπίζεται στο νησί της Λέσβου πριν από τρεις χιλιάδες χρόνια. Στο νησί υπάρχουν πάνω από 11.000.000 ελαιόδεντρα. Σύμφωνα με το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων στην Λέσβο καταγράφονται 388.945 στρέμματα ελαιόδεντρων. Η παραγωγή του λαδιού στο νησί αποτέλεσε για χρόνια βάση για την οικονομική ανάπτυξη του τόπου. Το ελαιόλαδο της Λέσβου χαρακτηρίζεται για την υφή, το χρώμα και την γεύση του και διαχρονικά διακρίνεται και βραβεύεται σε διεθνείς εκθέσεις. Επιπλέον, εξαιρετικά ποιοτικά και γνωστά είναι τα σαπούνια της Λέσβου, που αποτελούν υποπροϊόν του λαδιού. Τα σαπούνια της Λέσβου έχουν ως βάση τους το ελαιόλαδο και χαρακτηρίζονται για την ποιότητα που προσφέρουν.

Σημαντικό τμήμα της παραγωγής του νησιού αποτελεί η κτηνοτροφία. Η Λέσβος σύμφωνα με τον Υπουργό Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων βρίσκεται στην τρίτη θέση παραγωγής σε πρόβειο γάλα και κρέας στην Ελλάδα. Στο νησί λειτουργούν 17 τυροκομεία με μεγάλη παράδοση στην παραγωγή τυροκομικών προϊόντων Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) με πιο γνωστά την φέτα, το κασέρι και το λαδοτύρι.

Επιπλέον, γνωστή σε όλο τον κόσμο είναι η σαρδέλα Καλλονής ή αλλιώς παπαλίνα. Αποτελεί το πρώτο θαλάσσιο προϊόν στην κατηγορία προϊόντων Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης. Πρόκειται για προϊόν υψηλής διατροφικής αξίας που μπορεί να παραχθεί μόνο στον κόλπο Καλλονής. Περίπου 400 βάρκες και καΐκια αλιεύουν καθημερινά 2,5 τόνους.

Τέλος, το μέλι της Λέσβου είναι ένα από τα πιο γνωστά προϊόντα της. Συγκεκριμένα, παράγονται διάφορες ποικιλίες μελιού όπως το θυμαρίσιο μέλι, το πευκόμελο και το ανθόμελο που διακρίνονται για την ποιότητα και την γεύση τους.

Φυσικοί Πόροι

Η Λέσβος χαρακτηρίζεται για το μεσογειακό εύκρατο κλίμα με συχνή ηλιοφάνεια καθ' όλη την διάρκεια του έτους και χαμηλά ποσοστά βροχόπτωσης ετησίως. Λόγω του κλίματος η περιοχή παρουσιάζει μακρά ηλιόλουστα καλοκαίρια και σύντομους ήπιους χειμώνες. Το κλίμα του νησιού ευνοεί κάθε παραγωγική δραστηριότητα καθώς και τις κατάλληλες συνθήκες ανάπτυξης χλωρίδας και πανίδας.

Η ακτογραμμή του νησιού έχει συνολικό μήκος 371 χιλιομέτρων και καθιστά την Λέσβο ως το νησί με την μεγαλύτερη ακτογραμμή στο Βόρειο Αιγαίο. Παρόλα αυτά οι παραλίες που ανταποκρίνονται στις επιθυμίες των επισκεπτών (άμμος, ψηλή πέτρα) είναι περιορισμένες. Στη Λέσβο συναντάται πληθώρα οργανωμένων παραλιών καθώς διατίθεται εύκολη πρόσβαση σε αυτές και ταυτόχρονα παραλίες δύσβατες που παραμένουν μέχρι και σήμερα αναλλοίωτες. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός πως για το 2022 στην Λέσβο σε 17 οργανωμένες παραλίες δόθηκε το σύμβολο ποιότητας « Γαλάζια σημαία». Πιο αναλυτικά, στον Δήμο Μυτιλήνης 6 παραλίες κατέκτησαν στο σύμβολο ενώ στον Δήμο Δυτικής Λέσβου 11.

ΔΗΜΟΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ					
Άγιος Ισίδωρος	Κανόνι Θερμής	Σκάλα Μυστεγγών	Τάρτι	Τσαμάκια	Χαραμίδα

ΔΗΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΛΕΣΒΟΥ					
Άναξος	Βατερά	Εφταλού	Κάγια	Μεντούσι Παράκοιλα	Μόλυβος
Νυφίδα	Πέτρα	Σκάλα Ερεσού	Σκάλα Καλλονής	Σκάλα Πολιχνίτου	

Ο αριθμός των «γαλάζιων» παραλιών διατηρήθηκε σταθερός σε σχέση με το 2021 γεγονός που αποδεικνύει ότι παρά τα περιβαλλοντολογικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η παγκόσμια κοινότητα, τα νερά της Λέσβου διατηρούν την ποιότητα τους σε καλό επίπεδο (Γαλάζιες σημαίες).

Εξετάζοντας την γεωμορφολογία του νησιού εντοπίζεται πλουραλισμός αντιθέσεων που καθιστούν την Λέσβο εξαιρετικά ιδιαίτερη και γοητευτική. Το 2012 ολόκληρο το νησί της Λέσβου εντάχθηκε στο Παγκόσμιο Δίκτυο Γεωπάρκων της UNESCO. Η μορφολογία της ενδοχώρας είναι ημιορεινή με υψηλότερα βουνά τον Όλυμπο και τον Λεπέτυμνο όπου διακρίνονται ποικίλα οικοσυστήματα και χαρίζουν στο νησί όμορφες διαδρομές ιδανικές για πεζοπορία. Σημαντικό τμήμα των οικοσυστημάτων ξηράς αποτελούν γεωργικές εκτάσεις ελαιόδεντρων καθώς και εκτάσεις που διατίθενται ως βοσκότοποι. Πεδινά σημεία εντοπίζονται κυρίως σε παραθαλάσσιο τμήμα του νησιού με σημαντικότερα αυτά της Καλλονής, της Γέρας, της Ερεσού και του Πολιχνίτου. Οι ακτές του νησιού εμφανίζουν πλούσιο διαμελισμό και ξεχωρίζουν στο νότιο τμήμα οι δύο χαρακτηριστικοί κόλποι της Γέρας και της Καλλονής που του χαρίζουν τον ιδιαίτερο σχηματισμό. Επίσης στο νησί υπάρχουν δασικές εκτάσεις, εντυπωσιακοί καταρράκτες, και μοναδικοί υγρότοποι. Το δυτικό τμήμα του νησιού συντίθεται ένα εντελώς διαφορετικό σκηνικό με άγρια, τραχιά τοπία και ξηρασία. Στο βορειοδυτικό τμήμα δεσπόζει το απολιθωμένο δάσος της Λέσβου που συγκαταλέγεται στις περιοχές Natura. (<https://www.hellenicaworld.com/Greece/Geo/gr/Lesvos.html>)

Περνώντας στην χλωρίδα και την πανίδα του νησιού διαπιστώνεται ότι το νησί παρουσιάζει μεγάλη ποικιλομορφία και σε αυτό το επίπεδο. Πέρα από τα ελαιόδεντρα, τα πευκόδεντρα, τις βελανιδιές στην Λέσβο συναντώνται επιπλέον σπάνια είδη φυτών και βοτάνων όπως είναι το μοναδικό ροδόδεντρο που αναπτύσσεται αποκλειστικά στο νησί της Λέσβου και το βότανο γλυκάνισος Λισβορίου καθώς και πληθώρα σπάνιων ειδών μανιταριών. Επιπλέον, στο νησί βρίσκουν καταφύγιο περισσότερα από 300 είδη πουλιών, χαρακτηριστικό που ελκύει τουρίστες από όλο τον κόσμο που καταφτάνουν στο νησί για την παρατήρηση αυτών.

Ένα ακόμη <<δώρο>> της Λεσβιακής γης είναι οι ιαματικές πηγές. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η Λέσβος είναι εξολοκλήρου ηφαιστειακή. Ιαματικές πηγές εντοπίζονται σε διάφορα σημεία του νησιού και ανήκουν στην ιδιοκτησία των Δήμων. Ωστόσο σήμερα η μόνη αξιοποιημένη πηγή είναι η ιαματική πηγή Θέρμα στον κόλπο Γέρας. (<https://www.lesvosonline.gr>)

5.4.2 Αγροτουριστικές υποδομές και υπηρεσίες του νησιού

Η Λέσβος είναι μια κατεξοχήν αγροτική περιοχή και λιγότερο τουριστική. Το γεγονός αυτό επηρεάζει τόσο την τοπική οικονομία όσο και την κουλτούρα και τον τρόπο ζωής των μόνιμων κατοίκων. Ο τουρισμός στην δεδομένη περίπτωση αν αξιοποιηθεί σύμφωνα με τα πρότυπα που χαρακτηρίζουν την περιοχή μπορεί να λειτουργήσει ευεργετικά στην ανάπτυξη του τόπου τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Το δεδομένο αυτό φαίνεται να είναι αντιληπτό από διάφορους επιχειρηματίες και συνεταιρισμούς που δραστηριοποιούνται στον νησί της Λέσβου. Στον νησί οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις είναι αγροκτήματα που παρέχουν διαμονή και διατροφή καθώς και αγροτουριστικές δραστηριότητες, αγροκτήματα που παρέχουν μόνο φαγητό, μουσεία με θεματολογία την παραγωγική διαδικασία αγροτικών προϊόντων, γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί που παράγουν τοπικά προϊόντα.

Αγροτουριστικά καταλύματα στην Λέσβο

Μια από της αγροτουριστικές επιχειρήσεις του νησιού που συγκαταλέγονται στην κατηγορία των αγροτουριστικών καταλυμάτων είναι το Αγρόκτημα Τούμπα στην περιοχή της Γέρας στο χωριό Μηλιές. Πρόκειται για ένα οικολογικό αγρόκτημα που φτιάχτηκε με σεβασμό στην παράδοση και το περιβάλλον. Στο αγρόκτημα Τούμπα δεσπόζουν πέντε αυτόνομα σπιτάκια, πλήρως εναρμονισμένα με το φυσικό περιβάλλον με βασικά υλικά την πέτρα και το ξύλο, τα οποία παρέχουν στους επισκέπτες διαμονή. Επιπλέον εντός του αγροκτήματος υπάρχει το κεντρικό κτήριο που λειτουργεί ως καφέ και κουζίνα, φάρμα με ζώα όπως άλογα και κήπος όπου καλλιεργούνται λαχανικά. Οι αγροτουριστικές δραστηριότητες που διατίθενται αφορούν κυρίως την επαφή με τα ζώα του αγροκτήματος, το μάζεμα μανιταριών στο διπλανό δάσος του αγροκτήματος, την παρακολούθηση ή συμμετοχή στην διαδικασία του μαγειρέματος. Τέλος, το αγρόκτημα διατίθεται και ως χώρος εκδηλώσεων. (<https://toumba.gr>)

Άλλο ένα αγροτουριστικό κατάλυμα είναι η Φάρμα Καριοφύλλη. Το αγρόκτημα βρίσκεται στο ορεινό χωριό Λεπέτυμος. Ξεκίνησε να λειτουργεί το 2013 αρχικά ως φάρμα που δέχεται επισκέπτες και τα τελευταία δύο χρόνια παρέχει και την δυνατότητα διαμονής. Στο αγρόκτημα καλλιεργείται το φυτό αρώνια και συνυπάρχουν αρμονικά διάφορα ζώα όπως ελάφια, άλογα, πάπιες, κύκνοι, κότες, αιγοπρόβατα κ.α. Το αγρόκτημα προσφέρει στον επισκέπτη την δυνατότητα να έρθει σε επαφή με το φυτό αρώνια, με τα ζώα, να τα φροντίσει και να πάρει χρήσιμες πληροφορίες για αυτά. Χαρακτηριστικό είναι ότι φεύγοντας οι επισκέπτες έχουν μαζί τους, πέρα από την εμπειρία της επαφής με την φύση, αγνά αγαθά του αγροκτήματος. (<https://openfarm.gr/farms/ktima-kariofyllis-eco-farm/>)

Ένα ακόμη αγροτουριστικό κατάλυμα είναι MALEMI HOTEL στην σκάλα Καλλονής. Πρόκειται για μια οικογενειακή επιχείρηση που συνδυάζει την φιλοξενία με ανέσεις και τον αγροτικό τρόπο ζωής. Συγκεκριμένα στο MALEMI υπάρχουν επτά δωμάτια που παρέχουν διαμονή, εστιατόριο, πισίνα, χαμάμ, τζακούζι, γήπεδο τένις. Επιπλέον, το MALEMI διαθέτει φάρμα όπου καλλιεργούνται λαχανικά, τα οποία χρησιμοποιούνται στην κουζίνα του εστιατορίου και οι επισκέπτες έχουν την δυνατότητα να τα φροντίσουν και να συμμετέχουν στην συλλογή τους. Ακόμη, στον χώρο του ξενοδοχείου υπάρχει φάρμα με ζώα με τα οποία οι επισκέπτες μπορούν να αλληλοεπιδρούν υπό την επίβλεψη ενός μέλους του προσωπικού. (<https://www.malemi.com/accommodation>)

Τέλος, στην περιοχή της Γέρας εδρεύει το αγροτουριστικό κατάλυμα Ελαιώνας Γέρας. Πρόκειται για έναν ελαιώνα που διαθέτει υπηρεσίες διαμονής με πρωινό έχοντας τέσσερα αυτόνομα σπιτάκια και ένα κεντρικό κτήριο που περιλαμβάνει εννέα δωμάτια και τον χώρο υποδοχής. Στην περίπτωση αυτής της αγροτουριστικής επιχείρησης η επαφή των επισκεπτών με τον αγροτικό τρόπο ζωής περιορίζεται στην επαφή των επισκεπτών με τα αγροτικά τοπικά προϊόντα που διατίθενται στο πρωινό και την εμπειρία της διαμονής σε ελαιώνα. (<https://questinn.com/el/property/eleonas-geras>)

Αγροτουριστικές επιχειρήσεις που δεν παρέχεται διαμονή

Μια από τις αγροτουριστικές επιχειρήσεις είναι αυτή του κτήματος Οινοφόρου λίγα χιλιόμετρα έξω από την πόλη της Μυτιλήνης. Πρόκειται για ένα οινοποιείο με τον δικό του αμπελώνα, χώρο παραγωγής κρασιού, κελάρι, κουζίνα, εξωτερική αυλή. Μια από τις παροχές του οινοποιείου είναι η γνωριμία των επισκεπτών με τον κόσμο του τοπικού κρασιού μέσω της περιήγησης και ξενάγησης στο κελάρι καθώς και της διαδικασίας δοκιμής οίνων παραγωγής με συνοδεία τοπικών εδεσμάτων. Επιπλέον, ο εξωτερικός χώρος του οινοποιείου προσφέρεται για την διοργάνωση εκδηλώσεων όπως παρουσιάσεις βιβλίων, συνέδρια, σεμινάρια, πολιτιστικές εκδηλώσεις καθώς και την διοργάνωση δεξιώσεων όπως γάμος, βάπτιση κ.α. Κάθε διοργάνωση που λαμβάνει χώρο στο οινοποιείο Κτήμα Οινοφόρος εμπεριέχει την γευστική εμπειρία με φρέσκα τοπικά προϊόντα. (<https://www.ktimaoinoforos.gr>)

Άλλη μια αγροτουριστική επιχείρηση αυτής της κατηγορίας είναι 'Η Εδέμ του Μπέη' αγρόκτημα Γρηγοριάδη. Το αγρόκτημα βρίσκεται στην αγροτική περιοχή Απδουλία στον δρόμο μεταξύ Καλλονής και του χωριού Αγίας Παρασκευής. Στο αγρόκτημα υπάρχει χώρος που βρίσκονται τα ζώα όπου οι επισκέπτες έχουν την δυνατότητα να περιηγηθούν και να αλληλοεπιδρούν μαζί τους. Επιπλέον, στο αγρόκτημα υπάρχει χώρος που λειτουργεί ως εστιατόριο με τοπικές γεύσεις και κρέατα του αγροκτήματος καθώς και χώρος που διατίθεται ως καφέ. Η Εδέμ του Μπέη κλείνοντας, προσφέρει την δυνατότητα διοργάνωσης κοινωνικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων. (<https://lesvos.pro/item/i-edem-toy-mpei-agroktima-grigoriadi>)

Μουσεία αγροτουριστικού ενδιαφέροντος

Ένα από τα μουσεία αγροτουριστικού ενδιαφέροντος είναι του Ελαιοτριβείου- Μουσείο Βρανά στο χωριό Παπάδος στην περιοχή της Γέρας. Ο μουσειακός χώρος στο παρελθόν λειτουργούσε ως ελαιοτριβείο, έπειτα ερημώθηκε, ανακαινίστηκε και από το 2009 μέχρι και σήμερα λειτουργεί ως μουσείο. Τα εκθέματα του αφορούν την παραγωγική διαδικασία παραγωγής λαδιού. Επιπλέον, υπάρχει ειδικός εκθεσιακός χώρος με μόνιμη έκθεση που αφορά την σύνδεση του Οδυσσέα Ελύτη με το νησί της Λέσβου. Τέλος στο μουσείο υπάρχουν χώροι οι οποίοι προσφέρονται για να φιλοξενήσουν εκδηλώσεις όπως θεατρικές παραστάσεις, προβολές ταινιών, συνέδρια κ.α. καθώς επίσης και πωλητήριο λαδιού και άλλων τοπικών προϊόντων (<https://www.vranasmuseum.gr>).

Στο χωριό της Αγίας Παρασκευής βρίσκεται το Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου. Το μουσείο στεγάζεται εντός του παλαιού κοινοτικού ελαιοτριβείου Αγίας Παρασκευής το οποίο ανακαινίστηκε και μετατράπηκε σε μουσειακό χώρο. Ο εκθεσιακός χώρος και τα εκθέματα που μουσείο εστιάζουν στην παρουσίαση της βιομηχανικής εξέλιξης της ελαιουργίας. Ακόμη, το μουσείο περιλαμβάνει αίθουσες πολλαπλών χρήσεων, κυλικείο και υπαίθριο αμφιθέατρο (<http://odysseus.culture.gr>).

Στο χωριό Πλωμάρι εδρεύουν δύο μουσεία 'Ο κόσμος του Ούζου' Ισιδώρου Αρβανίτου και το Μουσείο Ούζου Βαρβαγιάννη. Πρόκειται για τους μουσειακούς χώρους των εταιρειών παραγωγής ούζου 'Ούζο Πλωμάρι' και 'Ούζο Βαρβαγιάννη'. Τα μουσεία παρουσιάζουν στους επισκέπτες τους την διαδικασία απόσταξης και εμφιάλωσης του ποτού, εξιστορούν την πορεία του ούζου κατά το πέρασ των ετών, και παρέχουν δοκιμές γευσιγνωσίας. Ακόμη, δίνεται η δυνατότητα στους επισκέπτες να έρθουν σε επαφή με τον γλυκάνισο, το βότανο που προσδίδει την χαρακτηριστική γεύση του ούζου, να ενημερωθούν για τον τρόπο που καλλιεργείται και για τις ευεργετικές του ιδιότητες (<https://www.theworldofouzo.gr/el/ouzo-plomari/ouzo-museum.php> , <https://www.barbayanni-ouzo.com/greek-ouzo-liquor-museum-gr.html>).

Αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί Λέσβου

Οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί της περιφερειακής ενότητας Λέσβου, σύμφωνα με το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, αγγίζουν τον αριθμό 13.

Συγκεκριμένα είναι ο αγροτουριστικός συνεταιρισμός γυναικών Γέρας, Φίλιας, Πολιχνίτου, Μεσότοπου, Σκαλοχωρίου, Αγίας Παρασκευής, Παρακοίλων, Μήθυμνας (Μόλυβος), Άγρας που επιδίδονται στην παραγωγή γλυκών του κουταλιού, λικέρ, γλυκών ταψιού, τοπικών γλυκών (αμυγδαλωτά), τοπικών ζυμαρικών (τραχανά, χυλοπίτες κ.α.), αρτοσκευασμάτων, διατήρησης ελιών, τυριών. Όλα τα προϊόντα των συνεταιρισμών βασίζονται σε τοπικά αγαθά και τοπικές παραδοσιακές συνταγές. Επιπλέον, κάποιοι από τους παραπάνω συνεταιρισμούς προσφέρουν και υπηρεσίες catering. Ο αγροτουριστικός συνεταιρισμός Πέτρας, ένας από τους πρώτους αγροτουριστικούς γυναικείους συνεταιρισμούς της χώρας, εκτός από την παραγωγή τοπικών προϊόντων προσφέρει στους επισκέπτες διαμονή, μέσω των καταλυμάτων

που ανήκουν στην ιδιοκτησία του συνεταιρισμού. Ακόμη στο χωριό Αγίασος, βρίσκεται ο αγροτουριστικό μεταποιητικός συνεταιρισμός Αγιάσου που πέρα από την παραγωγή τοπικών εδεσμάτων, κατασκευάζει ποικιλία παραδοσιακών υφαντών σε διάφορα σχέδια και χρώματα. Σε κοντινή απόσταση από το προαναφερθέν χωριό βρίσκεται το χωριό Ανώματος με τον αγροτουριστικό συνεταιρισμό Ανωμάτου. Ο εν λόγω συνεταιρισμός παράγει αποκλειστικά γλυκά του κουταλιού και παράλληλα ασχολείται με την καλαθοπλεκτική τέχνη, κατασκευάζοντας παραδοσιακά καλάθια και πανέρια διαφόρων μεγεθών. Τέλος, στο χωριό Πλωμάρι εδρεύει ο αγροτουριστικό μεταποιητικός γυναικείος συνεταιρισμός του χωριού ο οποίος παρασκευάζει τοπικά προϊόντα καθώς επίσης σαπούνια και κοσμήματα.

Οι αγροτουριστικοί γυναικείοι συνεταιρισμοί του νησιού είναι η προσπάθεια των γυναικών της τοπικής κοινωνίας να διασώσουν και να μεταβιβάσουν στις επόμενες γενναίες τις παραδοσιακές γεύσεις και τέχνες του τόπου. Παράλληλα οι συνεταιρισμοί αυτοί αποτελούν πόλοι έλξης τουριστών καθώς δίνεται η ευκαιρία στους επισκέπτες να γευτούν και να αποκτήσουν αυθεντικά τοπικά προϊόντα, να έρθουν σε επαφή με την παραδοσιακή γαστρονομία της Λέσβου.

(<http://www.minagric.gr/index.php/el/for-farmer-2/agrotourism/agricultural-association>)

5.4.3 Οι γενικότερες υποδομές και υπηρεσίες του νησιού της Λέσβου

Μεταφορικό δίκτυο-τηλεπικοινωνιακό δίκτυο

Το μεταφορικό όπως και το τηλεπικοινωνιακό δίκτυο του νησιού είναι αρκετά εξελιγμένο για τα δεδομένα της περιοχής και συμβαδίζει με τις παροχές της υπόλοιπης Ελλάδας. Σχετικά με το τηλεπικοινωνιακό δίκτυο, στο νησί, δραστηριοποιούνται όλοι οι πάροχοι σταθερής και κινητής τηλεπικοινωνίας της χώρας (Forthnet, Vodafone, Cosmote). Συνεπώς το τηλεπικοινωνιακό δίκτυο είναι ανάλογο με τις περιοχές της ηπειρωτικής χώρας.

Αναφορικά με το δίκτυο ναυσιπλοΐας, το νησί διαθέτει δύο βασικά λιμάνια το ένα βρίσκεται στην πόλη της Μυτιλήνης και το άλλο στο βόρειο τμήμα του νησιού στο χωριό Σίγρι. Στην Μυτιλήνη το λιμάνι χωρίζεται σε επιβατικό και εμπορικό. Στο εμπορικό τμήμα του λιμανιού αποκλειστικά φορτοεκφορτώνονται εμπορεύματα. Στο επιβατικό τμήμα φορτοεκφορτώνονται εμπορεύματα αλλά επιβιβάζονται και αποβιβάζονται άνθρωποι από και προς τα πλοία. Τα δρομολόγια στο λιμάνι της Μυτιλήνης συμβαίνουν σε καθημερινή βάση. Συγκεκριμένα από το λιμάνι αναχωρούν καθημερινά, πλην του Σαββάτου κατά την χειμερινή περίοδο, πλοία με προορισμό το λιμάνι του Πειραιά αλλά και καταφάνουν από το λιμάνι του Πειραιά πλοία με προορισμό την Μυτιλήνη. Η εκτέλεση των παραπάνω δρομολογίων διαρκεί 12 ώρες. Επιπλέον, εκτελούνται δρομολόγια που συνδέουν το νησί με την Βόρεια Ελλάδα. Κάθε Τετάρτη καταφάνει και αναχωρεί πλοίο από και προς το λιμάνι της Καβάλας ενώ κάθε Σάββατο από και προς το λιμάνι Θεσσαλονίκης. Τα δρομολόγια αυτά διαρκούν 8 και 10 ώρες αντίστοιχα και κατά την θερινή περίοδο είναι συχνότερα. Οι εταιρείες που εκμεταλλεύονται τα άνωθεν δρομολόγια είναι η Blue Star Ferries και η Hellenic Seaways. Τα δρομολόγια από το λιμάνι του Σιγρίου πραγματοποιούνται κατά τους

θερινούς μήνες, μια φορά την εβδομάδα (κάθε Σάββατο) με προορισμό τον Πειραιά, διαρκούν 10 ώρες και 40 λεπτά από την εταιρία Hellenic Seaways.

Ακόμη, στην Μυτιλήνη στο βορειοανατολικό τμήμα της πόλης βρίσκεται η Μαρίνα Μυτιλήνης η οποία λειτουργεί όλο τον χρόνο και δέχεται σκάφη. Στον χώρο της Μαρinas υπάρχουν εμπορικά καταστήματα, εστιατόριο, καφέ και εκθεσιακός χώρος. Στον χώρο αυτό εδρεύει και ο ναυτικός όμιλος Μυτιλήνης. (<http://www.mytilinimarina.com>)

Το εναέριο δίκτυο του νησιού υποστηρίζεται από το αεροδρόμιο του νησιού Οδυσσέας Ελύτης της εταιρίας Fraport Greece. Το αεροδρόμιο βρίσκεται σε απόσταση 8 χλμ. από την πόλη της Μυτιλήνης. Οι πτήσεις που πραγματοποιούνται είναι κυρίως πτήσεις εσωτερικού καθ' όλη την διάρκεια του έτους από και προς των αεροδρομίων Αθήνας και Θεσσαλονίκης σε καθημερινή βάση με διάρκεια 50 και 60 λεπτών αντίστοιχα. Κατά τους καλοκαιρινούς μήνες το αεροδρόμιο Οδυσσέας Ελύτης δέχεται και πτήσεις απευθείας από το εξωτερικό. Οι εναέριες διαδρομές εκτελούνται από τις εταιρείες Sky Express και Aegean Airlines (<https://www.mjt-airport.gr/el/flights--more/flights--destinations#airlines>).

Το οδικό δίκτυο περιλαμβάνει ορισμένους κύριους άξονες που συνδέουν τις σημαντικές τοποθεσίες του νησιού (Μυτιλήνη προς Γέρα-Πλωμάρι, Αγιάσο, Πολιχνίτο, Πέτρα-Μόλυβο, Μανταμάδο και Μόλυβο, Άντισσα και Σίγρι, Άγρα και Ερεσό) αρκετούς δευτερεύοντες και πολλούς τριτεύοντες. Η χάραξη των οδών προέκυψε από μικρή διαπλάτυνση μονοπατιών ή διαδρόμων πεζών από παλαιότερες εποχές. Μικρό είναι το ποσοστό των οδών που προέκυψε από την χάραξη συγχρόνων μεθόδων οδοποιίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι περισσότεροι δρόμοι του νησιού να είναι μην έχουν μεγάλο πλάτος και να περιλαμβάνουν πλήθος στροφών. Για παράδειγμα η οδός προς Μόλυβο είναι, σε μεγάλο μήκος της, ταχύτητας χαράξεως 30 χλμ./ώρα για πούλμαν που μεταφέρουν τουρίστες. Ωστόσο τα τελευταία χρόνια λαμβάνουν χώρο σε όλο το νησί έργα που αφορούν την αναβάθμιση του οδικού δικτύου.

Τέλος, το συγκοινωνιακό δίκτυο του νησιού υποστηρίζεται με αστικά και πούλμαν από και προς την πόλη της Μυτιλήνης. Εκτελούνται συχνά και καθημερινά δρομολόγια προς όλα τα χωριά της Λέσβου ενώ κατά τους καλοκαιρινούς μήνες ενισχύονται με μεγαλύτερης συχνότητας δρομολόγια. (<https://www.astika-mitilinis.gr>)

Υποδομές Υγείας και Πρόνοιας

Στην πόλη της Μυτιλήνης εδρεύει το νοσοκομείο Βοστανίο και αποτελεί το μοναδικό νοσοκομείο του νησιού. Το νοσοκομείο περιλαμβάνει τέσσερις τομείς τον παθολογικό, τον χειρουργικό, τον ψυχιατρικό και τον εργαστηριακό. Επιπλέον, διαθέτει πτέρυγα μαιευτηρίου. (<https://vostanio.gov.gr/iatriki-ypiresia>) Στο νησί υπάρχουν τρία κέντρα υγείας τα οποία βρίσκονται στην Καλλονή, στο χωριό Πλωμάρι και στο χωριό Άντισσα. Τέλος, στο νησί της Λέσβου αρκετά χωριά διαθέτουν περιφερειακά ιατρεία.

Στο χωριό της Αγιάσου βρίσκεται το Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου όπου φιλοξενεί ενήλικα άτομα άνω των 18 ετών με νοητική υστέρηση, κινητικές αναπηρίες και άτομα που δεν μπορούν να εξυπηρετηθούν. Το εν λόγω

κέντρο παρέχει στέγαση, σίτιση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, φυσικοθεραπεία, εργασιοθεραπεία με σκοπό να προσφέρει μια καλύτερη ποιότητα ζωής στους ανθρώπους που φιλοξενεί (<http://www.kkppva.gr>). Επιπλέον, στην Μυτιλήνη δραστηριοποιείται ο κοινωνικός φορέας ΗΛΙΑΚΤΙΔΑ ΑΚΜΕ με σκοπό την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού σε άτομα με ειδικές ανάγκες και ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού. (<https://iliaktida-amea.gr>)

Υποδομές και υπηρεσίες ψυχαγωγίας, αθλητισμού και εμπορίου

Στο νησί της Λέσβου υπάρχουν διάφορες επιλογές με τις οποίες μπορεί κανείς να διασκεδάσει και να ψυχαγωγηθεί. Στην πόλη της Μυτιλήνης υπάρχει το Δημοτικό Θέατρο Μυτιλήνης όπου φιλοξενούνται διάφορες παραστάσεις, συνέδρια, ομιλίες, παρουσιάσεις βιβλίων ανά τον χρόνο. Την θερινή περίοδο όλα τα παραπάνω λαμβάνουν χώρο στο θερινό θέατρο στο κάστρο της πόλης. Επιπλέον, στην Μυτιλήνη υπάρχει και η επιλογή του κινηματογράφου. Τον χειμώνα λειτουργεί το Cine Arion ενώ το καλοκαίρι υπάρχουν περισσότερες επιλογές καθώς σε όλο το νησί λειτουργούν θερινοί κινηματογράφοι. Ακόμη, το νησί διαθέτει πληθώρα μουσείων τα οποία μπορεί να επισκεφθεί κανείς και να γνωρίσει την ιστορία του νησιού από την παλαιολιθική εποχή, την αρχαιότητα, το Βυζάντιο, την οθωμανική αυτοκρατορία και την πιο σύγχρονη ιστορία καθώς επίσης υπάρχει και η επιλογή μουσειακών χώρων που φιλοξενούν εκθέματα σημαντικών ανθρώπων της τέχνης που κατάγονται από το νησί. (<http://www1.aegean.gr/gympeir/moyseia.htm>) Η Λέσβος φημίζεται για την ποιοτική παραδοσιακή γαστρονομία, την φιλοξενία και το φιλότιμο της. Όλα αυτά μπορεί να τα συναντήσει κανείς σε κάθε ταβερνάκι του νησιού όπου θα δοκιμάσει τοπικές γεύσεις και θα συναναστραφεί με τους κατοίκους της περιοχής. Τέλος, το νησί της Λέσβου είναι τόπος με έντονη παράδοση. Έτσι, όλο τον χρόνο λαμβάνουν χώρο στο νησί διάφορες εκδηλώσεις θρησκευτικού και πολιτιστικού περιεχομένου που έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους τουρίστες.

Σχετικά με τις αθλητικές εγκαταστάσεις του νησιού οι περισσότερες αφορούν το άθλημα του ποδοσφαίρου. Ωστόσο, υπάρχουν δημοτικά στάδια στην Μυτιλήνη, την Καλλονή και τον Μόλυβο καθώς επίσης στην Μυτιλήνη υπάρχει και κλειστό γήπεδο μπάσκετ, βόλεϊ και χάντμπολ, κλειστό κωπηλατήριο, δημοτικό γυμναστήριο και εγκαταστάσεις κωπηλασίας. Κατά τους καλοκαιρινούς μήνες υπάρχουν ιδιωτικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στα θαλάσσια αθλήματα στην σκάλα Ερεσού και στην Άναξο. (<https://www.mytilene.gr/athlitismos/athlitikes-egkatastasis>)

Αναφορικά με την εμπορική δραστηριότητα του νησιού, ο μεγαλύτερο όγκος εμπορικών καταστημάτων εντοπίζεται στην Μυτιλήνη ενώ σημαντική είναι η εμπορική δραστηριότητα και στην Καλλονή. Ακόμη, εμπορικά καταστήματα εντοπίζονται στις τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές του νησιού στην Πέτρα, τον Μόλυβο, το Πλωμάρι, την Αγιάσο. Τα εμπορικά καταστήματα του νησιού είναι κυρίως τοπικά καταστήματα ενώ αλυσίδες εμπορικών καταστημάτων συναντώνται κατά βάση στην πόλη της Μυτιλήνης.

5.4.4 Σχέδιο marketing

Αναζητώντας το σχέδιο marketing της περιοχής διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει ένα ενιαίο σχέδιο το οποίο εφαρμόζεται από όλους τους φορείς με σκοπό την προβολή και την προώθηση του της Λέσβου για την προσέλκυση τουριστών.

Συγκεκριμένα, ο Δήμος Μυτιλήνης συμμετέχει στο πρόγραμμα City marketing, City Branding στο πλαίσιο της πράξης Smart Cities του προγράμματος «Interreg V-A Ελλάδα Κύπρος». Ένας από τους στόχους του προγράμματος είναι η ανάπτυξη έξυπνων πόλεων οι οποίες θα διευκολύνουν την καθημερινότητα των δημοτών τους καθώς και των επισκεπτών τους ενώ κρίνεται αναγκαία η δημιουργία εφαρμογών τουριστικής προβολής αυτών και η συλλογή και η ψηφιοποίηση υλικού φυσικού και πολιτιστικού, τουριστικού ενδιαφέροντος. (<https://www.mytilene.gr/wp-content/uploads/2018/06/%CE%9C%CE%95%CE%9B%CE%95%CE%A4%CE%97.pdf>) Η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου προς τους τελευταίους μήνες του έτους 2022 προχωρά στην δημοσίευση δύο προκηρύξεων οικονομικών προσφορών η μία αφορά την συμβουλευτική παροχή υπηρεσιών για την ανάπτυξη διακοπών κρουαζιέρας στην Λέσβο.

(https://www.pvaigaiou.gov.gr/dyn/newspdf/%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%9A%CE%9B%CE%97%CE%A3%CE%97_%CE%9A%CE%A1%CE%9F%CE%A5%CE%91%CE%96%CE%99%CE%95%CE%A1%CE%91092922101738.pdf) Η δεύτερη προκήρυξη σχετίζεται με την παραγωγή ταξιδιωτικού περιεχομένου μέσω φωτογραφιών και video και την προβολή αυτών σε διαδικτυακά μέσα για την προβολή και την προώθηση του τουριστικού προϊόντος της Λέσβου. (<https://www.pvaigaiou.gov.gr/dyn/newspdf/%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%9A%CE%9B%CE%97%CE%A3%CE%97%20marketing%20greece12022271656.pdf>)

Σύμφωνα με το site discover Greece που δημιουργήθηκε από τον Ελληνικό Τομέα Τουρισμού, με σκοπό την προβολή και την προώθηση περιοχών τουριστικού ενδιαφέροντος της χώρας, η Λέσβος προωθείται ως η πατρίδα του ούζου. Επιπλέον, δίνεται έμφαση στην πόλη του νησιού την Μυτιλήνη, στα γραφικά χωριά του νησιού (Μόλυβος, Πέτρα, Αγιάσος, Πλωμάρι), στο απολιθωμένο δάσος, στις παραλίες, στις ιαματικές πηγές, στα μοναστήρια και στην παρατήρηση σπάνιων πτηνών που βρίσκουν καταφύγιο στην Λέσβο. (<https://www.discovergreece.com/el/travel-ideas/best-of/10-best-experiences-lesvos>) Ακόμη, αναζητώντας την Λέσβο στο site visit Greece διαπιστώνεται ότι τα βασικά στοιχεία του νησιού που προωθούνται αφορούν την γαστρονομία του τόπου και το φυσικό του περιβάλλον. (<https://www.visitgreece.gr/islands/north-aegean-islands/lesvos>)

Κλείνοντας, το εθνικό στρατηγικό σχέδιο που ανακοινώθηκε από τον ΕΟΤ και το στρατηγικό σχέδιο marketing του Υπουργείου Τουρισμού, για το έτος 2022 φαίνεται να εστιάζει στην ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού με σκοπό την ενίσχυση του τουρισμού καθ' όλη την διάρκεια του έτους. Συγκεκριμένα, δίνεται έμφαση, πέρα από το τουριστικό προϊόν ήλιος-θάλασσα, στον τουρισμό ευεξίας και αναζωογόνησης, διακοπών πολυτελείας, υπαίθριες δραστηριότητες, τουρισμός περιπέτειας, γαστρονομία, πολιτιστικός τουρισμός, κινηματογραφικός τουρισμός. Έτσι, σύμφωνα με τις παραπάνω κατευθυντήριες οδηγίες των αρμοδίων δίνεται χώρος ανάπτυξης περαιτέρω μορφών τουρισμού.

<http://www.gnto.gov.gr/el/%CE%A3%CE%A4%CE%A1%CE%91%CE%A4%CE%97%CE%93%CE%99%CE%9A%CE%97>

5.4.5 Έρευνες και μελέτες σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη της Λέσβου

Στο σημείο αυτό της έρευνας είναι εξαιρετικά σημαντικό να ληφθούν υπόψιν μελέτες που αφορούν την τουριστική ανάπτυξη του νησιού. Η διαδικασία αυτή κατά την εκπόνηση του σχεδιασμού παρέχει την δυνατότητα να αντληθούν περεταίρω στοιχεία σχετικά με τον τουρισμό που υφίσταται την αναλυθείσα περιοχή.

Βάσει αυτού, θα μελετηθεί το σχέδιο δράσης της INSETE η οποία γνωστοποιήθηκε το 2015 με χρονικό ορίζοντα το 2030 για την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου και συγκεκριμένα για το νησί της Λέσβου. Σύμφωνα με τα ευρήματα της μελέτης λόγω των χαμηλών ποσοστών τουριστικών αφίξεων και εσόδων αλλά και των ζητημάτων προσβασιμότητας καθώς το νησί βρίσκεται σε παραμεθόρια ζώνη, η Λέσβος λογίζεται ως αναπτυσσόμενη τουριστική περιοχή, ενώ συγκεντρώνει σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης διαφόρων μορφών τουρισμού.

Κατά την αξιολόγηση των κύριων μορφών τουρισμού που λαμβάνουν χώρο στο νησί, διαπιστώθηκε ότι ο ναυτικός τουρισμός (τουρισμός κρουαζιέρας) εμπίπτει στην κατηγορία του υφιστάμενου ή προς ανάπτυξη υποστηρικτικό προϊόν. Ο τουρισμός της μορφή ήλιος και θάλασσα, ο πολιτιστικός-θρησκευτικός τουρισμός και ο ναυτικός τουρισμός yachting συγκαταλέγονται στην κατηγορία δυνατότητα ανάπτυξης και ανάδειξης ως εδραιωμένο προϊόν, ενώ ο αστικός τουρισμός και ο συνεδριακός αξιολογήθηκαν ως προϊόντα χαμηλής σημασίας να αναπτυχθούν.

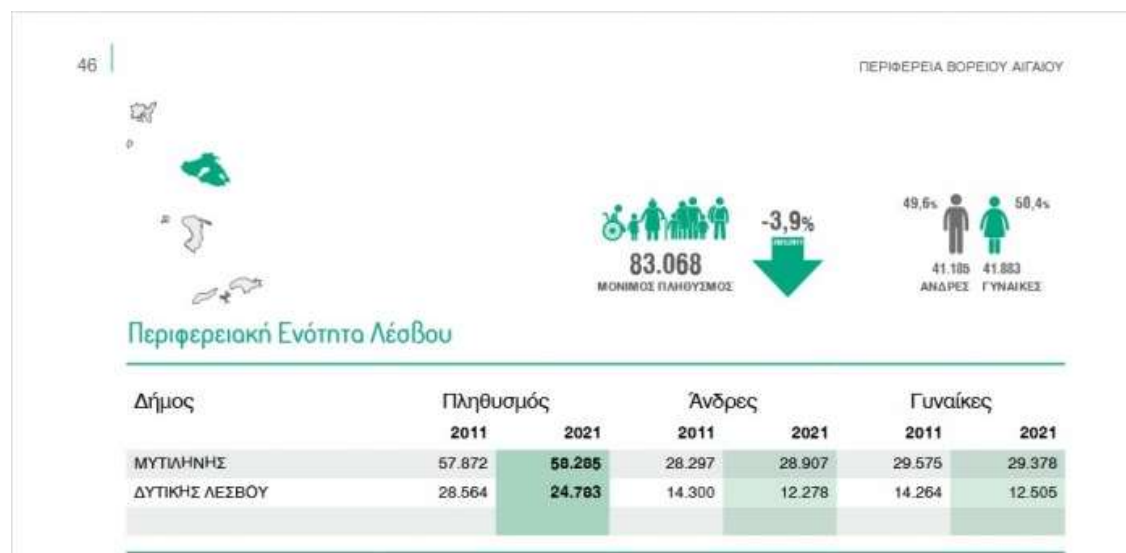
Όσον αφορά την αξιολόγηση των συμπληρωματικών μορφών τουρισμού, η έρευνα έδειξε ότι ο αγροτουρισμός, ο οικότουρισμος, ο γαστρονομικός τουρισμός και ο τουρισμός ευεξίας, βρίσκονται στην κατηγορία δυνατότητα ανάπτυξης και ανάδειξης ως εδραιωμένο προϊόν. Επιπλέον, ο αθλητικός τουρισμός-τουρισμός δραστηριοτήτων τοποθετείται στην κατηγορία του υφιστάμενου ή προς ανάπτυξη υποστηρικτικό προϊόν.

Συνεπώς, το νησί της Λέσβου αποτελεί έναν προορισμό ο οποίος μπορεί να αναπτύξει αρκετές εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ο αγροτουρισμός είναι μια από αυτές της μορφές. Ωστόσο, η έρευνα επιβεβαιώνει το γεγονός ότι καμία μορφή τουρισμού δεν έχει αναπτυχθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να συγκαταλεχθεί στην κατηγορία εδραιωμένο-αρκετά ανεπτυγμένο τουριστικό προϊόν. (<https://insete.gr/wp-content/uploads/pdf/proorismoι/proorismos-lesbos-limnos-and-xios.pdf>)

5.4.6 Ανθρώπινοι πόροι

Οι ανθρώπινοι πόροι είναι πόροι υψίστης σημασίας για τον αγροτουρισμό αλλά και τον τουρισμό γενικότερα. Αναφορικά με τον αγροτουρισμό, καθώς πρόκειται για μια ειδική μορφή τουρισμού που στον ελλαδικό χώρο βασίζεται κυρίως στην κοινωνική επαφή, οι άνθρωποι που δραστηριοποιούνται ή απασχολούνται σε αγροτουριστικές επιχειρήσεις κατέχουν κομβικό ρόλο στην πορεία αυτής της μορφής τουρισμού.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑ από την απογραφή του 2021 ο πληθυσμός της Περιφερειακής ενότητας Λέσβου ανέρχεται στους 83.068 μόνιμους κατοίκους. Από το σύνολο αυτό οι 58.285 κάτοικοι απογράφηκαν στον Δήμο Μυτιλήνης και οι 24.783 στον Δήμο Δυτικής Λέσβου. Επιπλέον, το 49,6% του πληθυσμού στο νησί είναι άντρες και το 50,4% γυναίκες. Παρατηρείται μείωση του πληθυσμού κατά 3,9% σε σχέση με την απογραφή του 2011.

Αποτελέσματα απογραφής για την Λέσβο 2021
Στατιστική Αρχή

Ελληνική

Κατά την INSETE το 12% του πληθυσμού του Δήμου Μυτιλήνης είναι κάτοχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Σχετικά με την ηλικιακή κατανομή, το 50,7% των κατοίκων της Περιφερειακής Ενότητας Λέσβου ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 20-64. Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός του νησιού αναλογεί στο 30,7% των κατοίκων, ενώ μόλις το 8,7% των εργαζομένων απασχολείται στον κλάδο καταλυμάτων-εστίαση. (<https://insete.gr/wp-content/uploads/pdf/perifereies/boreio-aigaio-analusi.pdf>)

Εξετάζοντας το μέρος του πληθυσμού που διαθέτει αγροτικές και κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις, βάσει της έρευνας που διενεργήθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ το 2016, διαπιστώνεται ότι στην Περιφερειακή Ενότητα Λέσβου 15.289 κάτοικοι αντιπροσωπεύουν το μέρος αυτό του πληθυσμού.

Συνεπώς, ο τουρισμός στο νησί της Λέσβου λόγω διαφόρων παραγόντων δεν έχει αναπτυχθεί σημαντικά, και αυτό αποτυπώνεται στο ποσοστό των ανθρώπων που απασχολούνται στον κλάδο. Τα τελευταία χρόνια παρουσιάζονται στοιχεία συρρίκνωσης με μικρά ποσοστά αφίξεων και μικρή διάρκεια περιόδων εντάσεως ζήτησης. Από τα δεδομένα των παραπάνω ερευνών προκύπτει πως στην περιοχή υπάρχουν διαθέσιμοι πόροι ανάπτυξης αγροτουρισμού καθώς οι ιδιοκτήτες γης-κτηνοτροφικών μονάδων αποτελούν σημαντικό μέρος του πληθυσμού. Ο λόγος που αυτό το στοιχείο είναι βοηθητικό για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού, οφείλεται στο γεγονός ότι σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο που έχει οριστεί για τον αγροτουρισμό, η αγροτουριστική δραστηριότητα μπορεί να ασκηθεί από όσους είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο αγροτών. Για τον λόγο αυτό, συνδυαστικά, με την αγροτική ιστορία και κουλτούρα του τόπου η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή θα

λειτουργήσει ευεργετικά σε όλους τους τομείς και θα τονώσει τον τουρισμό του νησιού στο σύνολο του.

5.5. Ανάλυση SWOT

Η ανάλυση SWOT κρίνεται απαραίτητη ώστε να υλοποιηθεί ο στρατηγικός σχεδιασμός ανάπτυξης της μορφής του αγροτουρισμού στην Λέσβο. Πρόκειται για ένα χρήσιμο εργαλείο στρατηγικής οργάνωσης με το οποίο θα αξιολογηθεί η παρούσα κατάσταση ώστε να δοθούν οι καλύτερες δυνατές λύσεις και να διαμορφωθούν οι καλύτερες δυνατές προτάσεις για την μελλοντική τουριστική στρατηγική του νησιού.

Δυνατά σημεία (Strengths)

Ένα από τα δυνατά σημεία του νησιού είναι η γεωγραφική του θέση, καθώς πρόκειται για ένα από τα νησιά της Μεσογείου. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει άλλο ένα σημαντικό θετικό χαρακτηριστικό, που δεν είναι άλλο από το ιδανικό κλίμα ανάπτυξης αγροτουριστικών δραστηριοτήτων που επικρατεί στο νησί. Έπειτα, η παραγωγή υψηλής ποιότητας αγροτικών προϊόντων καθιστά το νησί άμεσα συνυφασμένο με την αγροτική παραγωγή και ζωή στην συνείδηση των περισσότερων ανθρώπων, γεγονός που μπορεί να λειτουργήσει ευνοϊκά στην ενίσχυση και την προώθηση του αγροτουρισμού στην Λέσβο. Η ποικιλομορφία στο φυσικό περιβάλλον του νησιού είναι ένα από τα δυνατά στοιχεία του νησιού και μπορεί να το καταστήσει ως έναν αγροτουριστικό πόλο έλξης. Επιπλέον, λόγω της πλούσια χλωρίδας και πανίδας του νησιού, των περιοχών Natura, την ανεπτυγμένη γαστρονομία, τις ιαματικές πηγές, το έντονο θρησκευτικό στοιχείο, δίνεται η δυνατότητα ανάπτυξης του αγροτουρισμού σε πλέγμα, γεγονός που μπορεί να δημιουργήσει το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που χρειάζεται το νησί για να αναπτυχθεί τουριστικά.

Αδύναμα σημεία (Weaknesses)

Καταγράφοντας τις αδυναμίες που παρουσιάζει η περιοχή στην ανάπτυξη του τουρισμού, και κατά συνέπεια του αγροτουρισμού, μείζονος σημασίας θεωρείται η έλλειψη συντονισμού των τοπικών φορέων και υπηρεσιών σε θέματα που αφορούν τον τουρισμό. Επιπλέον σημαντική είναι η απουσία ενός ενιαίου στρατηγικού πλάνου ανάπτυξης τουρισμού σε επίπεδο περιφέρειας. Ακόμη, παρατηρείται αναχρονισμός υποδομών σε θέματα που αφορούν το οδικό δίκτυο του νησιού γεγονός που καθιστά αρκετούς προορισμούς αγροτικού και τουριστικού ενδιαφέροντος δυσπρόσιτους. Υπάρχει περιορισμένος αριθμός αγροτουριστικών επιχειρήσεων, συνεπώς η αγροτουριστική δραστηριότητα στον νησί ως προς την προσφορά της είναι αρκετά μικρή. Αναφορικά με τις ήδη υπάρχουσες επιχειρήσεις στον αγροτουριστικό κλάδο του νησιού μόνο μία από αυτές διαθέτει οργανωμένη σελίδα στο διαδίκτυο ενώ πολλές από τις υπόλοιπες δεν έχουν καθόλου σελίδα. Τέλος, σημαντική αδυναμία αποτελεί το γεγονός ότι στατιστικά, διαχρονικά ο πληθυσμός του νησιού μειώνεται και κατά συνέπεια μειώνεται και ο αριθμός των αγροτών καθώς και των ανθρώπων που απασχολούνται στον τουρισμό.

Ευκαιρίες (Opportunities)

Εξετάζοντας τις ευκαιρίες, σημαντική καθίσταται η ανάπτυξη του αγροτουρισμού την δεδομένη χρονική περίοδο λόγω της θεσμοθέτησης και πλαισίωσης του αγροτουρισμού από το ελληνικό κράτος. Παράλληλα, διατίθεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση ένα νέο πρόγραμμα επιδότησης αγροτουριστικής επιχειρηματικότητας, γεγονός που μπορεί να αυξήσει την αγροτουριστική προσφορά του νησιού αλλά και να ενισχύσει τις ήδη υπάρχουσες αγροτουριστικές επιχειρήσεις. Επιπλέον, η πολιτική που ακολουθείται από την Τουρκία, η πολιτικής αστάθεια σε Βόρειο Αφρική και Μέση Ανατολή ενδυναμώνει την Ελλάδα ως τουριστικό προϊόν και συνεπώς την Λέσβο. Τέλος, σύμφωνα με τις διεθνείς προτιμήσεις των τελευταίων ετών και της ευαισθησίας που επικρατεί σε περιβαλλοντολογικά ζητήματα, ο αγροτουρισμός για την περιοχή είναι μια σύγχρονη επιλογή, εντελώς φιλική προς το περιβάλλον, που μπορεί να προσελκύσει σημαντικό τμήμα της διεθνούς τουριστικής ζήτησης.

Απειλές (Threatens)

Αναζητώντας τις απειλές που μπορεί να επηρεάσουν την ανάπτυξη του αγροτουριστικού προϊόντος στην Λέσβο, διαπιστώνεται ότι είναι κοινές με αυτές του τουρισμού γενικότερα. Συγκεκριμένα, η υγειονομική κρίση του Covid-19 αποτελεί μέχρι και σήμερα σημαντική απειλή για τον τουρισμό καθώς, παρά τον περιορισμό της πανδημίας, ο υιός εξακολουθεί να υπάρχει. Έπειτα, καθοριστική, για την πορεία της τουριστικής κίνησης, είναι το διεθνές πολιτικό σκηνικό. Εδώ και περίπου ένα χρόνο λαμβάνει χώρα στην Ευρώπη πόλεμος μεταξύ δύο χωρών, Ρωσίας και Ουκρανίας. Το γεγονός αυτό επηρεάζει αρνητικά το τουρισμό σε ευρωπαϊκό και εγχώριο επίπεδο. Ακόμη, σημαντική είναι η επιρροή, στον τουρισμό της Λέσβου, των ευρύτερων γεωπολιτικών εξελίξεων στον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου. Τέλος, οι παγκόσμια οικονομική και ενεργειακή κρίση και η δραματική αύξηση του πληθωρισμού μπορούν να αποβούν καταστροφικές για την τουριστική δραστηριότητα.

5.6 Σύνοψη

Λαμβάνοντας υπόψιν όσα αναλύθηκαν παραπάνω, διαπιστώνεται ότι το νησί της Λέσβου, με την πάροδο των ετών, δεν έχει καταφέρει να αξιοποιήσει τουριστικά του πλούσιους σε ποιότητα αλλά και ποσότητα πόρους που διαθέτει. Τα δεδομένα δείχνουν πως οι πρακτικές που εφαρμόζονται για την ανάπτυξη του τουρισμού της περιοχής είναι αναχρονιστικές, δεν συμβαδίζουν με τις σύγχρονες τουριστικές τάσεις, δεν εστιάζουν στο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα του νησιού και τελικά δεν επιφέρουν κέρδη. Το γεγονός ότι το τουριστικό προϊόν του νησιού δεν έχει τεθεί, μέχρι και σήμερα, σε σταθερές βάσεις το καθιστά εξαιρετικά εύθραυστο και επιρρεπή σε εξωτερικούς κίνδυνους, όπως είναι το προσφυγικό, η υγειονομική κρίση του Covid-19 κ.α. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί εξαιρετικά εύπλαστο με δυνατότητες ανάπτυξης, εφόσον χρησιμοποιηθούν σωστά, με γνώμονα την βιωσιμότητα, όλα τα δυνατά σημεία της περιοχής και τεθούν υπό την αιγίδα μιας πιο στιβαρή βάση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.1 Σκοπός της έρευνας

Λαμβάνοντας υπόψη το αντικείμενο της παρούσας εργασίας, σκοπός της έρευνας είναι να διερευνήσει τις απόψεις των άμεσων και έμμεσων φορέων του τουρισμού στη Λέσβο σχετικά με την ανάπτυξη και τις προοπτικές του αγροτουρισμού στο υπό μελέτη νησί.

6.2 Ερευνητικά ερωτήματα

Για την πληρότητα της εργασίας και της έρευνας, λαμβάνοντας υπόψη το θεωρητικό μέρος, δημιουργήθηκαν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία αποτέλεσαν οδηγό για το σχεδιασμό του ερωτηματολογίου, σύμφωνα με τις απόψεις των εργαζομένων των φορέων τουρισμού της Λέσβου:

1. Ποια η υφιστάμενη κατάσταση του τουρισμού στο νησί;
2. Ποιο το είδος των τουριστών που επισκέπτονται το νησί της Λέσβου;
3. Ποια η συμβολή του αγροτουρισμού στην τουριστική ανάπτυξη της Λέσβου;
4. Ποιος ο ρόλος των φορέων (τοπικών, κρατικών, ευρωπαϊκών) στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Λέσβο ;
5. Υπάρχει ενδιαφέρον από την τοπική κοινωνία για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού;

6.3 Μεθοδολογία δειγματοληψίας

Η μεθοδολογία δειγματοληψίας που ακολουθήθηκε στην παρούσα έρευνα είναι η δειγματοληψία κατά κρίση. Πιο συγκεκριμένα, το ερωτηματολόγιο, το οποίο διανεμήθηκε μέσω κοινωνικών δικτύων και e-mail σε φίλους και γνωστούς που απασχολούνται σε φορείς σχετικούς με τον τουρισμό στη Λέσβο. Στη συνέχεια, ζητήθηκε από αυτούς να το αποστείλουν το ερωτηματολόγιο σε αντίστοιχους φίλους και γνωστούς.

Επιπρόσθετα, η χρονική διάρκεια πραγματοποίησης της έρευνας ήταν από 01 Οκτωβρίου 2022 έως 31 Ιανουαρίου 2023.

6.4 Πληθυσμός, δείγμα της έρευνας και επεξεργασία δεδομένων

Ο πληθυσμός μια έρευνας, σύμφωνα με τους όρους της στατιστικής, αποτελεί το σύνολο που περιλαμβάνει όλες τις μετρήσεις του υπό μελέτη χαρακτηριστικού, ενώ δείγμα νοείται ένα υποσύνολο του πληθυσμού. Στην παρούσα εργασία ο πληθυσμός της έρευνας περιλαμβάνει τουριστικούς φορείς της Λέσβου και διαθέτουν την σχετική εμπειρία αναφορικά με τον τουρισμό. Το δείγμα της έρευνας, καθορίστηκε στους 85

εμπειρογνώμονες/ ερωτηθέντες ενώ ο τρόπος δειγματοληψίας που επιλέχθηκε ήταν η δειγματοληψία κατά κρίση. Στον παρακάτω πίνακα αποτυπώνεται ο αριθμός των ερωτηθέντων που απάντησαν το ερωτηματολόγιο ανάλογα με την υπηρεσία/φορέα που απασχολούνται.

No	Φορέας/Υπηρεσία	Απαντημένα ερωτηματολόγια	No	Φορέας/Υπηρεσία	Απαντημένα ερωτηματολόγια
1.	Αγροτ. Συνεταιρ. Παρακοίλων	2	16.	Ένωση Τουριστικών Ταξιδιωτικών γρ.Λέσβου	2
2.	Αγροτ. Συνεταιρ. Μεσοτόπου	1	17.	Λιμεναρχείο Μυτιλήνης	14
3.	Αεροδρόμιο Οδυσσέας Ελύτης	3	18.	Μουσείο Βαρβαγιάννη	2
4.	Γυναικ. Συνεταιρ. Αγ. Παρασκευής	1	19.	Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας Γέρας	1
5.	Γυναικ. Συνεταιρ. Αγρας	1	20.	Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου	4
6.	Γυναικ. Συνεταιρ. Ασωμάτου	2	21.	Μουσείο Ο κόσμος του ούζου Ισιδ. Αρβανίτου	4
7.	Γυναικ. Συνεταιρ. Γέρας	1	22.	Ο.Τ.Α. Λέσβου	17
8.	Γυναικ. Συνεταιρ. Μήθυμνας	1	23.	Ομοσπονδία Ιδιοκτητών Ενοικιαζ. Δωματίων	1
9.	Γυναικ. Συνεταιρ. Πέτρας	1	24.	Περιφέρεια Β. Αιγαίου τμήμα τουρισμού	2
10.	Γυναικ. Συνεταιρ. Πολιχνίτου	2	25.	Σύλλογος Ελαίας Νήσος	1
11.	Γυναικ. Συνεταιρ. Σκαλοχωρίου	1	26.	Σύλλογος καταστημάτων εστίασης Λέσβου	2
12.	Δήμος Δ. Λέσβου τμήμα τουρισμού	1	27.	Σύλλογος τουριστικής ανάπτυξης Γέρας	2
13.	Δήμος Μυτιλήνης τμήμα τουρισμού	3	28.	Φορέας ανάπτυξης και προβολής Ερεσού	1
14.	Εμπορικό Επιμελ. Λέσβου	3	29.	Φορέας ανάπτυξης Πλωμαρίου	3
15.	Ένωση Ξενοδόχων Λεσβ.	2	30.	Φορέας τουρισμού Μολύβου	4
Σύνολο απαντημένων ερωτηματολογίων			85		

Ως ερευνητικό εργαλείο της εν λόγω εργασίας χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο, το οποίο κατασκευάστηκε ώστε να εξεταστεί ο υπό μελέτη σκοπός της έρευνας. Το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε 25 ερωτήσεις κλειστού τύπου οι οποίες βασίστηκαν στα πέντε ερευνητικά ερωτήματα. Για τον λόγο αυτό χωρίστηκε σε 5 θεματικούς άξονες: 1. Διερεύνηση παρούσας κατάστασης τουρισμού στην Λέσβο (ερώτηση 1 έως 4, βλ.

παράρτημα 1) 2. Διερεύνηση του είδους των τουριστών που επισκέπτονται την Λέσβο (ερώτηση 5 έως 7, βλ. *παράρτημα 1*) 3. Διερεύνηση της συμβολής του αγροτουρισμού στην ανάπτυξη του τουρισμού στην Λέσβο (ερώτηση 8 έως 14, βλ. *παράρτημα 1*) 4. Διερεύνηση του ρόλου των φορέων σε τοπικό, κρατικό και ευρωπαϊκό επίπεδο για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Λέσβο (ερώτηση 15 έως 21, βλ. *παράρτημα 1*) 5. Διερεύνηση της θέσης της τοπικής κοινωνίας για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Λέσβο (ερώτηση 22, βλ. *παράρτημα 1*). Επιπλέον, το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε ερωτήσεις δημογραφικού χαρακτήρα με σκοπό να αντληθούν περαιτέρω στοιχεία αναφορικά με το δείγμα (ερώτηση 23 έως 25, βλ. *παράρτημα 1*).

Στη συνέχεια, από την συγκέντρωση των δεδομένων του ερωτηματολογίου, πραγματοποιήθηκε επεξεργασία τους μέσω του λογισμικού SPSS Version 29.0.0. Πρόκειται για ένα στατιστικό πακέτο ανάλυσης δεδομένων που δίνει στο χρήστη τη δυνατότητα δημιουργίας αναφορών, μοντελοποίησης και ανάλυσης δεδομένων αλλά και τη γραφική αναπαράσταση αυτών. Τα αρχικά του σημαίνουν Superior Performance Software System και για πρώτη φορά αναπτύχθηκε το 1965 στο Stanford της Καλιφόρνια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

7.1 Εισαγωγή

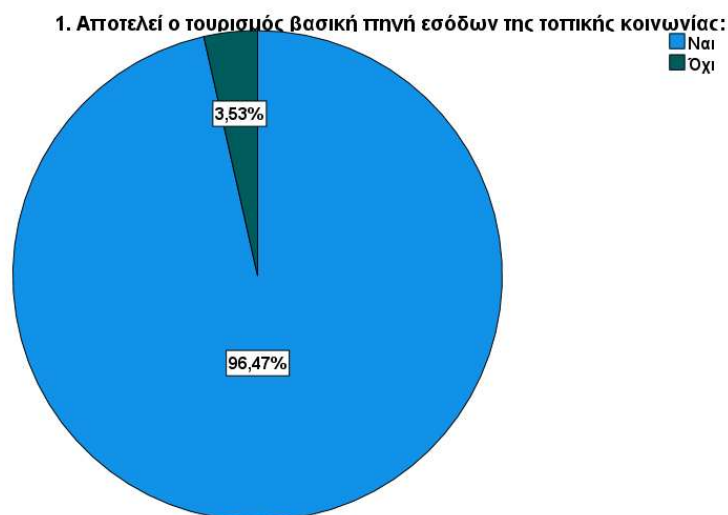
Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα της έρευνας με ερωτηματολόγιο μέσω της χρήσης περιγραφικής στατιστικής (ποσοστιαίες συχνότητες) και επαγωγικής στατιστικής (chi-square test ή αλλιώς χ^2 test).

Για την ευκολότερη εξαγωγή στατιστικά σημαντικών διαφορών (επαγωγική στατιστική), πραγματοποιήθηκε συγχώνευση των απαντήσεων ορισμένων απαντήσεων που αφορούν διατάξιμες μεταβλητές/ ερωτήσεις. Για παράδειγμα, οι μεταβλητές/ ερωτήσεις 5-θμιας κλίμακας Likert με αρχική κωδικοποίηση (1: Καθόλου, 2: Λίγο, 3: Αρκετά, 4: Πολύ και 5: Πάρα πολύ) συγχωνεύτηκαν σε τρεις απαντήσεις (1: Καθόλου/ Λίγο, 2: Αρκετά και 3: Πολύ/ Πάρα πολύ), βάσει της λογικής. Από την άλλη μεριά, με κριτήριο της συχνότητα της μεταβλητής της ηλικιακής ομάδας [1: Κάτω των 25 (συχνότητα: 3), 2: 26-35 (συχνότητα: 46), 3: 36-45 (συχνότητα: 23), 4: 46-55 (συχνότητα: 10) και 5: Άνω των 55 (συχνότητα: 3)] πραγματοποιήθηκε συγχώνευση σε δύο κατηγορίες/ ομάδες [1: Κάτω των 35 ετών (συχνότητα 49) και 2: Άνω των 35 (συχνότητα 36)] ώστε κάθε ομάδα να έχει όσο το δυνατόν μεγαλύτερη συχνότητα.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί πως δεδομένου της ποιοτικής μορφής των μεταβλητών/ ερωτήσεων, πραγματοποιήθηκε ο έλεγχος Chi-Square (χ^2 test).

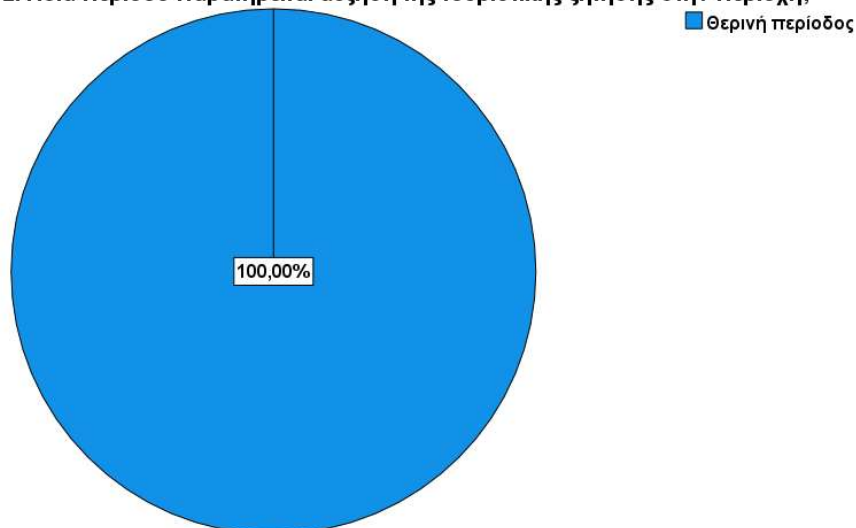
7.2 Αποτελέσματα περιγραφικής στατιστικής

Στο παρακάτω πρώτο γράφημα των αποτελεσμάτων της έρευνας παρατηρείται πως η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων της έρευνας, σε ποσοστό 96,47%, αναφέρει πως ο τουρισμός αποτελεί βασική πηγή εσόδων της τοπικής κοινωνίας, σε αντίθεση με το υπόλοιπο 3,53% που δήλωσε πως ο τουρισμός δεν αποτελεί βασική πηγή εσόδων της τοπικής κοινωνίας.

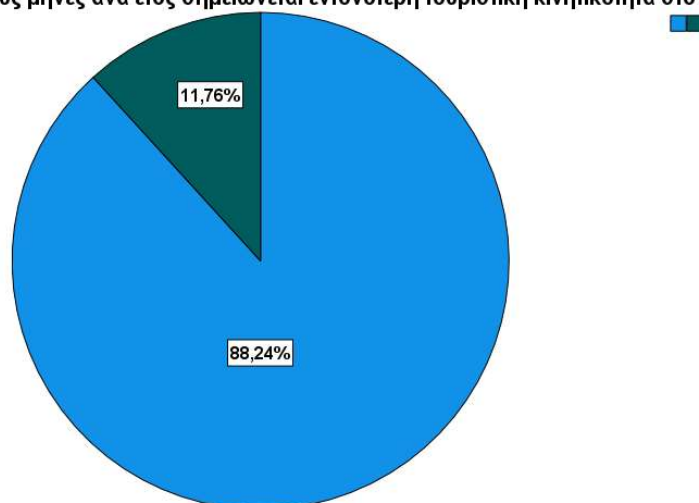
Στην ερώτηση σε ποια περίοδο παρατηρείται αύξηση της τουριστικής ζήτησης στην περιοχή, το σύνολο των ερωτηθέντων της έρευνας, δηλαδή το 100%, ανέφερε πως η αύξηση της τουριστικής ζήτησης παρατηρείται την θερινή περίοδο.

2. Ποιά περίοδο παρατηρείται αύξηση της τουριστικής ζήτησης στην περιοχή;

Μάλιστα, το 88,24% των ερωτηθέντων της έρευνας ανέφερε πως οι καλοκαιρινοί μήνες είναι εκείνοι στους οποίους σημειώνεται εντονότερη τουριστική κινητικότητα στο νησί της Λέσβου, σε αντίθεση με το υπόλοιπο 11,76% των ερωτηθέντων που δήλωσε πως εντονότερη τουριστική κινητικότητα στο νησί της Λέσβου σημειώνεται τους χειμερινούς μήνες.

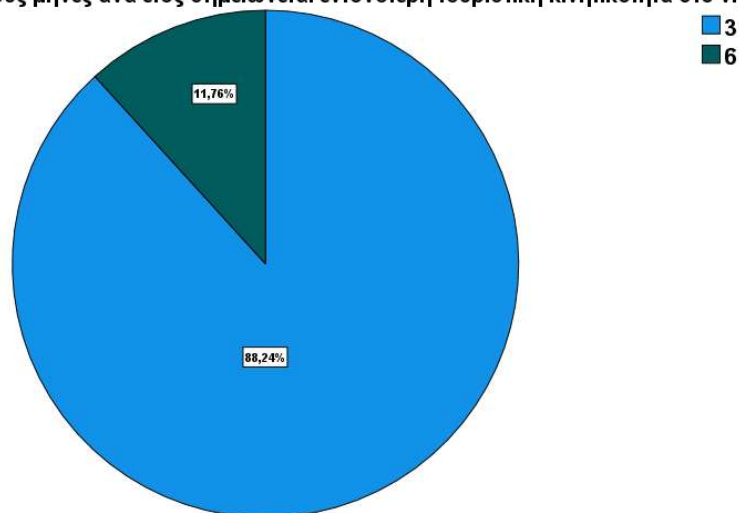
3. Πόσους μήνες ανά έτος σημειώνεται εντονότερη τουριστική κινητικότητα στο νησί της Λέσβου;

Αναφορικά με τον αριθμό των μηνών όπου σημειώνεται εντονότερη τουριστική κινητικότητα στο νησί της Λέσβου, το 88,24% των ερωτηθέντων ανέφερε τον αριθμό

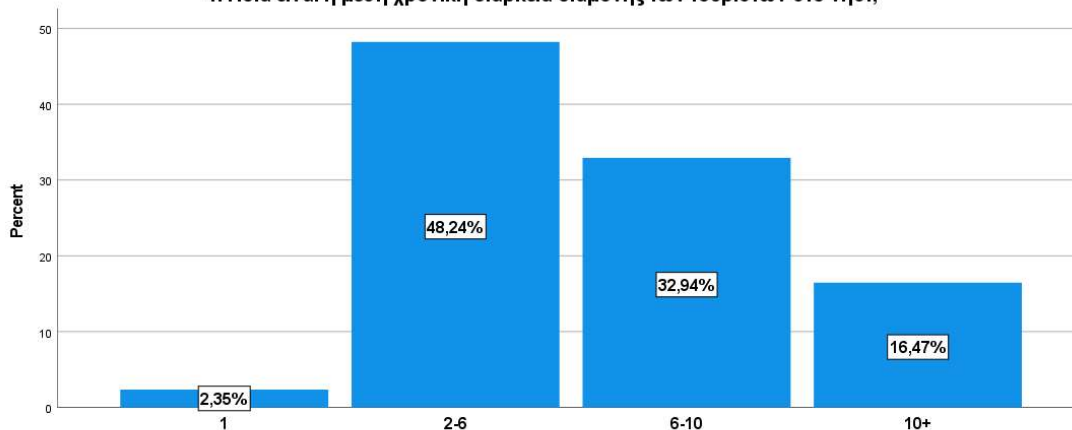
των 6 μηνών, σε αντίθεση με το υπόλοιπο 11,76% των ερωτηθέντων που δήλωσε πως εντονότερη τουριστική κινητικότητα στο νησί της Λέσβου σημειώνεται σε 3 μήνες.

3. Πόσους μήνες ανά έτος σημειώνεται εντονότερη τουριστική κινητικότητα στο νησί της Λέσβου;

Όσον αφορά τη μέση χρονική διάρκεια διαμονής των τουριστών στο νησί της Λέσβου, το 48,24% των ερωτηθέντων ανέφερε ότι η μέση χρονική διάρκεια διαμονής των τουριστών ανέρχεται σε 2-6 ημέρες, το 32,94% σε 6-10 ημέρες, το 16,47% σε περισσότερες από 10 ημέρες και τέλος, το 2,35% πως η μέση χρονική διάρκεια διαμονής των τουριστών στο νησί της Λέσβου ανέρχεται σε 1 ημέρα.

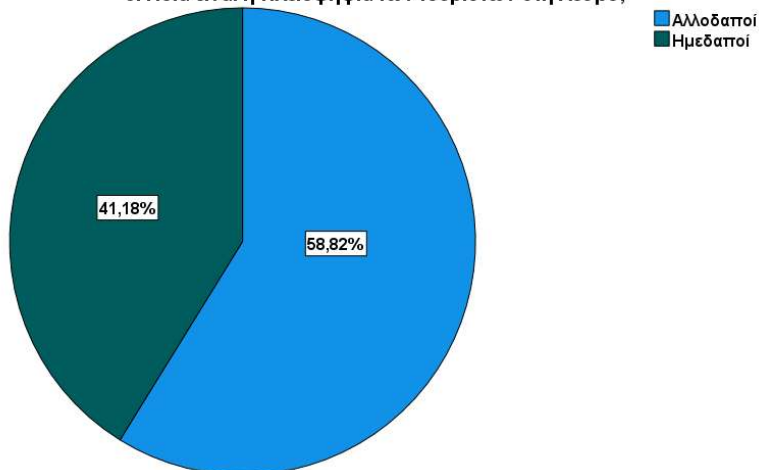
4. Ποια είναι η μέση χρονική διάρκεια διαμονής των τουριστών στο νησί;

4. Ποια είναι η μέση χρονική διάρκεια διαμονής των τουριστών στο νησί;

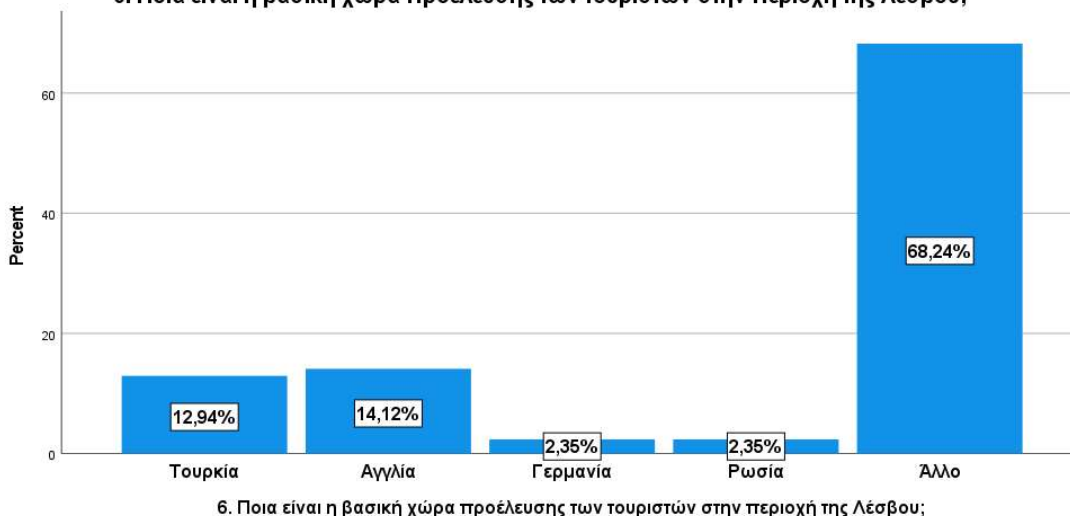
Μάλιστα, όσον αφορά τους τουρίστες στο νησί της Λέσβου, το 58,92% των ερωτηθέντων ανέφερε πως οι τουρίστες είναι αλλοδαποί, σε αντίθεση με το υπόλοιπο 41,18% που ανέφερε πως είναι ημεδαποί τουρίστες.

5. Ποια είναι η πλειοψηφία των τουριστών στη Λέσβο;

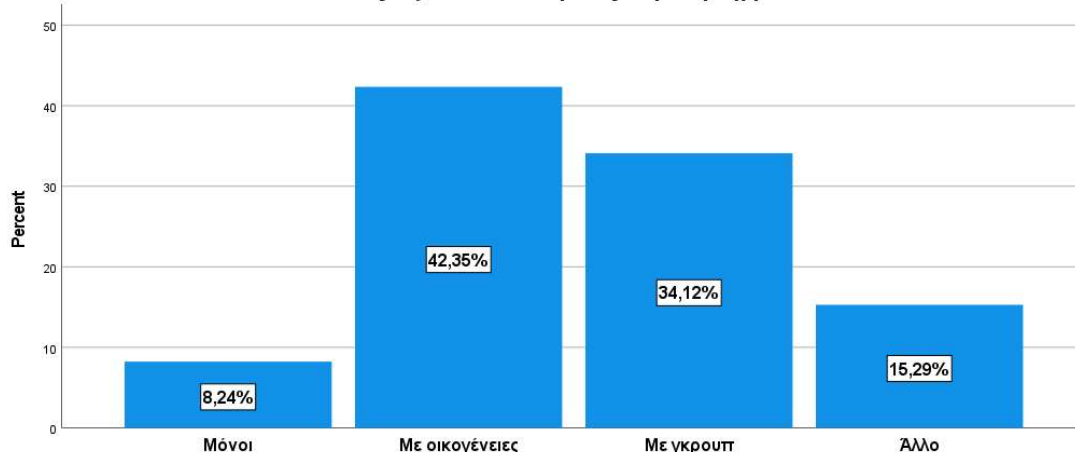
Στην περίπτωση της χώρας προέλευσης των τουριστών στο νησί της Λέσβου, το 14,12% των ερωτηθέντων ανέφερε πως προέρχονται από την Αγγλία, το 12,94% από την Τουρκία, το 2,35% από την Γερμανία και τη Ρωσία, αντίστοιχα, ενώ ένα μεγάλο ποσοστό της τάξεως του 68,24% ανέφερε πως η χώρα προέλευσης των τουριστών στο νησί της Λέσβου είναι διαφορετική από τις προαναφερθείσες.

6. Ποια είναι η βασική χώρα προέλευσης των τουριστών στην περιοχή της Λέσβου;

Όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο ταξιδεύουν οι τουρίστες στο νησί, το 42,35% των ερωτηθέντων ανέφερε πως οι τουρίστες ταξιδεύουν με τις οικογένειες τους, το 34,12% με γκρουπ, το 8,24% μόνοι τους, ενώ το 15,29% με άλλο τρόπο.

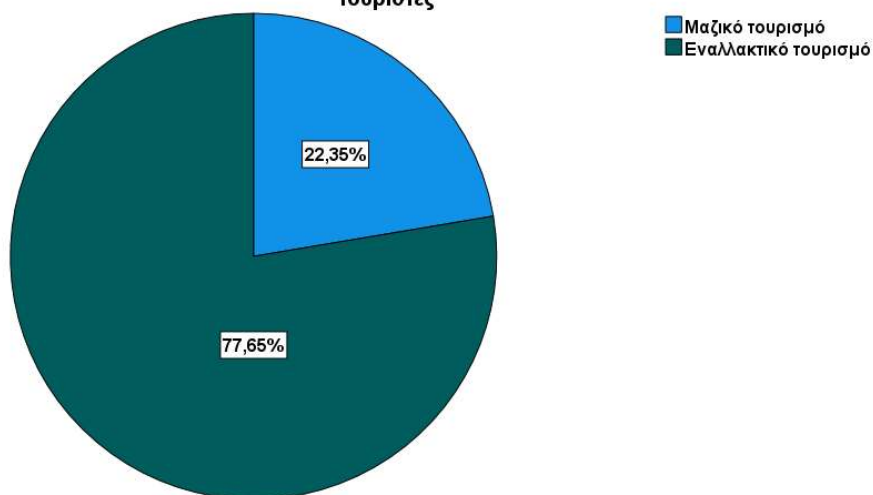
7. Πως ταξιδεύουν οι τουρίστες στην περιοχή:

7. Πως ταξιδεύουν οι τουρίστες στην περιοχή:

Επιπρόσθετα, το 77,65% των ερωτηθέντων της έρευνας ανέφερε πως το νησί της Λέσβου στοχεύει να προσελκύσει τουρίστες μέσω του εναλλακτικού τουρισμού, σε αντίθεση με το υπόλοιπο 22,35% που δήλωσε πως το νησί της Λέσβου στοχεύει να προσελκύσει τουρίστες μέσω του μαζικού τουρισμού.

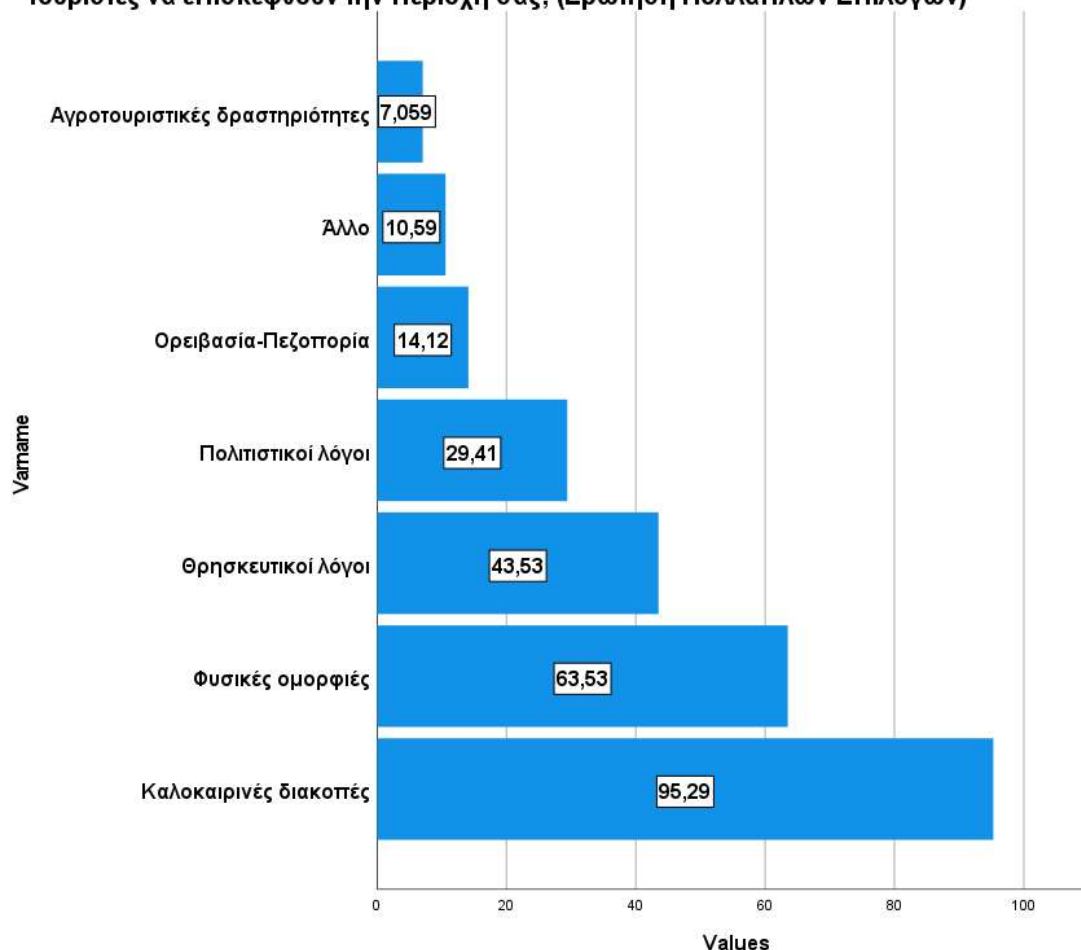
8. Σε ποιά από τα παρακάτω είδη τουρισμού στοχεύει η περιοχή της Λέσβου ώστε να προσελκύσει τουρίστες

Όσον αφορά τα κίνητρα που ωθούν τους τουρίστες να επισκεφθούν το νησί της Λέσβου, στην πρώτη θέση εντοπίζεται το κίνητρο των καλοκαιρινών διακοπών

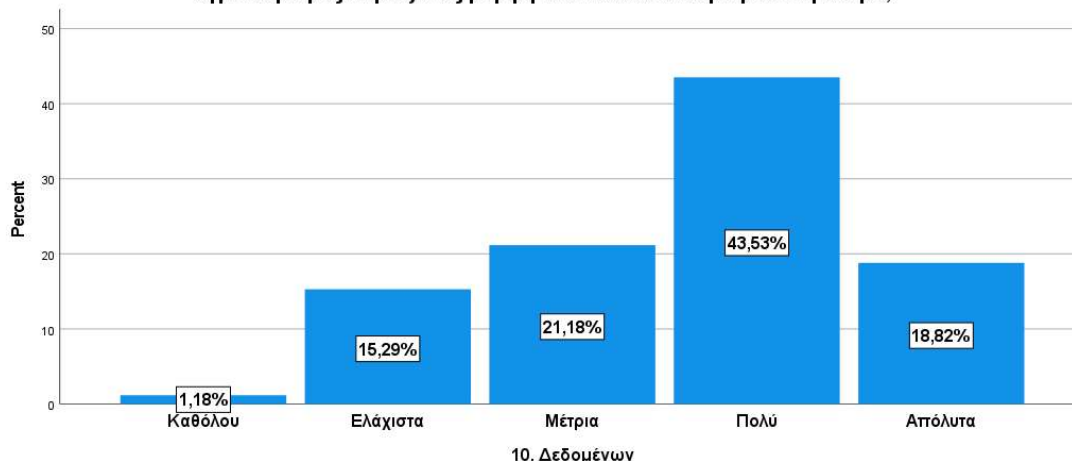
(95,26%), ενώ ακολουθούν κίνητρα, όπως οι φυσικές ομορφιές του νησιού (63,53%), θρησκευτικοί λόγοι (43,53%), πολιτιστικοί λόγοι (29,41%), ορειβάσια-πεζοπορία (14,12%), άλλα κίνητρα (10,59%) και αγροτουριστικές δραστηριότητες (7,059%).

9. Ποιο από τα παρακάτω κίνητρα είναι, κατά τη γνώμη σας, αυτό που ωθεί τους τουρίστες να επισκεφθούν την περιοχή σας; (Ερώτηση Πολλαπλών Επιλογών)

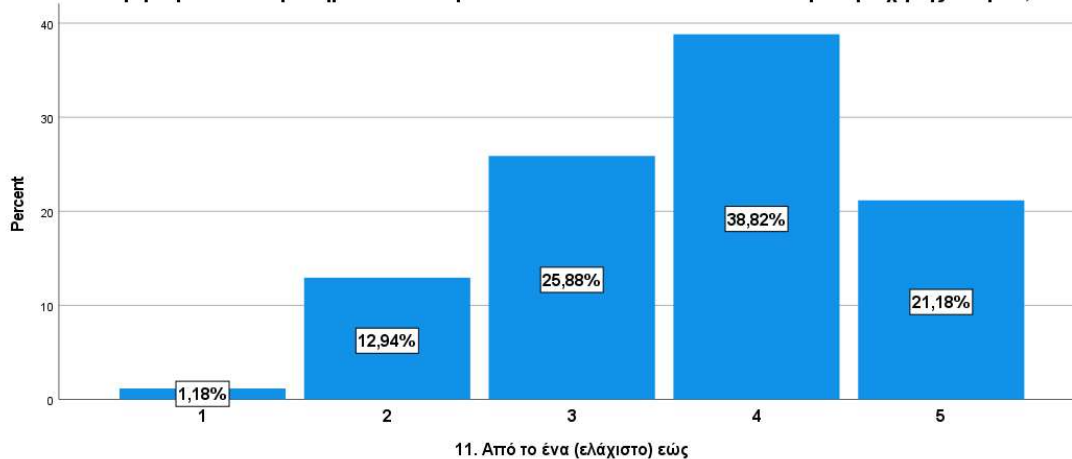
Λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα των γεωγραφικών χαρακτηριστικών αλλά και του τρόπου ζωής στο νησί της Λέσβου, το 43,53% και 18,82% των ερωτηθέντων της έρευνας ανέφερε πως ο αγροτουρισμός ταιριάζει πολύ και απόλυτα, αντίστοιχα, ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού στο νησί, ενώ το 21,18% ανέφερε πως ταιριάζει σε μέτριο βαθμό. Ακολουθώντας, το 15,29% και 1,18% των ερωτηθέντων της έρευνας ανέφερε πως ο αγροτουρισμός ταιριάζει ελάχιστα και καθόλου, αντίστοιχα, ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού στο νησί της Λέσβου.

10. Δεδομένων των γεωγραφικών χαρακτηριστικών αλλά και του τρόπου ζωής της περιοχής, πιστεύετε πως ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού στη Λέσβο;

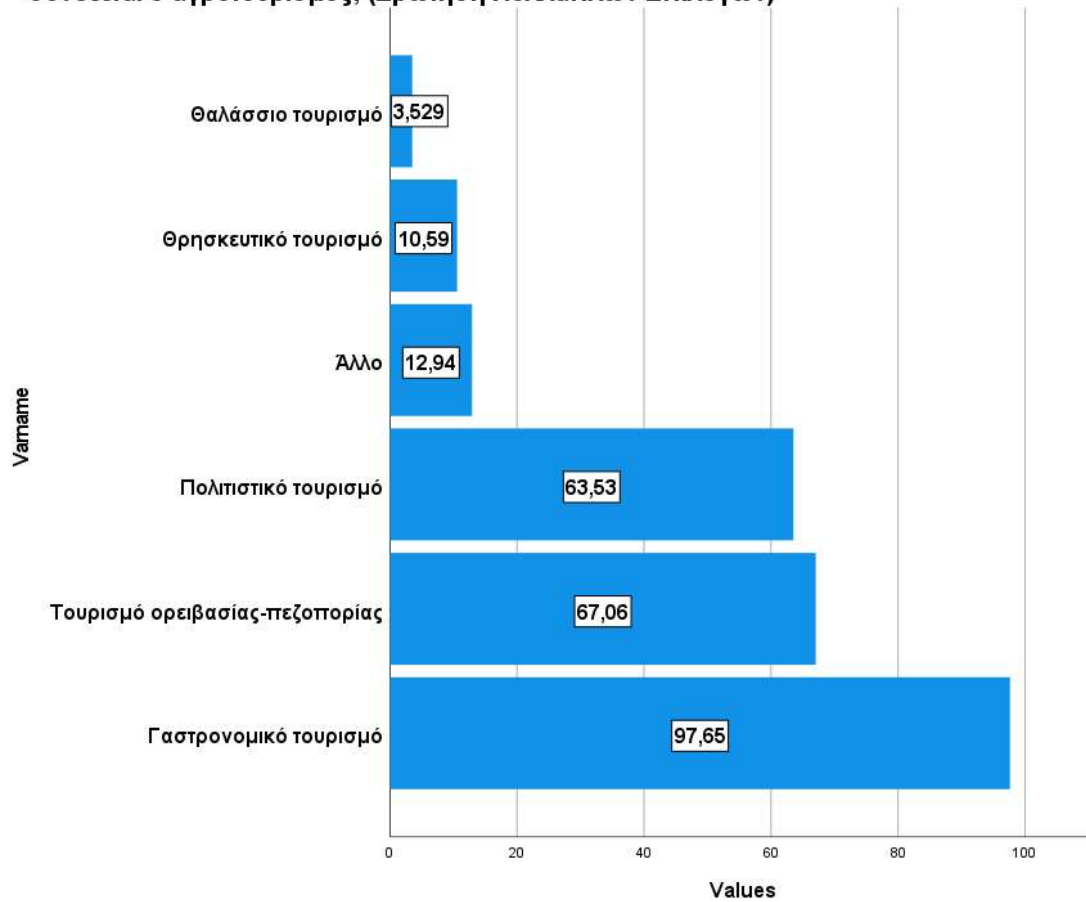
Επιπρόσθετα, το 38,82% και 21,18% των ερωτηθέντων ανέφερε πως η ανάπτυξη του αγροτουρισμού μπορεί να συνεισφέρει με θετικό πρόσημο σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο στην περιοχή της Λέσβου, ενώ το 25,88% σε μικρότερο βαθμό. Ακολουθούν εκείνοι οι ερωτηθέντες οι οποίοι ανέφεραν πως η ανάπτυξη του αγροτουρισμού μπορεί να συνεισφέρει με αρκετά μικρό και σχεδόν ανύπαρκτο πρόσημο σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο στην περιοχή της Λέσβου.

11. Από το ένα (ελάχιστο) έως το πέντε (μέγιστο), θεωρείτε πως η ανάπτυξη του αγροτουρισμού μπορεί να συνεισφέρει με θετικό πρόσημο σε οικονομικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο στην περιοχή της Λέσβου;

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων της έρευνας, ο αγροτουρισμός συνδέεται κατά κύριο λόγο με τον γαστρονομικό τουρισμό (97,65%), τον τουρισμό ορειβασίας-πεζοπορίας (67,06%), τον πολιτιστικό τουρισμό (63,53%) και σε μικρότερο βαθμό με άλλες μορφές ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού (12,94%), με τον θρησκευτικό τουρισμό (10,59%) και με τον θαλάσσιο τουρισμό (3,529%).

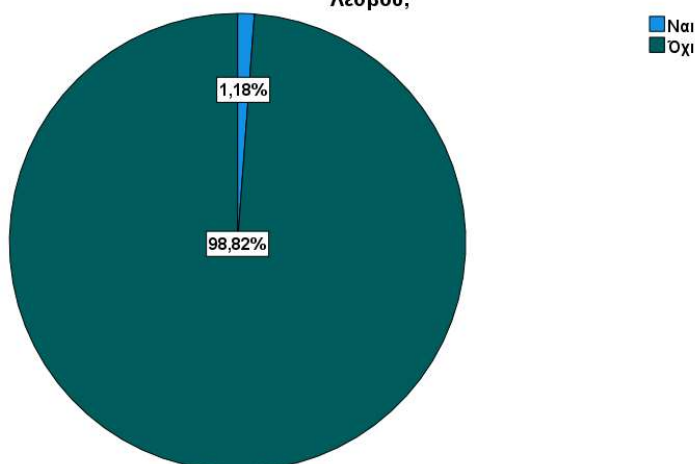
12. Με ποιές άλλες ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, κατά την γνώμη σας, συνδέεται ο αγροτουρισμός; (Ερώτηση Πολλαπλών Επιλογών)

Επιπρόσθετα, η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων της έρευνας, σε ποσοστό 98,82%, δεν πιστεύει πως ο αγροτουρισμός, ως μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού, έχει αναπτυχθεί επαρκώς στο νησί της Λέσβου, σε αντίθεση με το μικρό ποσοστό της τάξεως του 1,18% των ερωτηθέντων που δήλωσε πως ο αγροτουρισμός, ως μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού, έχει αναπτυχθεί επαρκώς στο νησί της Λέσβου.

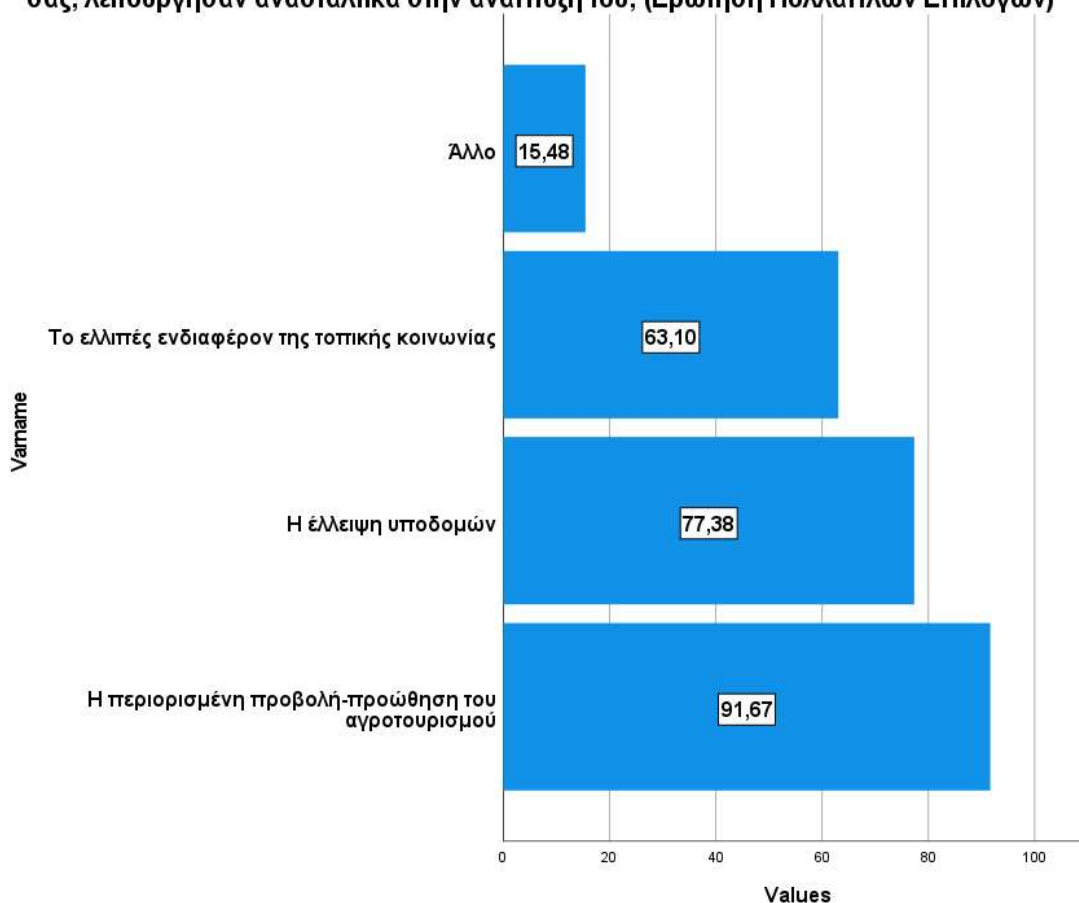

13. Πιστεύετε πως ο αγροτουρισμός, ως μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού, έχει αναπτυχθεί επαρκώς στο νησί της Λέσβου;

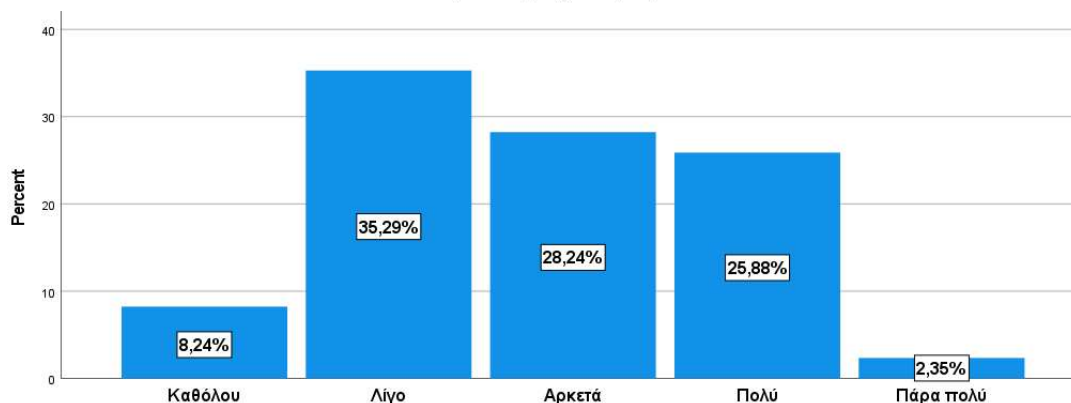
Όσον αφορά τους παράγοντες που κατά την γνώμη των ερωτηθέντων λειτούργησαν ανασταλτικά στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στο νησί, το 91,67% ανέφερε την περιορισμένη προβολή – προώθηση του αγροτουρισμού, το 77,38% την έλλειψη υποδομών, το 63,10% το ελλιπές ενδιαφέρον της τοπικής κοινωνίας και το 15,48% άλλους παράγοντες.

14. Αν η απάντησή σας είναι όχι, ποιοί από τους παρακάτω παράγοντες, κατά τη γνώμη σας, λειτούργησαν ανασταλτικά στην ανάπτυξη του; (Ερώτηση Πολλαπλών Επιλογών)

Μάλιστα, το 36,29% και 8,24% των ερωτηθέντων πιστεύει πως οι πόροι της Ε.Ε. είναι λίγο και καθόλου, αντίστοιχα, επαρκείς στην ενίσχυση της αγροτουριστικής καμπάνιας της Λέσβου, σε αντίθεση με το 28,24% που ανέφερε πως οι πόροι της Ε.Ε. είναι αρκετά επαρκείς. Ακολούθως, το 25,88% και 2,35% των ερωτηθέντων πιστεύει πως οι πόροι της Ε.Ε. είναι πολύ και πάρα πολύ, αντίστοιχα, επαρκείς στην ενίσχυση της αγροτουριστικής καμπάνιας της Λέσβου.

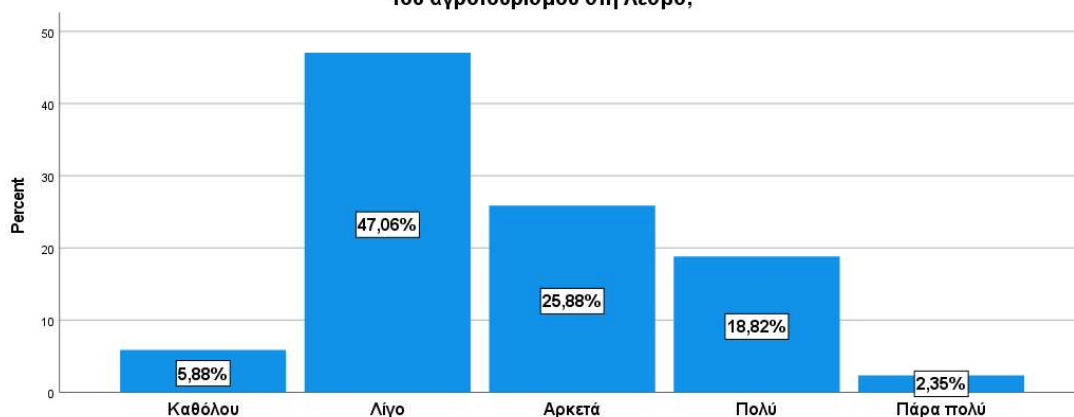
15. Πιστεύετε πως οι πόροι της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι επαρκείς στην ενίσχυση της αγροτουριστικής καμπάνιας της Λέσβου;

15. Πιστεύετε πως οι πόροι της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι επαρκείς στην ενίσχυση της αγροτουριστικής καμπάνιας της Λέσβου;

Επιπρόσθετα, το 47,06% και 5,98% των ερωτηθέντων πιστεύει πως τα τουριστικά καταλύματα που προσφέρονται από την πολιτεία βοηθούν λίγο και καθόλου, αντίστοιχα, στην ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο, σε αντίθεση με το 26,88% που ανέφερε πως τα τουριστικά καταλύματα που προσφέρονται από την πολιτεία βοηθούν σε αρκετό βαθμό. Ακολούθως, το 18,82% και 2,35% των ερωτηθέντων πιστεύει πως τα τουριστικά καταλύματα που προσφέρονται από την πολιτεία βοηθούν πολύ και πάρα πολύ, αντίστοιχα, στην ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο.

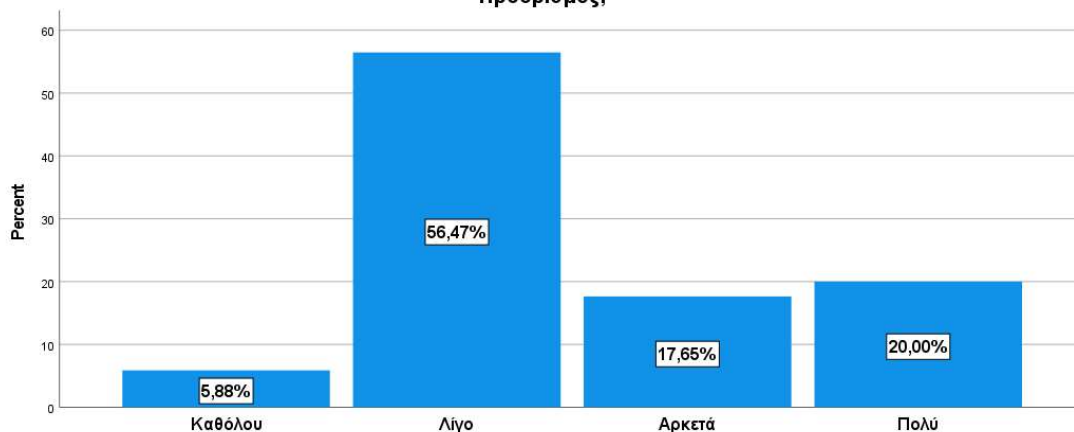
16. Κατά τη γνώμη σας, τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από τη πολιτεία βοηθούν στην ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο;

16. Κατά τη γνώμη σας, τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από τη πολιτεία βοηθούν στην ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο;

Ομοίως με προηγούμενως, το 56,47% και 5,88% των ερωτηθέντων πιστεύει πως υπάρχει συμπόνια σε μικρό και ανύπαρκτο βαθμό, αντίστοιχα, από τους τοπικούς φορείς ώστε να προωθηθεί επαρκώς η Λέσβος ως αγροτουριστικός προορισμός, σε αντίθεση με το 20,00% και 17,65% των ερωτηθέντων που πιστεύει πως υπάρχει συμπόνια σε πολύ μεγάλο και μεγάλο βαθμό, αντίστοιχα, από τους τοπικούς φορείς ώστε να προωθηθεί επαρκώς η Λέσβος ως αγροτουριστικός προορισμός.

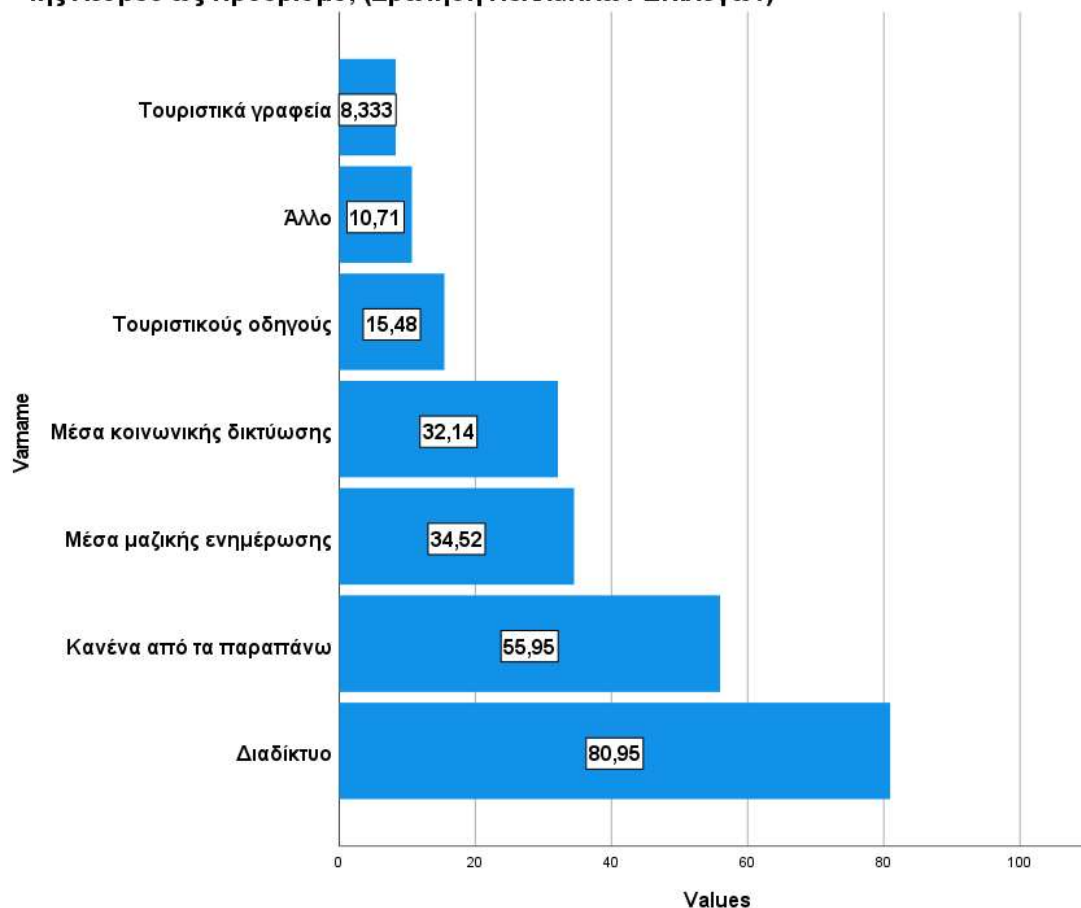
17. Υπάρχει σύμπνοια από τους τοπικούς φορείς ώστε να προωθηθεί επαρκώς η Λέσβος ως αγροτουριστικός προορισμός;

17. Υπάρχει σύμπνοια από τους τοπικούς φορείς ώστε να προωθηθεί επαρκώς η Λέσβος ως αγροτουριστικός προορισμός;

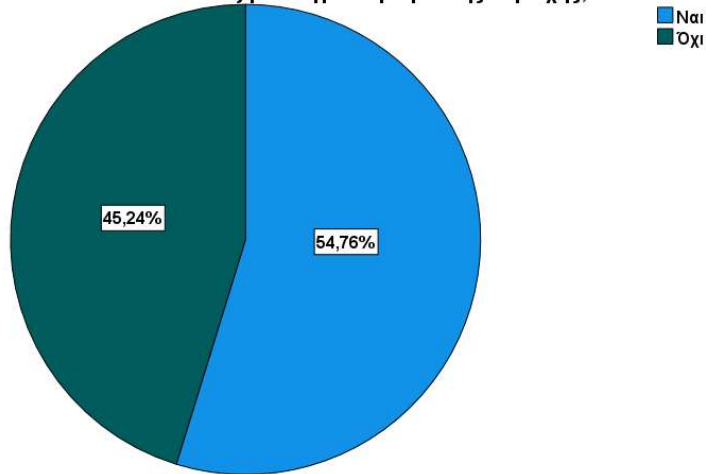
Λαμβάνοντας το παρακάτω γράφημα, μπορούμε να συμπεράνουμε πως το διαδίκτυο αποτελεί το πιο διαδεδομένο μέσο προώθησης του αγροτουριστικού προϊόντος της Λέσβου ως τουριστικό προορισμό από τους αρμόδιους φορείς με ποσοστό 80.95% επί του συνόλου των ερωτηθέντων. Ακολουθούν οι απαντήσεις «κανένα από τα παραπάνω» (55.95%), τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (34.52%) και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (32.14%).

18. Με ποιον τρόπο προωθούν οι αρμόδιοι τοπικοί φορείς το αγροτουριστικό προϊόν της Λέσβου ως προορισμό; (Ερώτηση Πολλαπλών Επιλογών)

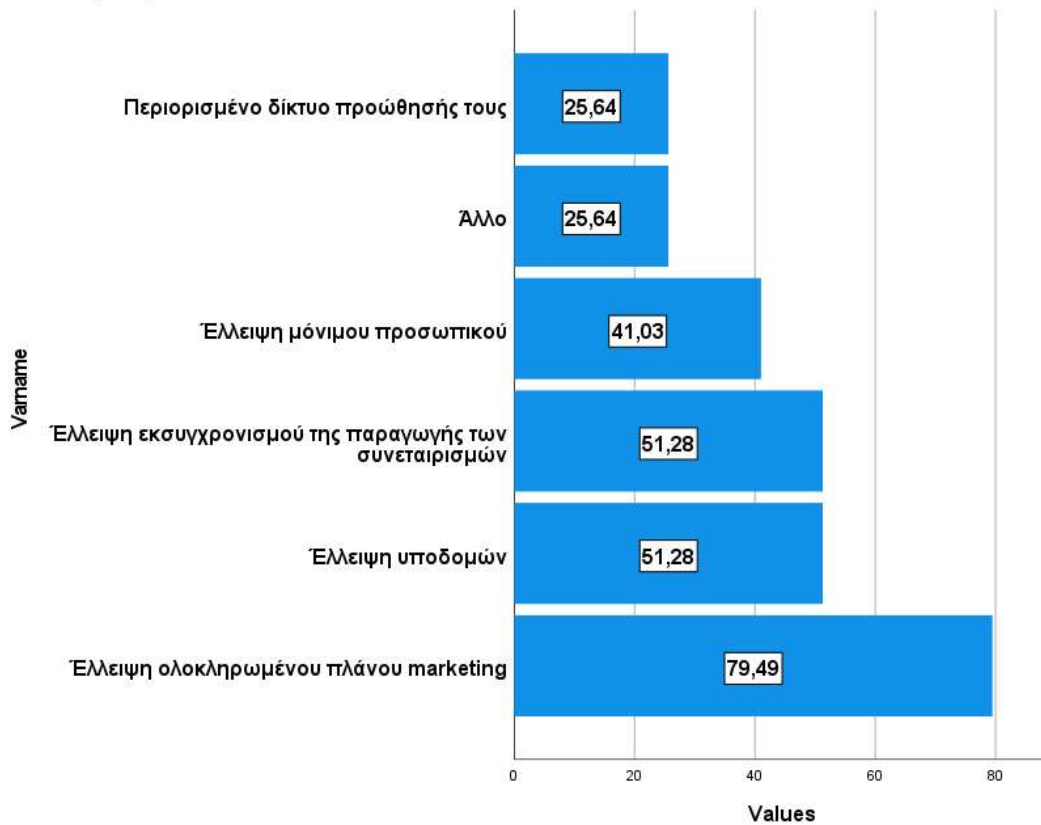
Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων θεωρεί πως οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί της Λέσβου λειτουργούν ευεργετικά στην ανάδειξη του αγροτουρισμού στο υπό μελέτη νησί σε ποσοστό 54.76% ενώ ακολουθούν εκείνοι οι ερωτηθέντες που δεν συμφωνούν σε ποσοστό 45.24%.

19. Κατά τη γνώμη σας, οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί του νησιού της Λέσβου λειτουργούν ευεργετικά στην ανάδειξη του αγροτουρισμού της περιοχής;

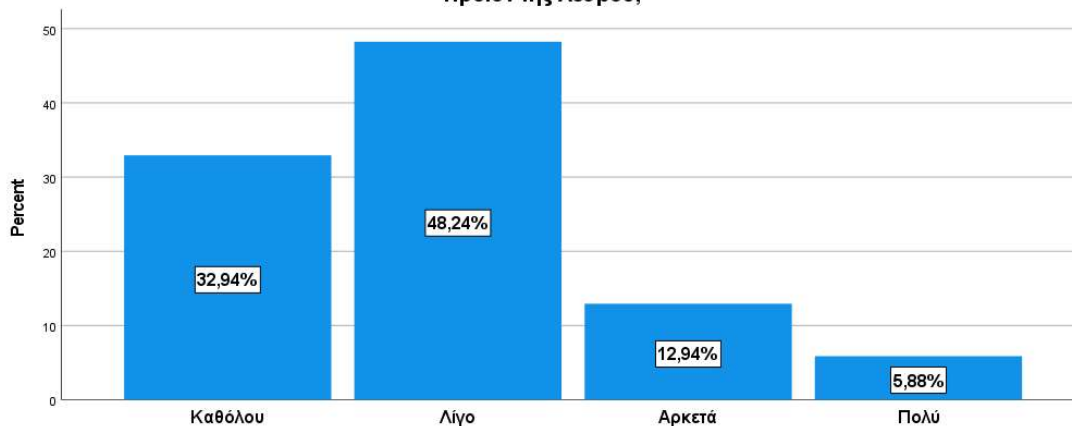
Σύμφωνα με το παρακάτω γράφημα μπορούμε να συμπεράνουμε πως η έλλειψη ολοκληρωμένου πλάνου μάρκετινγκ αποτελεί το σημαντικότερο παράγοντα για τον οποίο οι ερωτηθέντες θεωρούν πως οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί δε λειτουργούν ευεργετικά στην ανάδειξη του αγροτουρισμού στη Λέσβο σε ποσοστό 79.49%. Ακολουθούν η έλλειψη υποδομών (51.28%), η έλλειψη εκσυγχρονισμού της παραγωγής των συνεταιρισμών (51.28%) και η έλλειψη μόνιμου προσωπικού (41.03%).

20. Αν η απάντησή σας είναι όχι, σε ποιούς από τους παρακάτω παράγοντες πιστεύετε πως οφείλεται η παραπάνω παραδοχή; (Ερώτηση πολλαπλών επιλογών)

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων, σύμφωνα με το παρακάτω γράφημα, δηλώνει πως δίνονται σε μικρό βαθμό κίνητρα από τους τοπικούς φορείς ώστε να πραγματοποιηθούν επενδύσεις στο αγροτουριστικό προϊόν της Λέσβου σε ποσοστό 48.24%. Ακολουθούν εκείνοι που υποστηρίζουν ανύπαρκτο, αρκετό και μεγάλο βαθμό με ποσοστά 32.94%, 12.94% και 5.88% αντίστοιχα.

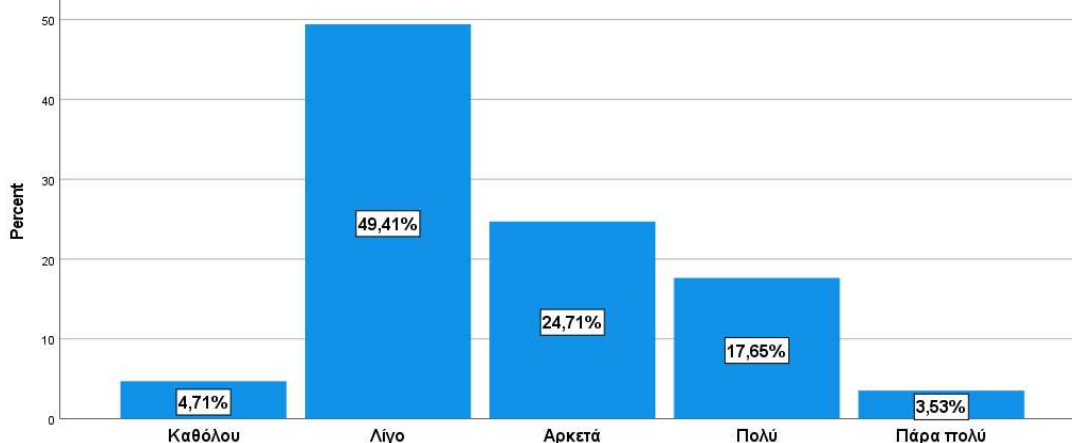
21. Δίνονται κίνητρα από τους τοπικούς φορείς ώστε να πραγματοποιηθούν επενδύσεις στο αγροτουριστικό προϊόν της Λέσβου;

21. Δίνονται κίνητρα από τους τοπικούς φορείς ώστε να πραγματοποιηθούν επενδύσεις στο αγροτουριστικό προϊόν της Λέσβου;

Η πλειοψηφία των εργαζομένων θεωρεί πως η τοπική κοινωνία έχει μικρό ενδιαφέρον να δραστηριοποιηθεί επαγγελματικά στον αγροτουρισμό σε ποσοστό 49.41% ενώ ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά οι ερωτηθέντες που δηλώνουν αρκετό, μεγάλο, ανύπαρκτο και πολύ μεγάλο ενδιαφέρον δραστηριοποίησης από την τοπική κοινωνία.

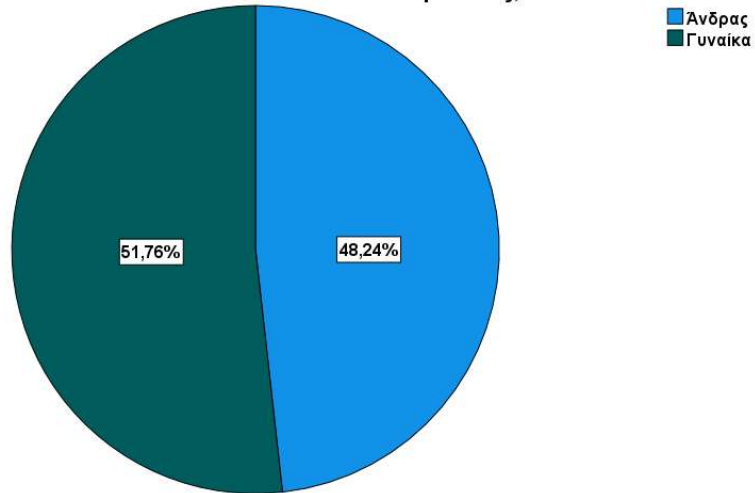
22. Υπάρχει ενδιαφέρον από την τοπική κοινωνία να δραστηριοποιηθεί επαγγελματικά στον αγροτουρισμό;

22. Υπάρχει ενδιαφέρον από την τοπική κοινωνία να δραστηριοποιηθεί επαγγελματικά στον αγροτουρισμό;

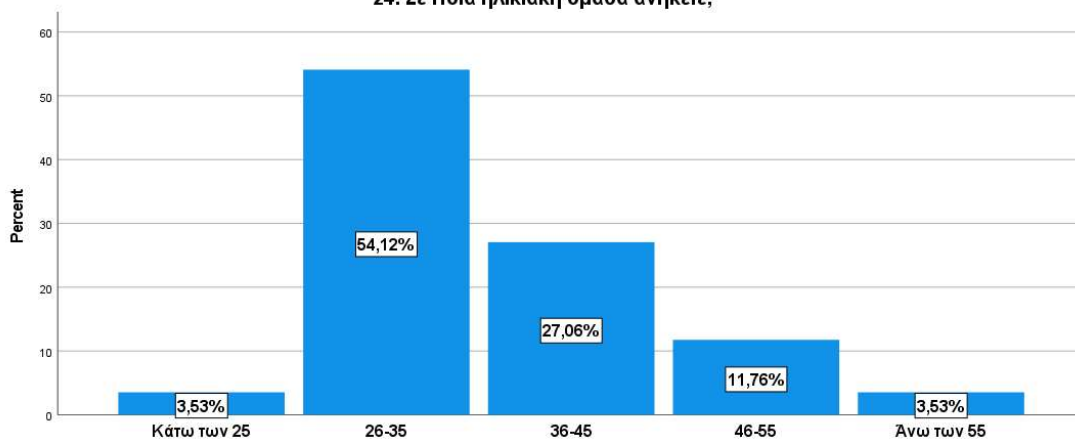
Το δείγμα εμφανίζεται, σύμφωνα με το παρακάτω γράφημα, ισοκατανομημένο, όσον αφορά το φύλο, με το 51.76% να αποτελείται από γυναίκες και το 49.24% να αποτελείται από άνδρες.

23. Ποιο είναι το φύλο σας;

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων ανήκει στην ηλικιακή ομάδα των 25-35 ετών με ποσοστό 52.12% ενώ ακολουθούν οι ηλικιακές ομάδες των 36-45 ετών, 45-55 ετών, άνω των 55 ετών και κάτω των 25 ετών με ποσοστά 27.06%, 11.76%, 3.53% και 3.53% αντίστοιχα.

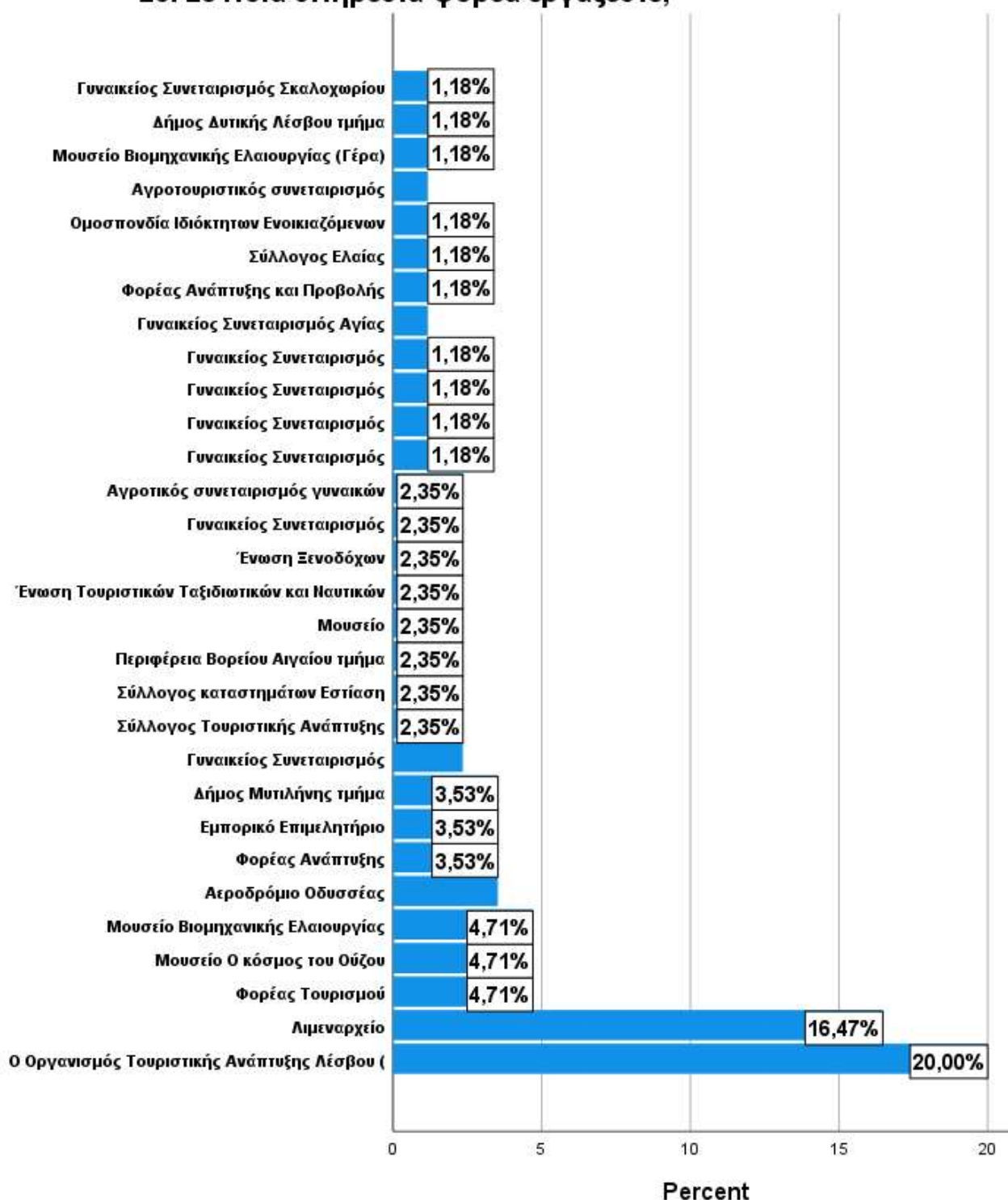
24. Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε;

24. Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε;

25. Σε ποια υπηρεσία-φορέα εργάζεστε;

25. Σε ποια υπηρεσία-φορέα εργάζεστε;

7.3 Αποτελέσματα επαγωγικής στατιστικής

7.3.1 Μήνες εντονότερης τουριστικής κινητικότητας και μέση χρονική διάρκεια διαμονής των τουριστών στο νησί

Λαμβάνοντας υπόψη τον παρακάτω πίνακα και συγκεκριμένα ότι το $\text{sig}=0.006 < 0.05$, συμπεραίνεται πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο υπό μελέτη μεταβλητών.

Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	7,469 ^a	1	,006		
Continuity Correction ^b	5,742	1	,017		
Likelihood Ratio	8,432	1	,004		
Fisher's Exact Test				,007	,007
Linear-by-Linear Association	7,381	1	,007		
N of Valid Cases	85				

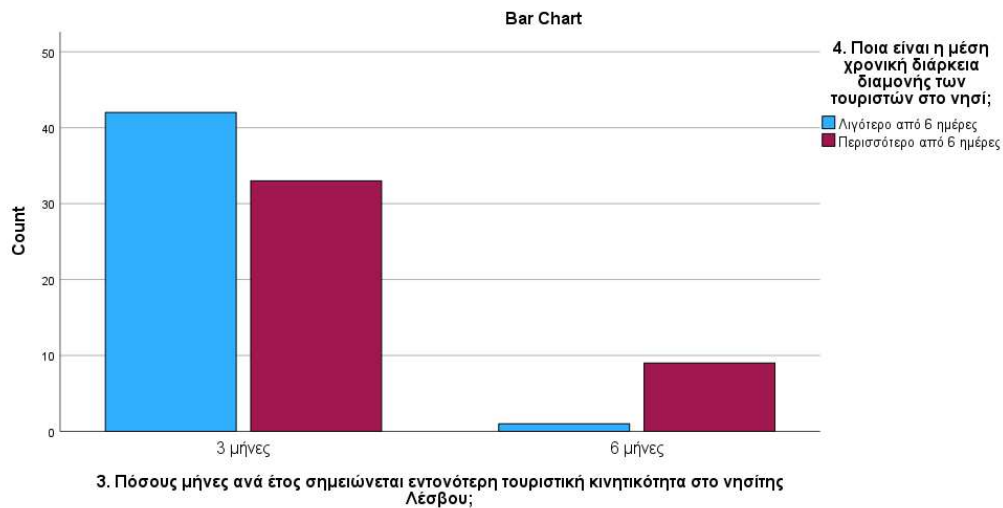
a. 1 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,94.

b. Computed only for a 2x2 table

Παρατηρώντας τον παρακάτω πίνακα και το παρακάτω γράφημα, συμπεραίνεται πως οι ερωτηθέντες που δηλώνουν περισσότερους μήνες εντονότερης τουριστικής κινητικότητας στη Λέσβο δηλώνουν μεγαλύτερη διάρκεια παραμονής των τουριστών σε σχέση με τους ερωτηθέντες που δηλώνουν λιγότερους μήνες εντονότερης τουριστικής κινητικότητας.

Count

		4. Ποια είναι η μέση χρονική διάρκεια διαμονής των τουριστών στο νησί;		Total
		Λιγότερο από 6 ημέρες	Περισσότερο από 6 ημέρες	
3. Πόσους μήνες ανά έτος σημειώνεται εντονότερη τουριστική κινητικότητα στο νησί της Λέσβου;	3 μήνες	42	33	75
	6 μήνες	1	9	10
Total		43	42	85

7.3.2 Πλειοψηφία τουριστών και μέση χρονική διάρκεια διαμονής των τουριστών στο νησί

Βάσει του παρακάτω πίνακα και συγκεκριμένα ότι το $\text{sig} < 0.001$, γίνεται αντιληπτό πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο υπό μελέτη μεταβλητών.

	Chi-Square Tests				
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	51,590 ^a	1	<,001		
Continuity Correction ^b	48,472	1	<,001		
Likelihood Ratio	61,602	1	<,001		
Fisher's Exact Test				<,001	<,001
Linear-by-Linear Association	50,983	1	<,001		
N of Valid Cases	85				

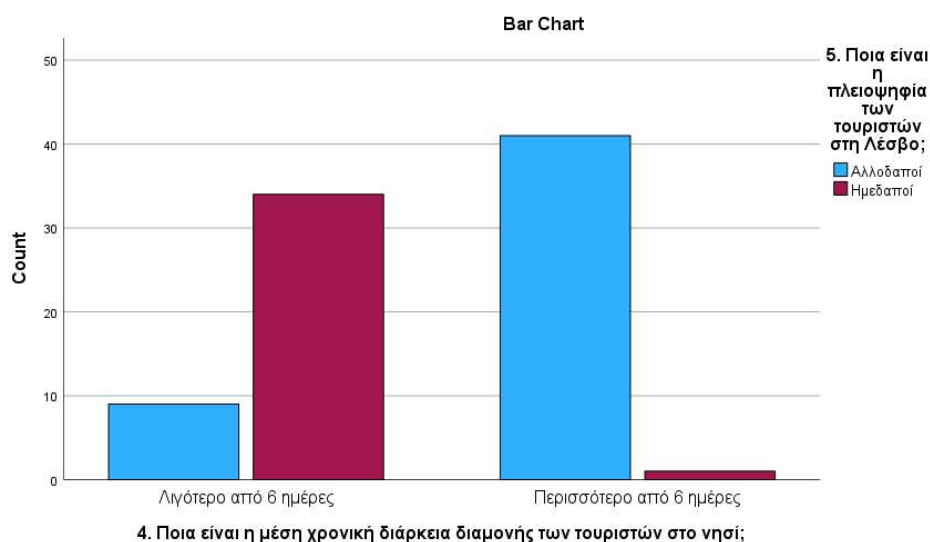
a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 17,29.

b. Computed only for a 2x2 table

Λαμβάνοντας υπόψη τον παρακάτω πίνακα και το παρακάτω γράφημα, συμπεραίνεται πως οι ημεδαποί τουρίστες επισκέπτονται τη Λέσβο περισσότερο χρόνο σε σχέση με τους ημεδαπούς τουρίστες.

Count

4. Ποια είναι η μέση χρονική διάρκεια διαμονής των τουριστών στο νησί;		5. Ποια είναι η πλειοψηφία των τουριστών στη Λέσβο;		Total
		Αλλοδαποί	Ημεδαποί	
	Λιγότερο από 6 ημέρες	9	34	43
	Περισσότερο από 6 ημέρες	41	1	42
Total		50	35	85

7.3.3 Τρόπος ταξιδιού και μέση χρονική διάρκεια διαμονής των τουριστών στο νησί

Παρατηρώντας τον παρακάτω πίνακα και συγκεκριμένα ότι το $\text{sig} < 0.001$, τεκμηριώνεται πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο υπό μελέτη μεταβλητών.

Chi-Square Tests

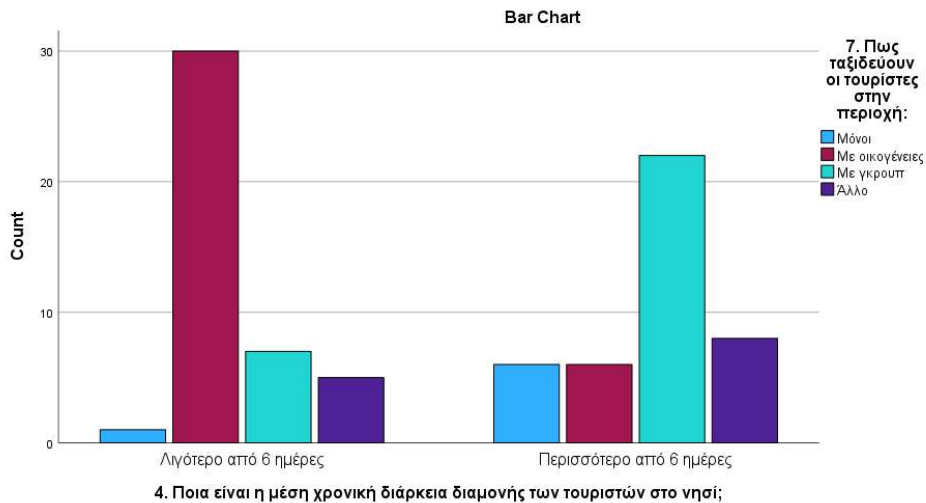
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	28,014 ^a	3	<,001
Likelihood Ratio	30,263	3	<,001
Linear-by-Linear Association	4,454	1	,035
N of Valid Cases	85		

a. 2 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,46.

Βάσει του παρακάτω πίνακα και του παρακάτω γραφήματος, γίνεται σαφές πως οι τουρίστες που επισκέπτονται τη Λέσβο με γκρουπ, δαπανούν περισσότερες ημέρες στο υπό μελέτη νησί, σε σχέση με τους τουρίστες που επισκέπτονται τη Λέσβο μόνοι, με οικογένειες ή με άλλο τρόπο.

Count

		7. Πως ταξιδεύουν οι τουρίστες στην περιοχή:				Total
		Μόνοι	Με οικογένειες	Με γκρουπ	Άλλο	
4. Ποια είναι η μέση χρονική διάρκεια διαμονής των τουριστών στο νησί;	Λιγότερο από 6 ημέρες	1	30	7	5	43
	Περισσότερο από 6 ημέρες	6	6	22	8	42
Total		7	36	29	13	85

7.3.4 Τρόπος ταξιδιού και πλειοψηφία των τουριστών στη Λέσβο

Λαμβάνοντας υπόψη τον παρακάτω πίνακα και συγκεκριμένα ότι το $\text{sig} < 0.001$, γίνεται αντιληπτό πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο υπό μελέτη μεταβλητών.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	48,381 ^a	3	<,001
Likelihood Ratio	61,762	3	<,001
Linear-by-Linear Association	4,040	1	,044
N of Valid Cases	85		

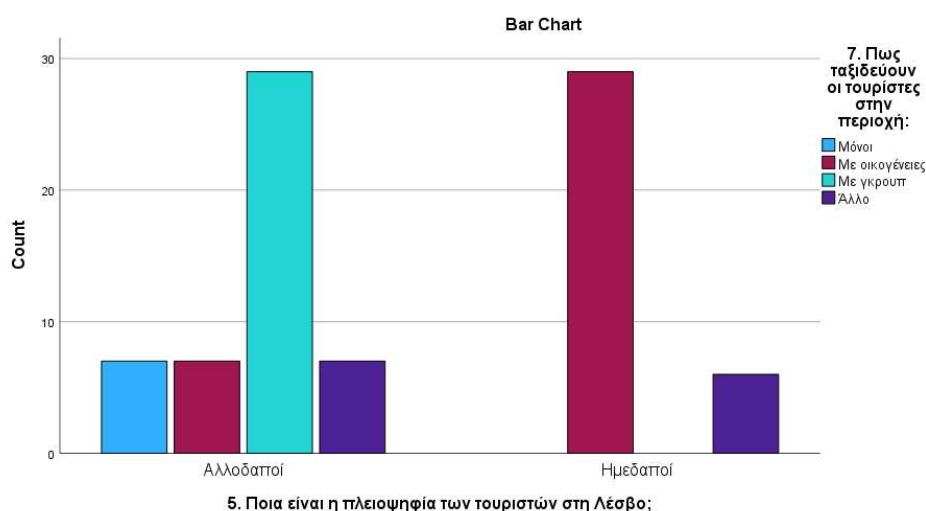
a. 2 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,88.

Παρατηρώντας τον παρακάτω πίνακα και το παρακάτω γράφημα, συμπεραίνεται πως οι αλλοδαποί τουρίστες επισκέπτονται τη Λέσβο σε μεγαλύτερο βαθμό με γκρουπ ενώ οι ημεδαποί τουρίστες με οικογένειες.

Count

Crosstab

		7. Πως ταξιδεύουν οι τουρίστες στην περιοχή:				Total
		Μόνοι	Με οικογένειες	Με γκρουπ	Άλλο	
5. Ποια είναι η πλειοψηφία των τουριστών στη Λέσβο;	Αλλοδαποί	7	7	29	7	50
	Ημεδαποί	0	29	0	6	35
Total		7	36	29	13	85

7.3.5 Βαθμός κατά τον οποίο ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού και θετική συνεισφορά του αγροτουρισμού σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο στη Λέσβο

Βάσει του παρακάτω πίνακα και συγκεκριμένα ότι το $\text{sig} < 0.001$, γνωστοποιείται πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο υπό μελέτη μεταβλητών.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	69,200 ^a	4	<,001
Likelihood Ratio	57,981	4	<,001
Linear-by-Linear Association	46,738	1	<,001
N of Valid Cases	85		

a. 4 cells (44,4%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,98.

Λαμβάνοντας υπόψη τον παρακάτω πίνακα και το παρακάτω γράφημα, κρίνεται σαφές πως οι ερωτηθέντες που θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι η ανάπτυξη του αγροτουρισμού μπορεί να συνεισφέρει με θετικό πρόσημο σε οικονομικό και κοινωνικό

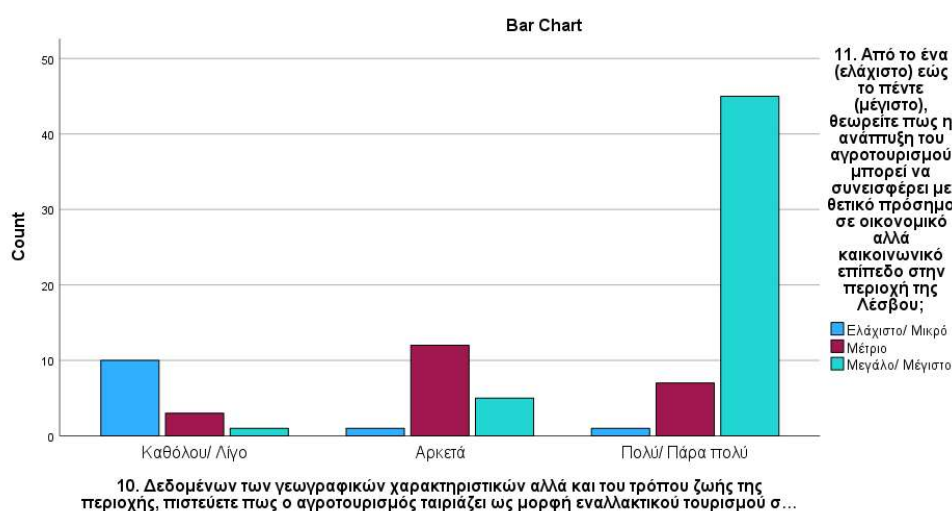
επίπεδο στη Λέσβο, συμφωνούν σε μεγαλύτερο βαθμό και με το ότι ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού στο υπό μελέτη νησί.

Count

Crosstab

11. Από το ένα (ελάχιστο) έως το πέντε (μέγιστο), θεωρείτε πως η ανάπτυξη του αγροτουρισμού μπορεί να συνεισφέρει με θετικό πρόσημο σε οικονομικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο στην περιοχή της Λέσβου;

		Ελάχιστο/ Μικρό	Μέτριο	Μεγάλο/ Μέγιστο	Total
10. Δεδομένων των γεωγραφικών χαρακτηριστικών αλλά και του τρόπου ζωής της περιοχής, πιστεύετε πως ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού στη Λέσβο;	Καθόλου/ Λίγο	10	3	1	14
	Αρκετά	1	12	5	18
	Πολύ/ Πάρα πολύ	1	7	45	53
Total		12	22	51	85

7.3.6 Βαθμός κατά τον οποίο ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού και επάρκεια πόρων της Ε.Ε. στην αγροτουριστική καμπάνια της Λέσβου

Παρατηρώντας τον παρακάτω πίνακα και συγκεκριμένα ότι το $\text{sig} < 0.001$, τεκμηριώνεται πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο υπό μελέτη μεταβλητών.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	21,596 ^a	4	<,001
Likelihood Ratio	24,819	4	<,001
Linear-by-Linear Association	18,865	1	<,001
N of Valid Cases	84		

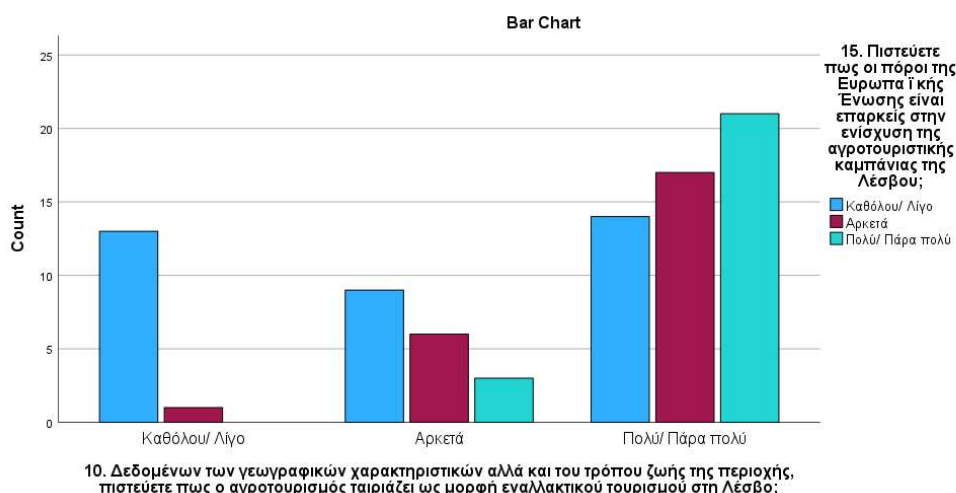
a. 2 cells (22,2%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,00.

Βάσει του παρακάτω πίνακα και του παρακάτω γραφήματος, γίνεται αντιληπτό πως οι ερωτηθέντες που θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι οι πόροι της Ε.Ε. είναι επαρκείς για την ενίσχυση της αγροτουριστικής καμπάνιας στη Λέσβο, συμφωνούν σε μεγαλύτερο βαθμό και με το ότι ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού στο υπό μελέτη νησί.

Count

Crosstab

		15. Πιστεύετε πως οι πόροι της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι επαρκείς στην ενίσχυση της αγροτουριστικής καμπάνιας της Λέσβου;			Total
		Καθόλου/ Λίγο	Αρκετά	Πολύ/ Πάρα πολύ	
10. Δεδομένων των γεωγραφικών χαρακτηριστικών αλλά και του τρόπου ζωής της περιοχής, πιστεύετε πως ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού στη Λέσβο;	Καθόλου/ Λίγο	13	1	0	14
	Αρκετά	9	6	3	18
	Πολύ/ Πάρα πολύ	14	17	21	52
Total		36	24	24	84

7.3.7 Βαθμός κατά τον οποίο ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού και ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο από τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από την πολιτεία

Λαμβάνοντας υπόψη τον παρακάτω πίνακα και συγκεκριμένα ότι το $\text{sig} < 0.001$, συμπεραίνεται πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο υπό μελέτη μεταβλητών.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	17,631 ^a	4	,001
Likelihood Ratio	23,452	4	<,001

Linear-by-Linear Association	13,586	1	<,001
N of Valid Cases	84		

a. 4 cells (44,4%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,00.

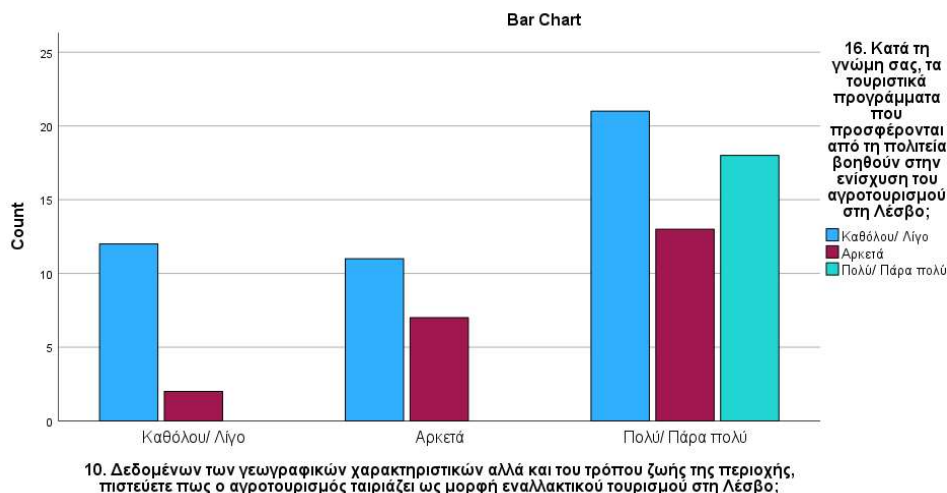
Παρατηρώντας τον παρακάτω πίνακα και το παρακάτω γράφημα, γίνεται σαφές πως οι ερωτηθέντες που θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από τη πολιτεία βοηθούν στην ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο, συμφωνούν σε μεγαλύτερο βαθμό και με το ότι ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού στο υπό μελέτη νησί.

Count

Crosstab

16. Κατά τη γνώμη σας, τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από τη πολιτεία βοηθούν στην ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο;

		16. Κατά τη γνώμη σας, τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από τη πολιτεία βοηθούν στην ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο;			Total
		Καθόλου/ Λίγο	Αρκετά	Πολύ/ Πάρα πολύ	
10. Δεδομένων των γεωγραφικών χαρακτηριστικών αλλά και του τρόπου ζωής της περιοχής, πιστεύετε πως ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού στη Λέσβο;	Καθόλου/ Λίγο	12	2	0	14
	Αρκετά	11	7	0	18
	Πολύ/ Πάρα πολύ	21	13	18	52
Total		44	22	18	84

7.3.8 Βαθμός κατά τον οποίο ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού και ανάδειξη του αγροτουρισμού στη Λέσβο από τους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς του

Βάσει του παρακάτω πίνακα και συγκεκριμένα ότι το $\text{sig} < 0.001$, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο υπό μελέτη μεταβλητών.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	18,637 ^a	2	<,001
Likelihood Ratio	20,308	2	<,001
Linear-by-Linear Association	13,408	1	<,001
N of Valid Cases	84		

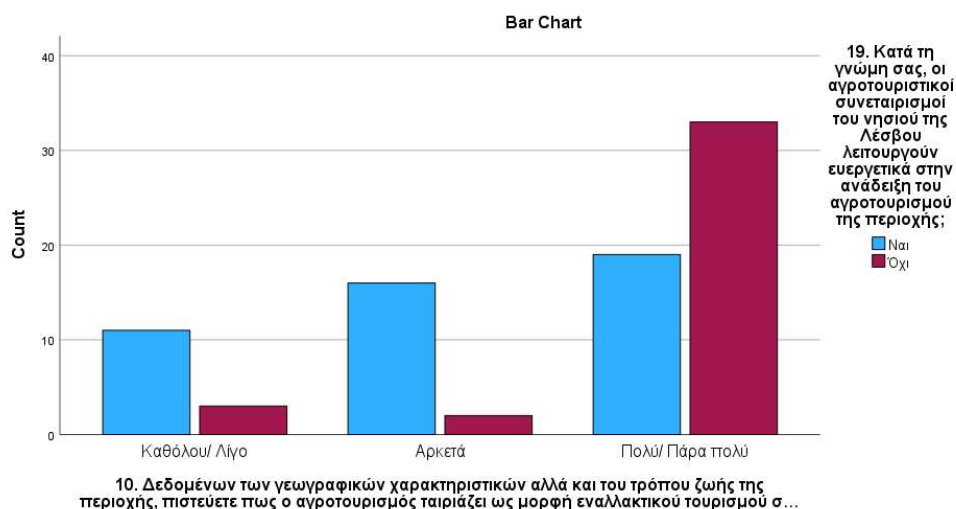
a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6,33.

Λαμβάνοντας υπόψη τον παρακάτω πίνακα και το παρακάτω γράφημα, συμπεραίνουμε πως οι ερωτηθέντες που θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί της Λέσβου λειτουργούν ευεργετικά στην ανάδειξη του αγροτουρισμού, συμφωνούν σε μεγαλύτερο βαθμό και με το ότι ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού στο υπό μελέτη νησί.

Crosstab

Count

		19. Κατά τη γνώμη σας, οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί του νησιού της Λέσβου λειτουργούν ευεργετικά στην ανάδειξη του αγροτουρισμού της περιοχής;		Total
		Ναι	Όχι	
10. Δεδομένων των γεωγραφικών χαρακτηριστικών αλλά και του τρόπου ζωής της περιοχής, πιστεύετε πως ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού στη Λέσβο;	Καθόλου/ Λίγο	11	3	14
	Αρκετά	16	2	18
	Πολύ/ Πάρα πολύ	19	33	52
Total		46	38	84

7.3.9 Θετική συνεισφορά του αγροτουρισμού σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο στη Λέσβο και επάρκεια πόρων της Ε.Ε. στην αγροτουριστική καμπάνια της Λέσβου

Παρατηρώντας τον παρακάτω πίνακα και συγκεκριμένα ότι το $\text{sig}=0.003 < 0.05$, τεκμηριώνεται πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο υπό μελέτη μεταβλητών.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	16,311 ^a	4	,003
Likelihood Ratio	16,981	4	,002
Linear-by-Linear Association	13,262	1	<,001
N of Valid Cases	84		

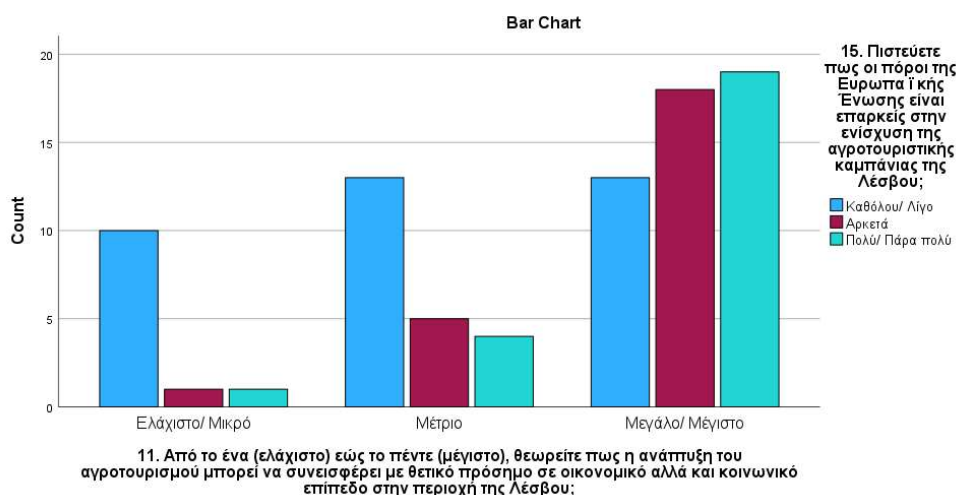
a. 2 cells (22,2%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,43.

Βάσει του παρακάτω πίνακα και του παρακάτω γραφήματος, γνωστοποιήται πως οι ερωτηθέντες που θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι η ανάπτυξη του αγροτουρισμού μπορεί να συνεισφέρει με θετικό πρόσημο σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο στη Λέσβο, συμφωνούν σε μεγαλύτερο βαθμό και με το ότι οι πόροι της Ε.Ε. είναι επαρκείς για την ενίσχυση της αγροτουριστικής καμπάνιας στο υπό μελέτη νησί.

Crosstab

Count

		15. Πιστεύετε πως οι πόροι της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι επαρκείς στην ενίσχυση της αγροτουριστικής καμπάνιας της Λέσβου;			Total
		Καθόλου/ Λίγο	Αρκετά	Πολύ/ Πάρα πολύ	
11. Από το ένα (ελάχιστο) έως το πέντε (μέγιστο), θεωρείτε πως η ανάπτυξη του αγροτουρισμού μπορεί να συνεισφέρει με θετικό πρόσημο σε οικονομικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο στην περιοχή της Λέσβου;	Ελάχιστο/ Μικρό	10	1	1	12
	Μέτριο	13	5	4	22
	Μεγάλο/ Μέγιστο	13	18	19	50
Total		36	24	24	84

7.3.10 Ενίσχυση του αγροτουρισμού από τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από την πολιτεία και επάρκεια πόρων της Ε.Ε. στην αγροτουριστική καμπάνια της Λέσβου

Λαμβάνοντας υπόψη τον παρακάτω πίνακα και συγκεκριμένα ότι το $\text{sig} < 0.001$, αποσαφηνίζεται πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο υπό μελέτη μεταβλητών.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	28,527 ^a	4	<,001
Likelihood Ratio	28,542	4	<,001
Linear-by-Linear Association	24,209	1	<,001
N of Valid Cases	84		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,14.

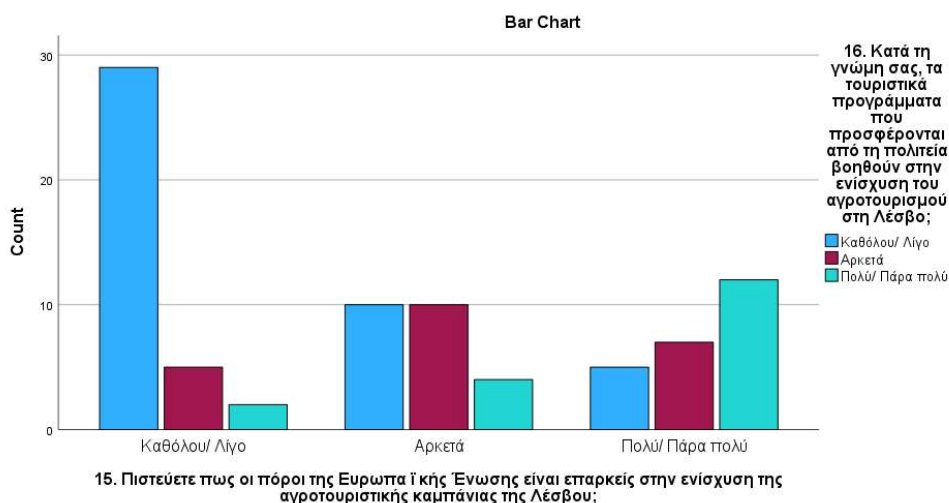
Βάσει του παρακάτω πίνακα και του παρακάτω γραφήματος, συμπεραίνεται πως οι ερωτηθέντες που θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από την πολιτεία βοηθούν στην ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο, συμφωνούν σε μεγαλύτερο βαθμό και με το ότι οι πόροι της Ε.Ε. είναι επαρκείς για την ενίσχυση της αγροτουριστικής καμπάνιας στο υπό μελέτη νησί.

Crosstab

Count

16. Κατά τη γνώμη σας, τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από τη πολιτεία βοηθούν στην ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο;

		Καθόλου/ Λίγο	Αρκετά	Πολύ/ Πάρα πολύ	Total
15. Πιστεύετε πως οι πόροι της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι επαρκείς στην ενίσχυση της αγροτουριστικής καμπάνιας της Λέσβου;	Καθόλου/ Λίγο	29	5	2	36
	Αρκετά	10	10	4	24
	Πολύ/ Πάρα πολύ	5	7	12	24
Total		44	22	18	84

7.3.11 Σύμπνοια από τους τουριστικούς φορείς ώστε να προωθηθεί η Λέσβος ως αγροτουριστικός προορισμός και επάρκεια πόρων της Ε.Ε. στην αγροτουριστική καμπάνια της Λέσβου

Λαμβάνοντας υπόψη τον παρακάτω πίνακα και συγκεκριμένα ότι το $\text{sig}=0.004 < 0.05$, τεκμηριώνεται πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο υπό μελέτη μεταβλητών.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2- sided)
Pearson Chi-Square	15,489 ^a	4	,004
Likelihood Ratio	13,995	4	,007
Linear-by-Linear Association	7,415	1	,006
N of Valid Cases	84		

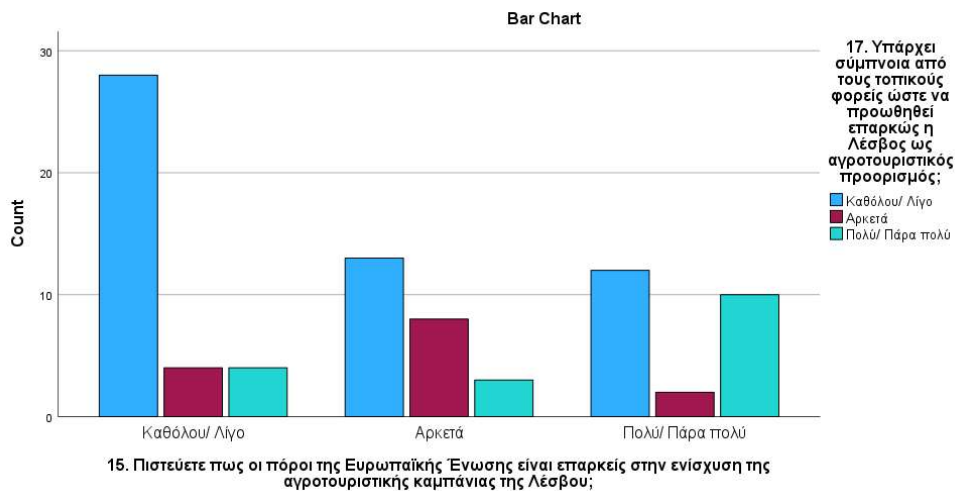
a. 4 cells (44,4%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,00.

Παρατηρώντας τον παρακάτω πίνακα και το παρακάτω γράφημα, συμπεραίνεται πως οι ερωτηθέντες που θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι υπάρχει σύμπνοια από τους τοπικούς φορείς ώστε να προωθηθεί επαρκώς η Λέσβος ως αγροτουριστικός προορισμός, συμφωνούν σε μεγαλύτερο βαθμό και με το ότι οι πόροι της Ε.Ε. είναι επαρκείς για την ενίσχυση της αγροτουριστικής καμπάνιας στο υπό μελέτη νησί.

Crosstab

Count

15. Πιστεύετε πως οι πόροι της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι επαρκείς στην ενίσχυση της αγροτουριστικής καμπάνιας της Λέσβου;	17. Υπάρχει σύμπνοια από τους τοπικούς φορείς ώστε να προωθηθεί επαρκώς η Λέσβος ως αγροτουριστικός προορισμός;			Total
	Καθόλου/ Λίγο	Αρκετά	Πολύ/ Πάρα πολύ	
Καθόλου/ Λίγο	28	4	4	36
Αρκετά	13	8	3	24
Πολύ/ Πάρα πολύ	12	2	10	24
Total	53	14	17	84

7.3.12 Ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο από τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από την πολιτεία και σύμπνοια από τους τουριστικούς φορείς ώστε να προωθηθεί η Λέσβος ως αγροτουριστικός προορισμός

Βάσει του παρακάτω πίνακα και συγκεκριμένα ότι το $\text{sig} < 0.001$, γίνεται γνωστό πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο υπό μελέτη μεταβλητών.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	27,981 ^a	4	<,001
Likelihood Ratio	26,562	4	<,001
Linear-by-Linear Association	23,475	1	<,001
N of Valid Cases	84		

a. 4 cells (44,4%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,00.

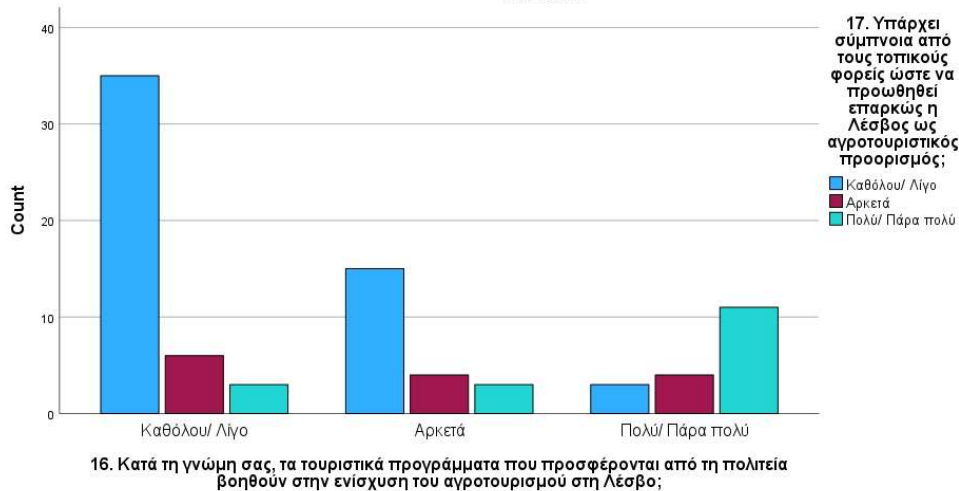
Λαμβάνοντας υπόψη τον παρακάτω πίνακα και το παρακάτω γράφημα, τεκμηριώνεται πως οι ερωτηθέντες που θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι υπάρχει σύμπτωση από τους τοπικούς φορείς ώστε να προωθηθεί επαρκώς η Λέσβος ως αγροτουριστικός προορισμός, συμφωνούν σε μεγαλύτερο βαθμό και με το ότι τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από την πολιτεία βοηθούν στην ενίσχυση του αγροτουρισμού στο υπό μελέτη νησί.

Count

Crosstab

		17. Υπάρχει σύμπτωση από τους τοπικούς φορείς ώστε να προωθηθεί επαρκώς η Λέσβος ως αγροτουριστικός προορισμός;			Total
		Καθόλου/ Λίγο	Αρκετά	Πολύ/ Πάρα πολύ	
16. Κατά τη γνώμη σας, τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από τη πολιτεία βοηθούν στην ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο;	Καθόλου/ Λίγο	35	6	3	44
	Αρκετά	15	4	3	22
	Πολύ/ Πάρα πολύ	3	4	11	18
Total		53	14	17	84

Bar Chart

7.4. Ανάλυση κατά συστάδες

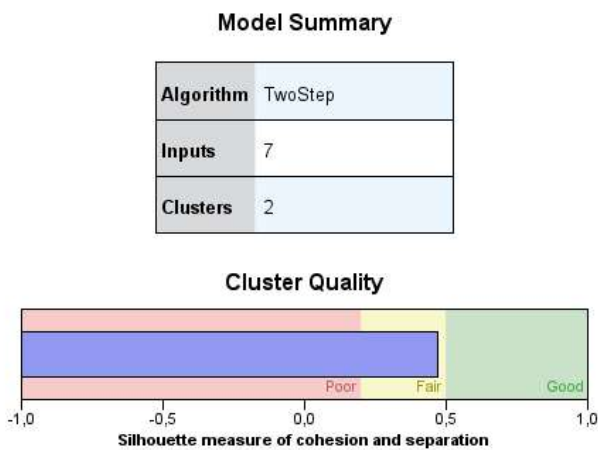
7.4.1. Εισαγωγή

Στην συγκεκριμένη ενότητα θα πραγματοποιηθεί ανάλυση κατά συστάδες προκειμένου να εντοπιστούν μοτίβα (ομοιότητες) μεταξύ των απαντήσεων των ερωτηθέντων. Για την εν λόγω ανάλυση θα χρησιμοποιηθούν οι διατάξιμες μεταβλητές κλίμακας Likert και συγκεκριμένα οι ερωτήσεις 10, 11, 15, 16, 17, 21 και 22.

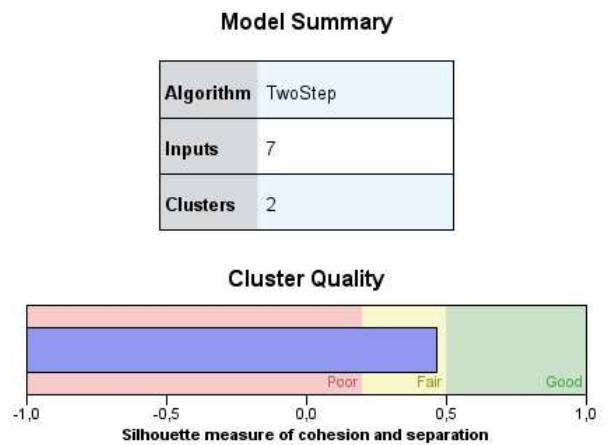
7.4.2. Εντοπισμός συστάδων

Για τον εντοπισμό του αριθμού των συστάδων θα χρησιμοποιηθεί η μεθοδολογία, μέσω του λογισμικού SPSS, “two step cluster” και συγκεκριμένα η χρησιμοποίηση των μέτρων Schwarz’s Bayesian Criterion (BIC) και Akaike’s Information Criterion (AIC).

Schwarz’s Bayesian Criterion (BIC)

Akaike’s Information Criterion (AIC)

Όπως μπορούμε να παρατήσουμε ανωτέρω και με τις δύο μεθόδους, ο καταλληλότερος αριθμός ομάδων/ συστάδων που πρέπει να επιλεγθούν οι 2 (δύο).

7.4.3. Αποτελέσματα ανάλυσης κατά συστάδων

Στον παρακάτω σημαντικό πίνακα παρουσιάζονται οι παρατηρήσεις/ ερωτηθέντες που έχει κάθε ομάδα. Όπως μπορούμε αν συμπεράνουμε, η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει 25 ερωτηθέντες ενώ η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει 59 ερωτηθέντες.

Number of Cases in each Cluster		
Cluster	1	25,000
	2	59,000
Valid		84,000
Missing		1,000

Μέσω της ανάλυσης κατά συστάδων, δημιουργήθηκε μία νέα μεταβλητή στο λογισμικό SPSS, η οποία αφορά την ομάδα που ανήκει κάθε ερωτηθέν. Βάσει της συγκεκριμένης μεταβλητής, θα παρουσιαστούν οι μέσοι όροι κάθε υπό μελέτη μεταβλητής καθώς και των μεταβλητών του φύλου και της ηλικίας για κάθε ομάδα.

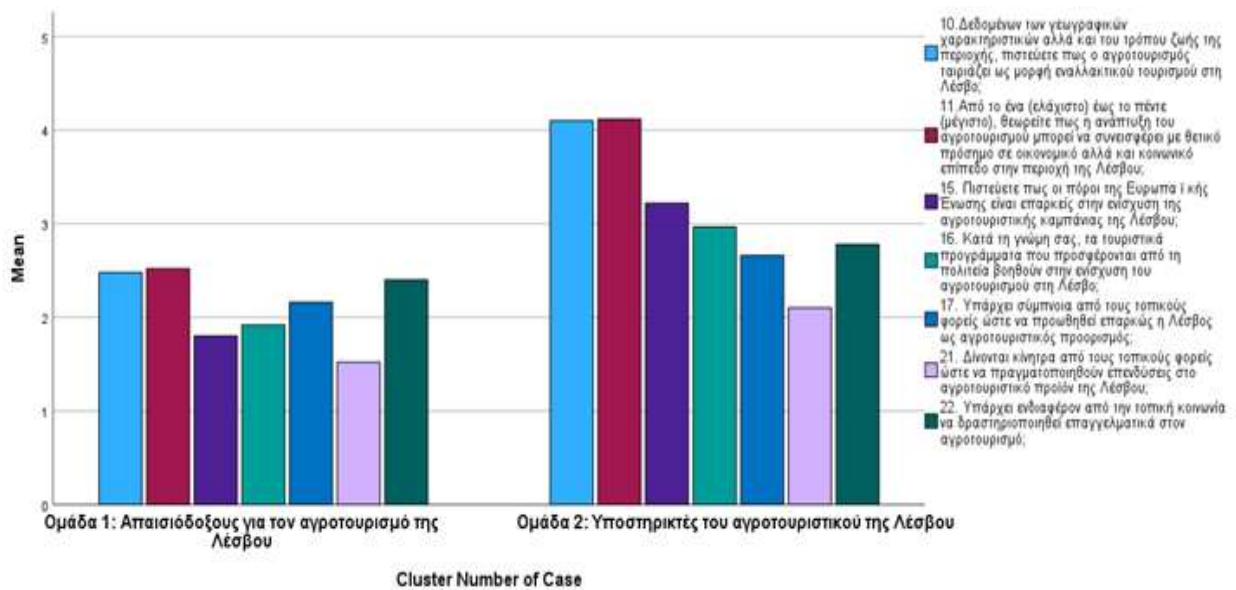
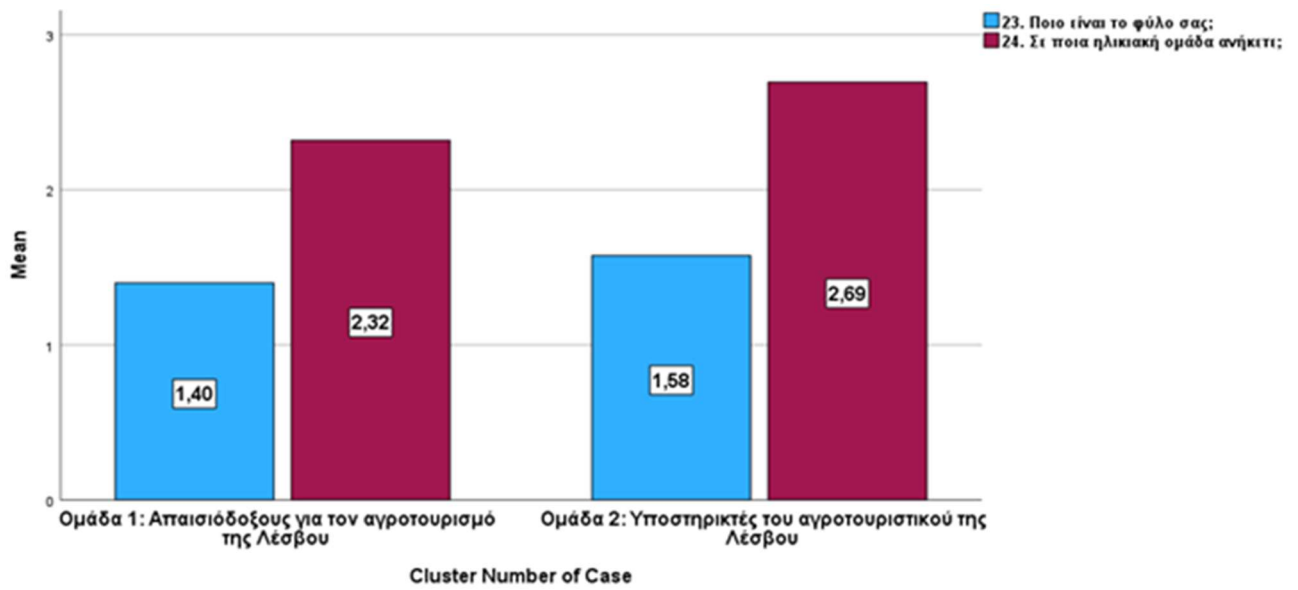
Λαμβάνοντας υπόψη τα παρακάτω γραφήματα γίνεται αντιληπτό πως η δεύτερη ομάδα (59 ερωτηθέντες) περιλαμβάνει ερωτηθέντες που συμφωνούν περισσότερο (σε σχέση με τους 25 ερωτηθέντες της πρώτης ομάδας) σχετικά με το ότι ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού στη Λέσβο, πως ο αγροτουρισμός μπορεί να συνεισφέρει με θετικό πρόσημο στην περιοχή της Λέσβου, πως οι πόροι της Ε.Ε. είναι επαρκείς για την ενίσχυση της αγροτουριστικής καμπάνιας του υπό μελέτη νησιού, πως υπάρχει σύμπνοια από τους τοπικούς φορείς ώστε να προωθηθεί επαρκώς η Λέσβος ως αγροτουριστικός προορισμός, πως δίνονται κίνητρα από τους τοπικούς φορείς να πραγματοποιήσουν επενδύσεις στο αγροτουριστικό προϊόν του υπό μελέτη νησιού και πως υπάρχει ενδιαφέρον από την τοπική κοινωνία να δραστηριοποιηθεί επαγγελματικά με τον αγροτουρισμό.

Ως εκ τούτου, θα χρησιμοποιηθεί για τους ερωτηθέντες της δεύτερης ομάδας ο χαρακτηρισμός «υποστηρικτές του αγροτουριστικού της Λέσβου» ενώ τους ερωτηθέντες της πρώτης ομάδας ο χαρακτηρισμός «απαισιόδοξους για τον αγροτουρισμό της Λέσβου».

Ακόμη, συμπεραίνεται ότι κατά μέσο όρο, οι «υποστηρικτές του αγροτουρισμού της Λέσβου» παρουσιάζουν μεγαλύτερη ηλικία και ελαφρώς περισσότερη γυναικεία παρουσία σε σχέση με τους «απαισιόδοξους για τον αγροτουρισμό της Λέσβου».

Τέλος, ακόμη ένα σημαντικό συμπέρασμα που εξάγεται είναι πως οι «υποστηρικτές» παρουσιάζουν μεγαλύτερη συχνότητα (59 στο σύνολο) σε σχέση με τους «απαισιόδοξους» (25 στο σύνολο).

Παρακάτω παρατίθενται οι πίνακες με τους μέσους όρους που παρουσιάζονται στην κάθε μια από τις δύο ομάδες ανάλογα με τις ερωτήσεις που έχουν χρησιμοποιηθεί στην ανάλυση κατά συστάδες.

Report					
Cluster Number of Case		10. Δεδομένων των γεωγραφικών χαρακτηριστικών αλλά και του τρόπου ζωής της περιοχής, πιστεύετε πως ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού στη Λέσβο;	11. Από το ένα (ελάχιστο) έως το πέντε (μέγιστο), θεωρείτε πως η ανάπτυξη του αγροτουρισμού μπορεί να συνεισφέρει με θετικό πρόσημο σε οικονομικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο στην περιοχή της Λέσβου;	15. Πιστεύετε πως οι πόροι της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι επαρκείς στην ενίσχυση της αγροτουριστικής καμπάνιας της Λέσβου;	16. Κατά τη γνώμη σας, τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από τη πολιτεία βοηθούν στην ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο;
1	Mean	2,48	2,52	1,80	1,92
	N	25	25	25	25
	Std. Deviation	,653	,586	,577	,493
2	Mean	4,10	4,12	3,22	2,97
	N	59	59	59	59
	Std. Deviation	,662	,697	,832	,909
Total	Mean	3,62	3,64	2,80	2,65
	N	84	84	84	84
	Std. Deviation	,993	,990	1,003	,938

Report						
Cluster Number of Case		17. Υπάρχει σύμπτωση από τους τοπικούς φορείς ώστε να προωθηθεί επαρκώς η Λέσβος ως αγροτουριστικός προορισμός;	21. Δίνονται κίνητρα από τους τοπικούς φορείς ώστε να πραγματοποιηθούν επενδύσεις στο αγροτουριστικό προϊόν της Λέσβου;	22. Υπάρχει ενδιαφέρον από την τοπική κοινωνία να δραστηριοποιηθεί επαγγελματικά στον αγροτουρισμό;	23. Ποιο είναι το φύλο σας;	24. Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε;
1	Mean	2,16	1,52	2,40	1,40	2,32
	N	25	25	25	25	25
	Std. Deviation	,688	,586	,866	,500	,690
2	Mean	2,66	2,10	2,78	1,58	2,69
	N	59	59	59	59	59
	Std. Deviation	,921	,865	,966	,498	,933
Total	Mean	2,51	1,93	2,67	1,52	2,58
	N	84	84	84	84	84
	Std. Deviation	,885	,833	,948	,502	,881

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

8.1 Συμπεράσματα δευτερογενούς έρευνας και στρατηγικό πλάνο ανάπτυξης

8.1.1 Συμπεράσματα δευτερογενούς έρευνας

Συμπερασματικά, έχοντας λάβει υπόψιν όσα αναλύθηκαν στο θεωρητικό μέρος της έρευνας, διαπιστώνεται ότι ο αγροτουρισμός αποτελεί μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού η οποία, στις περιπτώσεις που αξιοποιείται οργανωμένα εξυπηρετώντας ένα κοινό όραμα, μπορεί να παρέχει σημαντικά οφέλη και ευεργετήματα στην εκάστοτε περιοχή όπου αναπτύσσεται. Τέτοια παραδείγματα συναντώνται, όπως παρατάθηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια της έρευνας (βλ. Κεφάλαιο 3, Κεφάλαιο 4), σε διάφορες περιοχές ανά τον κόσμο, την Ευρώπη, ενώ λιγότερα συναντώνται στην χώρα μας.

Στην περίπτωση της Λέσβου, διαπιστώνεται πως το αγροτουριστικό προϊόν, καθώς και το τουριστικό προϊόν του νησιού γενικότερα, βρίσκεται σε πρώιμα στάδια ανάπτυξης (βλ. Κεφάλαιο 5). Το γεγονός αυτό οφείλεται σε διάφορους παράγοντες όπως έλλειψη τουριστικών και αγροτουριστικών υποδομών, γενικότερων υποδομών (πχ. οδικό δίκτυο κ.α.), έλλειψη κοινών κατευθυντήριων γραμμών στο θέμα του τουρισμού και κοινού πλάνου ανάπτυξης αυτού από πλευράς τοπικής αυτοδιοίκησης καθώς και άλλων κοινωνικών ζητημάτων που η περιοχή της Λέσβου καλείται να αντιμετωπίσει (πχ μείωση του πληθυσμού, προσφυγικό ζήτημα κ.α.)

Παρά την ύπαρξη, ωστόσο, των παραπάνω ανασταλτικών παραγόντων ανάπτυξης του αγροτουρισμού στο νησί της Λέσβου, από την βιβλιογραφική έρευνα προκύπτει ότι η περιοχή συγκεντρώνει σημαντικά στοιχεία που μπορούν να συντελέσουν στην ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού όπως είναι η παραγωγή ελαιόλαδου και ούζου που αποτελούν σημεία αναφοράς του νησιού. Επιπλέον η ιδιαίτερη γαστρονομία του τόπου, η παράδοση, το φυσικό περιβάλλον, το έντονο θρησκευτικό στοιχείο σε όλα τα μήκη και πλάτη του νησιού, προσφέρουν την δυνατότητα ανάπτυξης αυτού σε πλέγμα. Έχοντας ως εχέγγυο την μελέτη όσων αναφέρθηκαν παραπάνω και όσων αναλύθηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια της δευτερογενούς έρευνας, σχεδιάστηκε το παρακάτω στρατηγικό πλάνο ανάπτυξης του αγροτουρισμού στο νησί της Λέσβου.

8.1.2 Στρατηγικό πλάνο ανάπτυξης

Αρχικά, κρίνεται αναγκαία η ανάπτυξη αγροτουριστικών υποδομών στις περιοχές που τις διέπει έντονο αγροτουριστικό ενδιαφέρον. Στην Λέσβο υπάρχουν 14 οικισμοί που έχουν χαρακτηριστεί ως παραδοσιακοί από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, και μπορούν να αποτελέσουν το καταλληλότερο σκηνικό για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Είναι γεγονός πως τα τελευταία χρόνια παρατηρείται έντονη αστικοποίηση με αποτέλεσμα οι οικισμοί να ερημώνουν. Τα κτίρια, των οικισμών, που

δεν χρησιμοποιούνται αποτελούν ήδη αγροτουριστικές υποδομές, καθώς με μικρές ανακαινίσεις και προσαρμογές μπορούν να διατεθούν προς αγροτουριστική χρήση. Επιπλέον, είναι σημαντική η αξιοποίηση των ήδη υπάρχον αγροτουριστικών επιχειρήσεων μέσω της διασύνδεσης τους με τουριστικές επιχειρήσεις ώστε να παρέχεται στον επισκέπτη μια εμπλουτισμένη αγροτουριστική εμπειρία που θα περιλαμβάνει στοιχεία και από άλλες μορφές τουρισμού όπως είναι ο οικοτουρισμός, ο γαστρονομικός τουρισμός κ.α. Παράλληλα, θα πρέπει να αυξηθούν και οι επισκέψιμες αγροτουριστικές μονάδες όπως είναι τα αποστακτήρια ούζου, τα τυροκομεία, τα ελαιοτριβεία τα οποία θα παρέχουν σεμινάρια εκπαιδευτικού χαρακτήρα καθώς και την συμμετοχή ή την παρακολούθηση των εργασιών. Ακόμη, είναι απαραίτητη η δημιουργία υποδομών που θα παρέχουν υπηρεσίες αμιγής αγροτουρισμού κατά τις οποίες ο επισκέπτης, θα έχει την δυνατότητα να συμμετέχει ενεργά στις λειτουργίες του αγροκτήματος ή του οινοποιείου ή του κτηνοτροφείου και να δημιουργεί βιωματικές αγροτουριστικές εμπειρίες. Τέλος, ως προς τις υποδομές θα πρέπει να δημιουργηθούν χώροι φιλικόι προς τις οικογένειες με παιδιά όπως παιδικές χαρές ή χώροι δημιουργικής απασχόλησης για παιδιά, ώστε να καταστεί η περιοχή ελκυστικός οικογενειακός προορισμός.

Όπως αναλύθηκε και παραπάνω, η Λέσβος αποτελεί μια περιοχή η οποία ενδείκνυται, βάσει πόρων, για την δημιουργία ανάπτυξης τουριστικών δραστηριοτήτων σε πλέγμα. Η διαδικασία αυτή θα ενδυναμώσει το συνολικό τουριστικό προϊόν του νησιού και θα ισχυροποιήσει την θέση του αγροτουρισμού στην περιοχή καθώς θα παρέχεται στον επισκέπτη ένα συνονθύλευμα εμπειριών με στοιχεία που θα σχετίζονται με την παράδοση, τον πολιτισμό, την ιστορία, την φύση, την γαστρονομία του τόπου. Συγκεκριμένα, στην Λέσβο, το πλέγμα δραστηριοτήτων που μπορεί να αναπτυχθεί και να έχει ως βάση τον αγροτουρισμό είναι αγροτουρισμός- οικοτουρισμός- πολιτιστικός/θρησκευτικός τουρισμός-τουρισμός γαστρονομίας. Για τον λόγω αυτό είναι αναγκαία η προώθηση εμπειριών αγροτουρισμού που σχετίζονται άμεσα με την παράδοση του τόπου και στοχεύουν στην ένταξη του επισκέπτη στην τοπική κοινωνία, δημιουργώντας του την αίσθηση ότι αποτελεί μέρος του τοπικού κοινωνικού συνόλου και ενθαρρύνοντας την συμμετοχή του, πέρα από τις αγροτουριστικές δραστηριότητες, σε πολιτιστικές και παραδοσιακές εκδηλώσεις και έθιμα που λαμβάνουν χώρο στο νησί. Δεδομένου ότι πολλές από αυτές τις εκδηλώσεις έχουν την βάση τους στην θρησκεία και την γαστρονομία, ο επισκέπτης έρχεται σε επαφή με ένα μείγμα μορφών τουρισμού που αντιπροσωπεύουν σημαντικό μέρος της κουλτούρας του νησιού. Επιπλέον, αναφορικά με τον οικοτουρισμό, τα αγροκτήματα μπορούν να παρέχουν επιπλέον δραστηριότητες που να εκπίπτουν σε αυτή την μορφή τουρισμού καθώς το νησί διαθέτει ένα οργανωμένο δίκτυο περιπατητικών διαδρομών με διαδρομές που καταλήγουν σε καταρράκτες, ρυάκια, εξωκλήσια, παρατηρητήρια σπάνιων πτηνών, περιοχές Natura κ.α. Με την συντονισμένη ενεργοποίηση των παραπάνω μορφών τουρισμού, η Λέσβος, αποκτά ένα ανταγωνιστικό τουριστικό προϊόν το οποίο περιέχει μοναδικά χαρακτηριστικά και μπορεί να διατεθεί προς κατανάλωση, καθ' όλη την διάρκεια του έτους.

Όλες οι παραπάνω δράσεις πρέπει να προωθούνται και επικοινωνούνται στο τουριστικό κοινό. Έτσι, κρίνεται αναγκαία η δημιουργία μια σύγχρονης ψηφιακής διαδικτυακής πλατφόρμας αγροτουρισμού της περιοχής που θα παρέχει ταξιδιωτικές πληροφορίες σχετικά με τα αγροτουριστικά καταλύματα, τις παρεχόμενες

αγροτουριστικές και άλλες τουριστικές δραστηριότητες, τα τοπικά προϊόντα, την γαστρονομία, τις πολιτιστικές εκδηλώσεις κ.α. Οι πληροφορίες θα πρέπει να διατίθενται μεταφρασμένες σε πολλές γλώσσες έτσι ώστε το αγροτουριστικό προϊόν να είναι αμεσότερο στους πιθανούς επισκέπτες. Επιπλέον, χρήσιμη στην περίπτωση αυτή είναι η συνεργασία με διεθνείς ψηφιακές αγροτουριστικές πλατφόρμες που αποτελούν ταξιδιωτικό οδηγό για όσους επιθυμούν αυθεντικές βιωματικές αγροτουριστικές εμπειρίες. Αρκετά επικοινωνιακή κρίνεται και η διοργάνωση διεθνών βραβείων αγροτικών, κτηνοτροφικών, τυροκομικών προϊόντων στον νησί, μιας και η Λέσβος αποτελεί πατρίδα για πολλά διακεκριμένα προϊόντα παραγωγής. Με τον τρόπο αυτό θα επιτευχθεί ταύτιση του προορισμού με τα αγροτικά προϊόντα και τον αγροτικό τρόπο ζωής.

Τέλος, ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στην ποιότητα των παρεχόμενων αγροτουριστικών υπηρεσιών μέσω ενίσχυση των δεξιοτήτων και η ανάπτυξης της βιώσιμης επιχειρηματικότητας. Έτσι, απαιτείται η εφαρμογή ενός συστήματος πιστοποιήσεων που θα διασφαλίζει την ποιότητα και την ασφάλεια των αγροτουριστικών καταλυμάτων και δραστηριοτήτων. Επιπλέον, θα πρέπει να δοθούν τα ανάλογα κίνητρα ώστε να καλλιεργούνται και να παράγονται βιολογικά αγαθά και προϊόντα καθώς και χρηματοδοτικές ενισχύσεις που θα αφορούν την ενδυνάμωση των αγροτουριστικών δραστηριοτήτων. Ωστόσο, το βασικότερο βήμα για την επίτευξη ποιοτικών αγροτουριστικών υπηρεσιών, αποτελεί η δημιουργία αγροτουριστικής κουλτούρας με βάσεις στην αειφορία του τόπου. Οι επιχειρηματίες και οι αγρότες της Λέσβου θα πρέπει να συμμετέχουν συχνά σε σεμινάρια επαγγελματικής αγροτουριστικής κατάρτισης, να επιδιώκουν την συνεργασία τόσο μεταξύ τους όσο και μεταξύ των αγροτουριστικών συνεταιρισμών του νησιού, με σκοπό την τουριστική αναβάθμιση της περιοχής. Παράλληλα, θα πρέπει να παρέχονται προγράμματα εκμάθησης και χρήσης ψηφιακών συστημάτων ώστε να γίνεται εφικτή η επιχειρηματική τους δράση με σύγχρονες μεθόδους.

Το παραπάνω πρόγραμμα επικεντρώνεται στην ανάπτυξη της αγροτουριστικής δραστηριότητας στο νησί της Λέσβου και στοχεύει στην δημιουργία τουριστικών ροών καθ' όλη την διάρκεια του έτους. Είναι βασισμένο στα 3Φ (Φύση, Φιλία, Φιλοξενία) των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και στα αξιώματα της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και επιδιώκει στην προσέλευση επισκεπτών που θα επιθυμούν να επισκεφθούν το νησί περισσότερες από μια φορές και θα το προτείνουν οι ίδιοι ως έναν προορισμό που πρέπει ο καθένας να επισκεφθεί. Πρόκειται για ένα πλάνο που εστιάζει στην ανάδειξη των μοναδικών χαρακτηριστικών του νησιού και στην διόρθωση των αδυναμιών του. Η εφαρμογή ενός τέτοιου προγράμματος θα επιφέρει πολλαπλά οφέλη τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό και θα οδηγήσει την ευημερία του τόπου.

8.2 Συμπεράσματα εμπειρικής έρευνας και προτεινόμενο πλάνο ανάπτυξης

8.2.1 Συμπεράσματα εμπειρικής έρευνας

8.2.1.1 Συμπεράσματα περιγραφικής στατιστικής ανάλυσης

Με βάση τα αποτελέσματα της περιγραφικής έρευνας, εξάγεται το συμπέρασμα ότι ο τουρισμός αποτελεί σημαντική πηγή εισοδήματος για την τοπική κοινωνία της Λέσβου, με όλους τους ερωτηθέντες να αναφέρουν ότι υπάρχει αύξηση της τουριστικής ζήτησης κατά τη θερινή περίοδο. Επιπλέον, σύμφωνα με την πλειοψηφία των ερωτηθέντων, οι τουρίστες μένουν στο νησί για μια περίοδο 2-10 ημερών και οι περισσότεροι από αυτούς είναι αλλοδαποί τουρίστες.

Επιπλέον, τα αποτελέσματα της έρευνας αναδεικνύουν πως το νησί της Λέσβου στοχεύει στην προσέλκυση τουριστών μέσω του εναλλακτικού τουρισμού. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, σημαντικό κίνητρο για τους τουρίστες που επισκέπτονται το νησί είναι οι καλοκαιρινές διακοπές. Ακόμη, οι ερωτηθέντες επέλεξαν επίσης τη φυσική ομορφιά του νησιού, τους θρησκευτικούς και πολιτιστικούς λόγους ως επιπλέον κίνητρα που ωθούν τους τουρίστες να επισκεφθούν το νησί της Λέσβου.

Αναφορικά με τον αγροτουρισμό, οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες θεωρούν ότι ταιριάζει καλά ή τέλεια ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού στο νησί. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι ένα μικρότερο ποσοστό των ερωτηθέντων πιστεύει ότι ο αγροτουρισμός ταιριάζει ελάχιστα ή καθόλου ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού στο νησί της Λέσβου. Συνολικά, τα αποτελέσματα της έρευνας υποδηλώνουν ότι ο αγροτουρισμός έχει τη δυνατότητα να γίνει πυλώνας του τουρισμού στη Λέσβο. Το αποτέλεσμα αυτό επιβεβαιώνεται και από την σχετική έρευνα της INSETE (βλ. Κεφάλαιο 5.4.5) όπου σύμφωνα με την έρευνα ο αγροτουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού η οποία έχει δυνατότητες ανάπτυξης στο νησί της Λέσβου. Τα ευρήματα της έρευνας δείχνουν, επίσης, ότι υπάρχει μια γενική θετική στάση απέναντι στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού ως μέσου προώθησης της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της περιοχής της Λέσβου. Επιπλέον, σύμφωνα με την γνώμη της πλειοψηφίας των ερωτηθέντων ο αγροτουρισμός, ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού μπορεί να συνδεθεί αρμονικά με τον γαστρονομικό, τον ορειβατικό-πεζοπορικό και τον πολιτιστικό τουρισμό. Η άποψη της πλειοψηφίας συμφωνεί με την έρευνα της INSETE που αφορά το νησί της Λέσβου, καθώς σύμφωνα με την έρευνα, οι προαναφερθείσες μορφές τουρισμού, έχουν δυνατότητες ανάπτυξης στην υπό μελέτη περιοχή (βλ. Κεφάλαιο 5.4.5). Ακόμη, η πλειοψηφία θεωρεί πως το διαδίκτυο είναι το πιο συχνά χρησιμοποιούμενο μέσο για την προώθηση του αγροτουριστικού προϊόντος της Λέσβου ως τουριστικού προορισμού, ακολουθούμενο από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Επιπροσθέτως, οι ερωτηθέντες επισήμαναν μέσα από τις απαντήσεις τους, αρκετούς ανασταλτικούς παράγοντες σχετικά με την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή, όπως η περιορισμένη προώθηση του αγροτουρισμού, η έλλειψη υποδομών και η έλλειψη ενδιαφέροντος από την τοπική κοινότητα. Επιπλέον, οι ερωτηθέντες είχαν μικτές απόψεις σχετικά με την επάρκεια των πόρων της ΕΕ και των τουριστικών κινήτρων που παρέχονται από το κράτος για την υποστήριξη της ανάπτυξης του αγροτουρισμού στη Λέσβο. Υπάρχουν, επίσης, αρκετές προκλήσεις και εμπόδια που

εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού, όπως η περιορισμένη προβολή, η έλλειψη υποδομών και η έλλειψη ενδιαφέροντος από την τοπική κοινωνία. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι, οι ανασταλτικοί παράγοντες ανάπτυξης του αγροτουρισμού αλλά και του τουρισμού γενικότερα στο νησί της Λέσβου, συμφωνούν με τις ελλείψεις που σημειώθηκαν κατά την διαδικασία καταγραφής στοιχείων με σκοπό τον σχεδιασμό της αγροτουριστικής ανάπτυξης στο κεφάλαιο 5 της έρευνας. Αναφορικά με τους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς θεωρείται, σύμφωνα με την άποψη των ερωτηθέντων, ότι λειτουργούν ευεργετικά για την προώθηση του αγροτουρισμού στο νησί. Ωστόσο, η έλλειψη ολοκληρωμένου σχεδίου μάρκετινγκ αναδεικνύεται, ως το σημαντικότερο εμπόδιο για την αποδοτικότερη αποτελεσματικότητά τους. Επιπλέον παράγοντες αναδείχθηκαν η έλλειψη υποδομών, ο εκσυγχρονισμό της παραγωγής και το μόνιμο προσωπικό.

Συνολικά, η έρευνα υποδηλώνει ότι υπάρχει δυνατότητα ανάπτυξης του αγροτουρισμού στη Λέσβο, αλλά πρέπει να αντιμετωπιστούν σημαντικές προκλήσεις για να υποστηριχθεί η ανάπτυξή του. Ακόμη, οι ερωτηθέντες πιστεύουν ότι λαμβάνουν περιορισμένα κίνητρα από τοπικούς φορείς για να επενδύσουν στο αγροτουριστικό προϊόν της Λέσβου και η τοπική κοινότητα θεωρείται ότι δεν ενδιαφέρεται να δραστηριοποιηθεί επαγγελματικά στον αγροτουρισμό.

8.2.1.2 Συμπεράσματα επαγωγικής στατιστικής ανάλυσης και στατιστικής ανάλυσης κατά συστάδες

Από τα αποτελέσματα της επαγωγικής μεθόδου στατιστικής ανάλυσης σχετικά με τον τουρισμό της Λέσβου γενικότερα, συμπεραίνεται πως οι τουρίστες που δηλώνουν περισσότερους μήνες έντονης τουριστικής κινητικότητας στη Λέσβο τείνουν να μένουν περισσότερο στο νησί σε σύγκριση με αυτούς που δηλώνουν λιγότερους μήνες έντονης τουριστικής κινητικότητας. Επιπλέον, οι αλλοδαποί τουρίστες τείνουν να επισκέπτονται τη Λέσβο για μεγαλύτερη διάρκεια σε σύγκριση με τους αλλοδαπούς τουρίστες. Ακόμη, οι τουρίστες που επισκέπτονται τη Λέσβο με γκρουπ τείνουν να περνούν περισσότερες μέρες στο νησί από εκείνους που επισκέπτονται μόνοι τους ή με οικογένειες. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της επαγωγικής μεθόδου, οι αλλοδαποί τουρίστες τείνουν να επισκέπτονται τη Λέσβο με γκρουπ πιο συχνά, ενώ οι ημεδαποί τουρίστες τείνουν να επισκέπτονται συχνότερα με οικογένειες.

Αναφορικά με τα στατιστικά επαγωγικά αποτελέσματα σχετικά με τον αγροτουρισμό, οι ερωτηθέντες που πιστεύουν ότι ο αγροτουρισμός μπορεί να έχει θετικές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις στη Λέσβο τείνουν επίσης να συμφωνήσουν ότι ο αγροτουρισμός είναι μια κατάλληλη μορφή εναλλακτικού τουρισμού στο νησί. Επιπλέον, οι ερωτηθέντες που πιστεύουν ότι οι πόροι της ΕΕ, τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρει το κράτος και οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί λειτουργούν ευεργετικά για την προώθηση του αγροτουρισμού στη Λέσβο τείνουν επίσης να συμφωνήσουν περισσότερο με το ότι ο αγροτουρισμός είναι μια κατάλληλη μορφή εναλλακτικού τουρισμού στο νησί. Επιπροσθέτως, οι ερωτηθέντες που πιστεύουν ότι υπάρχει επαρκής υποστήριξη από τοπικούς φορείς για την προώθηση της Λέσβου ως αγροτουριστικού προορισμού τείνουν επίσης να συμφωνήσουν περισσότερο με το ότι οι πόροι της ΕΕ και τα τουριστικά κίνητρα που προσφέρει το κράτος μπορούν να συμβάλουν στην ενίσχυση του αγροτουρισμού στο νησί.

Τέλος, με βάση την ανάλυση κατά συστάδες εξάγεται το συμπέρασμα ότι για τους περισσότερους ερωτηθέντες ο αγροτουρισμός αποτελεί μια μορφή τουρισμού η οποία

δύναται να αναπτυχθεί στο νησί της Λέσβου. Κοινό χαρακτηριστικό των ερωτηθέντων που συμφωνούν με την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στο νησί αποτελεί η ηλικία. Συγκεκριμένα πρόκειται για άτομα από 45 ετών και άνω. Το εύρημα αυτό ενισχύεται από τον κ. Κουσούνη, σύμφωνα με τον οποίο τα άτομα που επιλέγουν αυτή τη μορφή τουρισμού ανήκουν κυρίως στην ηλικιακή ομάδα 50-70 ετών (βλ. Κεφάλαιο 2).

8.2.2 Προτεινόμενο πλάνο ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην Λέσβο

Με βάση τα συμπεράσματα της έρευνας, θα μπορούσαν να προταθούν οι ακόλουθες πολιτικές και δράσεις για την πολιτεία για τη στήριξη του αγροτουρισμού στη Λέσβο:

- Ανάπτυξη και εφαρμογή ολοκληρωμένου σχεδίου μάρκετινγκ: Η έλλειψη ολοκληρωμένου πλάνου μάρκετινγκ αναγνωρίστηκε ως ο σημαντικότερος παράγοντας για τον οποίο οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί δεν λειτουργούν επωφελώς στην προώθηση του αγροτουρισμού στη Λέσβο. Το κράτος θα μπορούσε να συνεργαστεί με αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς για την ανάπτυξη και εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου σχεδίου μάρκετινγκ που προωθεί τη Λέσβο ως αγροτουριστικό προορισμό.
- Αύξηση κινήτρων για επενδύσεις στον αγροτουρισμό: Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δήλωσε ότι λαμβάνει μικρό βαθμό κινήτρων από τοπικούς φορείς για να επενδύσει στο αγροτουριστικό προϊόν της Λέσβου. Το κράτος θα μπορούσε να αυξήσει τα κίνητρα για επενδύσεις στον αγροτουρισμό για να προσελκύσει περισσότερους επενδυτές και να στηρίξει την ανάπτυξη του κλάδου.
- Στήριξη του εκσυγχρονισμού της συνεταιριστικής παραγωγής: Η έλλειψη εκσυγχρονισμού της συνεταιριστικής παραγωγής εντοπίστηκε ως παράγοντας που εμποδίζει την προώθηση του αγροτουρισμού στη Λέσβο. Το κράτος θα μπορούσε να παράσχει στήριξη για τον εκσυγχρονισμό των παραγωγικών εγκαταστάσεων και πρακτικών για τη βελτίωση της ποιότητας και της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων που προσφέρουν οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί.
- Βελτίωση υποδομών: Η έλλειψη υποδομών εντοπίστηκε ως παράγοντας που εμποδίζει την προώθηση του αγροτουρισμού στη Λέσβο. Το κράτος θα μπορούσε να επενδύσει στη βελτίωση των υποδομών, όπως δρόμοι, μεταφορές και καταλύματα, για να στηρίξει την ανάπτυξη του κλάδου και να βελτιώσει τη συνολική τουριστική εμπειρία.
- Αύξηση της χρηματοδότησης για τον αγροτουρισμό: Οι ερωτηθέντες που θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι οι πόροι της Ε.Ε. επαρκούν για την ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο επίσης συμφωνούν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού στο υπό μελέτη νησί. Το κράτος θα μπορούσε να αυξήσει τη χρηματοδότηση για τον αγροτουρισμό για να στηρίξει την ανάπτυξη της βιομηχανίας και να προσελκύσει περισσότερους επισκέπτες στο νησί.
- Ανάπτυξη και προώθηση εναλλακτικού τουρισμού: Οι ερωτηθέντες που θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού στο υπό μελέτη νησί συμφωνούν επίσης σε μεγαλύτερο βαθμό ότι η ανάπτυξη του αγροτουρισμού μπορεί να συμβάλει θετικά σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο στη Λέσβο. Το κράτος θα μπορούσε να αναπτύξει και να προωθήσει εναλλακτικές μορφές τουρισμού,

συμπεριλαμβανομένου του αγροτουρισμού, για να διαφοροποιήσει την τουριστική βιομηχανία και να υποστηρίξει τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη στην περιοχή.

8.3 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Ολοκληρώνοντας την παρούσα έρευνα διαπιστώνεται πώς πρόκειται για μια μελέτη εξαιρετικά ενδιαφέρουσα καθώς διερευνά την ανάπτυξη μιας εναλλακτικής μορφής τουρισμού, συγκεκριμένα του αγροτουρισμού, σε μια νησιώτική παραμεθόρια περιοχή της χώρας, όπως αυτή της Λέσβου. Κατά την διαδικασία επεξεργασίας της υπό μελέτη έρευνας, αναδύθηκαν επιπλέον προτάσεις, με σκοπό την διερεύνηση αυτού του πεδίου, οι οποίες μπορούν να προδώσουν περαιτέρω πληροφορίες και αποτελέσματα, χρήσιμα για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στο νησί της Λέσβου.

Πιο συγκεκριμένα, μια πρόταση για περαιτέρω έρευνα είναι η συγκριτική μελέτη της ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην Λέσβο και την Κρήτη. Η έρευνα αυτή θα έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς θα διερευνά την ανάπτυξη του αγροτουρισμού σε δύο από τα μεγαλύτερα νησιά της χώρας τα οποία συγκεντρώνουν πολλές ομοιότητες αλλά και διαφορές. Επιπλέον, μια ακόμα μελέτη που μπορεί να διεξαχθεί με βάση του εν λόγω ερευνητικό πλαίσιο είναι η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου. Με την έρευνα αυτή θα γινόταν σαφές εάν ο αγροτουρισμός μπορεί να αναπτυχθεί σε όλη την περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου. Τέλος, θα μπορούσε να εξεταστεί το υπάρχον ερευνητικό πλαίσιο από την σκοπιά των Λέσβιων αγροτών αλλά και επαγγελματιών που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού. Με τον τρόπο αυτό θα ανακύψει μια συνολική εικόνα αναφορικά με την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Λέσβο.

Συμπερασματικά, το υπό μελέτη ερευνητικό πεδίο προσφέρεται για επιπλέον έρευνα. Είναι εξαιρετικά σημαντικό να ανακύπτουν προτάσεις για περαιτέρω έρευνα καθώς τα ευρήματα αυτών των μελλοντικών ερευνών μπορούν να συντελέσουν στην αναβάθμιση της επιστήμης και της γνώσης γενικότερα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- Adams B. B., 2008, *The New Agritourism: Hosting Community and Tourists on Your Farm*, National Lilac Publishing LLC
- Amaral N.K., Edgar L.D., 2010, *Agricultural Communication Student's Perceptions, Knowledge and Identified Sources of Information about Agritourism* University of Arkansas, Department of Agricultural Extension 2010
- Australia Farm Tourism-AFT <http://aftagriculturaltourism.com.au>
- Breusch J., 2006, Incentives schemes to encourage green farmers *The Australian financial Review*, p. 3.
- Brown, D. and R. Reeder. 2007. *Farm-Based Recreation A Statistical Profile*. UnitedStates Department of Agriculture Economic Research, Service Report 53, December2007. <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/56445/2/err53.pdf>
- Busby G. and Rendle S., 2000, *The Tradition from Tourism of Farms to Farm Tourism*, *Tourism Management*, 21 (6), pp. 635-642
- Carpio E. C., Wohlgenant K. M., Boonsaeng T., 2008, *The Demand for Agritourism in the United States*, *Journal of Agricultural and Resource Economics* 33(2):254-269
- DEAT (Department of Environmental Affairs and Tourism) 1998, *Tourism in GEAR Development strategy 1999-2000* Pretoria: RSA
- DOT (Department of Tourism) 1994, *Rural Tourism: Tourism Discussion Paper Number 1*, Commonwealth Department of Tourism, Canberra
- Gajo P., 2010, *Agrotourism And Rural Tourism In Italy*, *Scientific Papers Series Management , Economic in Agriculture and Rural Development*, Vol.10(3)/2010, pp 157
- Gao R., Huang S., Huang R., 2008, *Rural Tourism Development in China*, *Nternational Journal Of Tourism Research* 11, 439-450 (2009)
- Gao S., 1997, *The experiences, problems and solutions of poverty alleviation through tourism*, *Tourism Tribune* 12(4):4
- Gao S., 2008, *The current state and new development ideas of China's rural tourism*, *In Analysis and forecast of China's Tourism Development 2008*
- Getz D. and Carlsen J., 2000, *Characteristics and goals of family and owneroperated businesses in the rural tourism and hospitality sectors*, *Tourism Management*, vol.21, pp. 547-560
- Hall C.M., 1997, *Introduction to Tourism in Australia: Impacts Planning and Development (Second Edition)*, Longman, Australia
- Jan W. te Kloetze Viljoen J., Tlabela K., 2007, *Rural tourism development in South Africa, Trends and challenges*, Human Sciences Research Council, HSRC Press Available at: http://mdmst.tatarstan.ru/rus/file/pub/pub_65348.ppt

- Knowd I., 2001, Rural Tourism: Panacea and Paradox Exploring the Phenomenon of Rural Tourism and Tourism's Interaction with Host Rural Communities, UWS Hawkesbury, Originally Produced as a —Briefing Paper on Rural Tourism, 1998
- KwaZulu-Natal Tourism Authority, 2005, Agritourism in KwaZulu-Natal, Tourism KwaZulu-Natal Occasional Paper No. 35, August 2005, Available at: http://www.kzn.org.za/index.php?view_page+57988
- Lund-Durlacher D., Zeppenfeld R., 2006, Ecological Agrarian Tourism – The Present Situation in Germany, GEOTOUR 2006, Košice 5 – 7, 2006
- Morrison Alastair, 1999, Τουριστικό και Ταξιδιωτικό Μάρκετινγκ, Έλλην, Αθήνα
- Ndlovu N., Rogerson C.M., 2004, The local economic impacts of rural communitybased tourism in the Eastern Cape. Tourism and development issues in contemporary South Africa , 436-451. Pretoria: Africa Institute of South Africa.
- O'Halloran M., Cook S., Sbragi A., Buchanan I., 2000, BTR Occasional Paper Number 30, Rural Tourism in Australia: The visitor's perspective, Bureau of Tourism Research, Canberra
- Ollenburg C., 2006, Farm Tourism In Australia: A Family Business and Rural Studies Perspective, Doctorate Thesis, Griffith University
- Petrić, L., 2003, Constraints and possibilities of the rural tourism development with the special stress on the case of Croatia. Paper presented at the ERSA 2003 Congress, Finland. Available at: <http://www.ersa.org/ersaconfs/ersa03/cdrom/papers/105.pdf>
- Petrisor-Mateut O., 2008, Agro-Tourism In The European Union And Romania, Agora International Journal of Economical Sciences (Volume II, No. I)
- Phillip S., Hunter C., Blackstock K., 2009, A typology for defining agritourism, Tourism Management, 31, 754-758
- Pittman M. H., 2006, Planting the Seeds for a New Industry in Arkansas: Agritourism, A National Agricultural Law Center Research Publication August 2006
- Porcaro P., 2009, Agritourism in Italy, ISS Institute/Italy Fellowship (International Specialised Skills Institute)
- Shao Q, 2007b, Develop rural tourism and facilitate new rural area construction Qiushi 2007: 42-44
- Tsartas, P. and Thanopoulou, M., 1994, Women's agrotouristic cooperatives in Greece. Athens: Mediterranean Women's Studies Institute (in Greek).
- Valls J.F., Porta F., 1997, Sustainable Tourism and Economy; Territory and Heritage, Revue de Tourisme.
- Viljoen J., Tlabela K., 2007, Rural tourism development in South Africa, Trends and challenges, Human Sciences Research Council, HSRC Press
- Wall, G., 2004, Agrotourism In J. Jafari (Ed.) Encyclopedia of tourism (pp. 14-15) London Routledge
- Ying T. & Zhou Y., 2007, Community, governments and external capitals in China's rural cultural tourism: a comparative study of two adjacent villages. Tourism Management, 28, 96 -107

Ελληνική

- Ανδριώτης Κ., 2008, Αειφορία και Εναλλακτικός Τουρισμός, εκδ ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ, Αθήνα
- Απογραφή πληθυσμού ΕΛΣΤΑΤ 2021
- Αποστολόπουλος Κ., Σδράλη Δ., 2009, ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΗΠΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ, εκδ: Ελληνοεκδοτική, Αθήνα
- Βαρβαρέσος Σ., 2000, Τουρισμός, Έννοιες, Μεγέθη, Δομές- Η ελληνική πραγματικότητα (Β΄ Έκδοση), εκδ. Προπομπός Αθήνα
- Βενετσανοπούλου, Γ.Μ. 2006. Η κρατική συμβολή στον Τουρισμό, Εναλλακτικές μορφές Τουρισμού, εκδ: Interbooks, Αθήνα
- Δρακάκης Ι., 2009, Αγροτουρισμός και η περίπτωση του νησιού της Κρήτης, Διπλωματική Εργασία, Ανώτατο Τεχνολογικό Ίδρυμα Κρήτης
- Ηγουμενάκης Ν., Κραβαρίτης Κ., Λύτρας Π., 1998, Εισαγωγή στον Τουρισμό, εκδ: ΙΑΝΟΣ, Αθήνα
- Ιακωβίδου Ο., 2006, Εμπειρίες από την ανάπτυξη του Αγροτουρισμού στην Ελλάδα, Εισήγηση στο 1ο συνέδριο τουριστικής ανάπτυξης, Αθήνα 23-24/3/2006
- Ιακωβίδου, 1997, Agro-tourism in Greece: the case of women agro-tourism co-operatives of Ambelakia. MEDIT, 1, 44-47
- Ιωακειμίδης Α., 2009, Αγροτουρισμός στον Νομό Θεσσαλονίκης, Διπλωματική Εργασία, Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκη
- Καλδής Π., Θεοδωροπούλου Ε., Αλεξόπουλος Γ., Γιαννουζάκου Α., 2000, Αγροτουρισμός και Ανάπτυξη, Έκδοση Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα
- Καλοκάρδου Ρ., Κραντωνέλλης Κ., Εναλλακτικές μορφές τουρισμού και κρίσιμες χωρητικότητες σε τουριστικές περιοχές της δυτικής Ελλάδας, HELENCO '05, Αθήνα, 3-6 Φεβρουαρίου 2005
- Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., & Γκίρμπα Ε., 2011, Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΝΕΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ, Κριτική, Αθήνα
- Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., 2001 εκδόσεις Κριτική σελ 97-100
- Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., 2003, Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον, Κριτική, Αθήνα
- Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., 2019, Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον, Κριτική, Αθήνα
- Κουσούνης Στ., 2004, Στρατηγική αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης εφ. Η Καθημερινή, Αθήνα (29-8-2004)
- Λαγός Δ., 2005, Τουριστική Οικονομική, Κριτική, Αθήνα
- Λαγός Δ., 2006, Ο Αγροτουρισμός ως παράγοντας ανάπτυξης του νομού Αρκαδίας, 1 Παγκόσμιο Παναρκαδικό Διαδικτυακό Συνέδριο, Αθήνα Ιούνιος 2006
- Μ.Κ. Σφακιανάκης, 2005 σελ 30

- Μοίρα. Πολυξένη – Τσουμάνης, Αθ. –Χατζηλέλεκας, Δ. (2003). Κοινωνιολογία και Ψυχολογία του Τουρισμού, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο/Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα.
- Παρταλίδου Μ., 2005, Η προτυποποίηση ως παράγοντας διαχείρισης και προώθησης του αγροτικού τουρισμού, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη: Σχολή Γεωτεχνικών Επιστημών, Τμήμα Γεωπονίας, Τομέας Αγροτικής
- Συμεωνίδου Π., 2009, Ανταγωνιστικότητα και βιωσιμότητα αγροτουριστικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Συνοδινού Λ., 2008, Αγροτουρισμός ως εργαλείο ανάπτυξης της υπαίθρου: η περίπτωση του νομού Ιωαννίνων, Διπλωματική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πειραιώς
- Σφακιανάκης Μ.Κ., 2000, Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού εκδ. Έλλην, Αθήνα
- Σωτηριάδης Μ., Φαρσάρη Ι., 2009, Εναλλακτικές και ειδικές μορφές τουρισμού, εκδ: Interbooks, Αθήνα
- Τομαράς Π., Λαγός Δ., 2007, Ο Αγροτουρισμός ως παράγοντας τοπικής ανάπτυξης: Η περίπτωση της Ελλάδας, Τόπος, Επιθεώρηση χωρικής ανάπτυξης, σχεδιασμού και περιβάλλοντος, 24-25/2005 σσ 5-16 (30-05-2007) Διαθέσιμο: <https://docplayer.gr/4564639-P-tomaras-o-agrotoyrismos-os-paragontas-topikis-anaptyxis-5-d-lagos-i-periptosi-tis-elladas.html>
- Τουφεγγοπούλου Α., 2014, Εναλλακτικές μορφές τουρισμού και αναδυόμενοι προορισμοί. Ο ρόλος του σχεδιασμού στην χωρική τους διάρθρωση και οι προϋποθέσεις ανάπτυξής τους, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
- Τσάρτας Π., 1995, Τουρίστες, Ταξίδια, Τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον Τουρισμό, εκδ: Εξάντας, Αθήνα
- Τσιάμης Μ., 1989, Αναφορές σε Λέσβιους συγγραφείς, εκδ: Παπαδήμας, Αθήνα

Διαδικτυακές πηγές

- <https://www.pvaigaiou.gov.gr/dyn/newspdf/%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%9A%CE%9B%CE%97%CE%A3%CE%97%20marketing%20greece12022271656.pdf>
- <http://odysseus.culture.gr>
- <http://www.gnto.gov.gr/el/%CE%A3%CE%A4%CE%A1%CE%91%CE%A4%CE%97%CE%93%CE%99%CE%9A%CE%97>
- <http://www.kkppva.gr>.
- <http://www.minagric.gr/index.php/el/for-farmer-2/agrotourism/agricultural-association>
- <http://www.minagric.gr/index.php/el/xrisimewplirofories-2/draseis-tameiou-anakampsis-kai-anthektikotitas/oikonomikos-metaximatismos-tou-agrotikoy-tomea1/13301-yoergo-3-prasinos-agrotourismos>)
- <http://www.mytilinimarina.com>
- <http://www1.aegean.gr/gympeir/moyseia.htm>
- https://agriculture.ec.europa.eu/index_el
- <https://guestinn.com/el/property/eleonas-geras>

- <https://iliaktida-amea.gr>
- <https://insete.gr/wp-content/uploads/pdf/perifereies/boreio-aigaio-analusi.pdf>
- <https://insete.gr/wp-content/uploads/pdf/proorismoiproorismos-lesbos-limnos-and-xios.pdf>
- <https://lesvos.pro/item/i-edem-toy-mpei-agroktima-grigoriadi>
- <https://milia.gr/>
- <https://mintour.gov.gr/>
- <https://openfarm.gr/farms/ktima-kariofyllis-eco-farm/>
- <https://openfarm.gr/farms/perivoli-chios>
- <https://toumba.gr>
- <https://vostanio.gov.gr/iatriki-ypiresia>
- <https://www.agriturist.it/en/farm-holidays-italy/1-0.html>
- <https://www.arhodico.net.gr/>
- <https://www.astika-mitilinis.gr>
- <https://www.barbayanni-ouzo.com/greek-ouzo-liquor-museum-gr.html>
- <https://www.bienvvenue-a-la-ferme.com/espace-agriculteurs>
- <https://www.dimokratiki.gr/03-05-2014/giannis-pappas-o-tourismos-parameni-kinitirios-dinami-tis-ellinikis-ikonomias/>
- <https://www.discovergreece.com/el/travel-ideas/best-of/10-best-experiences-lesvos>
- <https://www.enagron.gr/>
- <https://www.hellenicaworld.com/Greece/Geo/gr/Lesvos.html>
- <https://www.ktimaoinoforos.gr>
- <https://www.lesvos-chamber.com>
- <https://www.lesvosonline.gr>
- <https://www.malemi.com/accommodation>
- <https://www.mjt-airport.gr/el/flights--more/flights--destinations#airlines>
- <https://www.mytilene.gr/athlitismos/athlitikes-egkatastasis>
- <https://www.mytilene.gr/wp-content/uploads/2018/06/%CE%9C%CE%95%CE%9B%CE%95%CE%A4%CE%97.pdf>
- <https://www.perleas.gr/>
- https://www.pvaigaiou.gov.gr/dyn/newspdf/%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%9A%CE%9B%CE%97%CE%A3%CE%97_%CE%9A%CE%A1%CE%9F%CE%A5%CE%91%CE%96%CE%99%CE%95%CE%A1%CE%91092922101738.pdf
- <https://www.ruraltourisminternational.org/>
- <https://www.theworldofouzo.gr/el/ouzo-plomari/ouzo-museum.php>
- <https://www.vamosvillage.gr>
- <https://www.visitgreece.gr/islands/north-aegean-islands/lesvos>
- <https://www.vranasmuseum.gr>
- <https://www.ypaithros.gr>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ο Αγροτουρισμός ως μοχλός ανάπτυξης της Λέσβου

Το παρόν ερωτηματολόγιο αποτελεί μέρος της διπλωματικής εργασίας με θέμα «Ο Αγροτουρισμός ως πυλώνας του Τουρισμού στη Λέσβο», του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Στρατηγική Διοίκηση Τουριστικών Προορισμών και Επιχειρήσεων Φιλοξενίας» του Πανεπιστημίου Αιγαίου στη Χίο.

Οι απαντήσεις θα παραμείνουν εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για τους σκοπούς που προαναφέρθηκαν. Το ερωτηματολόγιο αυτό είναι ανώνυμο και σας παρακαλούμε να απαντήσετε σε όλες τις ερωτήσεις με ειλικρίνεια.

Για τη συμπλήρωσή του χρειάζονται λιγότερα από δέκα λεπτά.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για τον χρόνο σας και την πολύτιμη βοήθεια σας στην έρευνα.

1.Αποτελεί ο τουρισμός βασική πηγή εσόδων της τοπικής κοινωνίας; Απαιτείται απάντηση. Μία επιλογή.

Ναι
Όχι

2.Ποιά περίοδο παρατηρείται αύξηση της τουριστικής ζήτησης στην περιοχή; Απαιτείται απάντηση. Μία επιλογή.

Θερινή περίοδος
Χειμερινή περίοδος

3.Πόσους μήνες ανά έτος σημειώνεται εντονότερη τουριστική κινητικότητα στο νησί της Λέσβου;Απαιτείται απάντηση. Likert.

3   6   9   12   Άλλο

Μήνες

4.Ποια είναι η μέση χρονική διάρκεια διαμονής των τουριστών στο νησί; Απαιτείται απάντηση. Likert.

1   2-6   6-10   10+   Άλλο

Ημέρες διαμονής

5. Ποια είναι η πλειοψηφία των τουριστών στη Λέσβο; Απαιτείται απάντηση. Μία επιλογή.

Αλλοδαποί
Ημεδαποί

6. Ποια είναι η βασική χώρα προέλευσης των τουριστών στην περιοχή της Λέσβου; Απαιτείται απάντηση. Μία επιλογή.

Τουρκία
Αγγλία
Γερμανία
Ρωσία
Άλλο

7. Πως ταξιδεύουν οι τουρίστες στην περιοχή; Απαιτείται απάντηση. Μία επιλογή.

Μόνοι
Με οικογένειες
Με γκρουπ
Άλλο

8. Σε ποιο από τα παρακάτω είδη τουρισμού στοχεύει η περιοχή της Λέσβου ώστε να προσελκύσει τουρίστες; Απαιτείται απάντηση. Μία επιλογή.

Μαζικό τουρισμό
Εναλλακτικό τουρισμό

9. Ποιο από τα παρακάτω κίνητρα είναι, κατά τη γνώμη σας, αυτό που ωθεί τους τουρίστες να επισκεφθούν την περιοχή σας; Απαιτείται απάντηση. Πολλαπλή επιλογή.

Επιλέξτε το πολύ 3 επιλογές.

Καλοκαιρινές διακοπές
Φυσικές ομορφιές
Θρησκευτικοί λόγοι
Πολιτιστικοί λόγοι
Ορειβάσισ-Πεζοπορία
Αγροτουριστικές δραστηριότητες
Άλλο

10. Δεδομένων των γεωγραφικών χαρακτηριστικών αλλά και του τρόπου ζωής της περιοχής, πιστεύετε πως ο αγροτουρισμός ταιριάζει ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού στη Λέσβο; Απαιτείται απάντηση. Likert.

Καθόλου

Ελάχιστα

Μέτρια

Πολύ

Απόλυτα

11.Από το ένα (ελάχιστο) έως το πέντε (μέγιστο), θεωρείτε πως η ανάπτυξη του αγροτουρισμού μπορεί να συνεισφέρει με θετικό πρόσημο σε οικονομικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο στην περιοχή της Λέσβου; Απαιτείται απάντηση. Likert.

1 2 3 4 5

Δήλωση 1

12.Με ποιές άλλες ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, κατά την γνώμη σας, συνδέεται ο αγροτουρισμός;Απαιτείται απάντηση. Πολλαπλή επιλογή.

Επιλέξτε το πολύ 3 επιλογές.

Γαστρονομικό τουρισμό
Πολιτιστικό τουρισμό
Τουρισμό ορειβασίας-πεζοπορίας
Θαλάσσιο τουρισμό
Θρησκευτικό τουρισμό
Άλλο

13.Πιστεύετε πως ο αγροτουρισμός, ως μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού, έχει αναπτυχθεί επαρκώς στο νησί της Λέσβου;Απαιτείται απάντηση. Μία επιλογή.

Ναι
Όχι

14.Αν η απάντησή σας είναι όχι, ποιοί από τους παρακάτω παράγοντες, κατά τη γνώμη σας, λειτούργησαν ανασταλτικά στην ανάπτυξή του;Απαιτείται απάντηση. Πολλαπλή επιλογή.

Επιλέξτε το πολύ 2 επιλογές.

Η έλλειψη υποδομών
Η περιορισμένη προβολή-προώθηση του αγροτουρισμού
Το ελλιπές ενδιαφέρον της τοπικής κοινωνίας
Άλλο

15.Πιστεύετε πως οι πόροι της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι επαρκείς στην ενίσχυση της αγροτουριστικής καμπάνιας της Λέσβου;Απαιτείται απάντηση. Likert.

Καθόλου   Λίγο   Αρκετά   Πολύ   Πάρα πολύ

16.Κατά τη γνώμη σας, τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από τη πολιτεία βοηθούν στην ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο;Απαιτείται απάντηση. Likert.

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Πάρα πολύ

17.Υπάρχει σύμπνοια από τους τοπικούς φορείς ώστε να προωθηθεί επαρκώς η Λέσβος ως αγροτουριστικός προορισμός;Απαιτείται απάντηση. Likert.

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Πάρα πολύ

18.Με ποιον τρόπο προωθούν οι αρμόδιοι τοπικοί φορείς το αγροτουριστικό προϊόν της Λέσβου ως προορισμό; Απαιτείται απάντηση. Πολλαπλή επιλογή.

Επιλέξτε το πολύ 3 επιλογές.

Διαδίκτυο

Μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Μέσα μαζικής ενημέρωσης

Τουριστικούς οδηγούς

Τουριστικά γραφεία

Άλλο

Κανένα από τα παραπάνω

19.Κατά τη γνώμη σας, οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί του νησιού της Λέσβου λειτουργούν ευεργετικά στην ανάδειξη του αγροτουρισμού της περιοχής; Απαιτείται απάντηση. Μία επιλογή.

Ναι

Όχι

20.Αν η απάντηση σας είναι όχι, σε ποιούς από τους παρακάτω παράγοντες πιστεύετε πως οφείλεται η παραπάνω παραδοχή;Απαιτείται απάντηση. Πολλαπλή επιλογή.

Επιλέξτε το πολύ 3 επιλογές.

Έλλειψη ολοκληρωμένου πλάνου marketing

Έλλειψη εκσυγχρονισμού της παραγωγής των συνεταιρισμών

Έλλειψη μόνιμου προσωπικού

Έλλειψη υποδομών

Περιορισμένο δίκτυο προώθησης τους

Άλλο

21.Δίνονται κίνητρα από τους τοπικούς φορείς ώστε να πραγματοποιηθούν επενδύσεις στο αγροτουριστικό προϊόν της Λέσβου;Απαιτείται απάντηση. Likert.

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Πάρα πολύ

22.Υπάρχει ενδιαφέρον από την τοπική κοινωνία να δραστηριοποιηθεί επαγγελματικά στον αγροτουρισμό;Απαιτείται απάντηση. Likert.

Καθόλου   Λίγο   Αρκετά   Πολύ   Πάρα πολύ

23.Ποιο είναι το φύλο σας;Απαιτείται απάντηση. Μία επιλογή.

Άνδρας
Γυναίκα
Άλλο

24.Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε; Απαιτείται απάντηση. Likert.

Κάτω των 25   26-35   36-45   46-55   Άνω των 55

25.Σε ποια υπηρεσία-φορέα εργάζεστε; Απαιτείται απάντηση. Μία γραμμή κειμένου.

Εισαγάγετε την απάντησή σας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ

1. Αποτελεί ο τουρισμός βασική πηγή εσόδων της τοπικής κοινωνίας;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	82	96,5	96,5	96,5
Valid Όχι	3	3,5	3,5	100,0
Total	85	100,0	100,0	

2. Ποιά περίοδο παρατηρείται αύξηση της τουριστικής ζήτησης στην περιοχή;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Θερινή περίοδος	85	100,0	100,0	100,0

3. Πόσους μήνες ανά έτος σημειώνεται εντονότερη τουριστική κινητικότητα στο νησί της Λέσβου;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 3	75	88,2	88,2	88,2
Valid 6	10	11,8	11,8	100,0
Total	85	100,0	100,0	

3. Πόσους μήνες ανά έτος σημειώνεται εντονότερη τουριστική κινητικότητα στο νησί της Λέσβου;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 3	75	88,2	88,2	88,2
Valid 6	10	11,8	11,8	100,0
Total	85	100,0	100,0	

5. Ποια είναι η πλειοψηφία των τουριστών στη Λέσβο;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Αλλοδαποί	50	58,8	58,8	58,8
Valid Ημεδαποί	35	41,2	41,2	100,0
Total	85	100,0	100,0	

6. Ποια είναι η βασική χώρα προέλευσης των τουριστών στην περιοχή της Λέσβου;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Τουρκία	11	12,9	12,9	12,9
Valid Αγγλία	12	14,1	14,1	27,1
Valid Γερμανία	2	2,4	2,4	29,4
Valid Ρωσία	2	2,4	2,4	31,8
Valid Άλλο	58	68,2	68,2	100,0
Total	85	100,0	100,0	

7. Πως ταξιδεύουν οι τουρίστες στην περιοχή;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Μόνοι	7	8,2	8,2	8,2

	Με οικογένειες	36	42,4	42,4	50,6
	Με γκρουπ	29	34,1	34,1	84,7
	Άλλο	13	15,3	15,3	100,0
	Total	85	100,0	100,0	

8. Σε ποιό από τα παρακάτω είδη τουρισμού στοχεύει η περιοχή της Λέσβου ώστε να προσελκύσει τουρίστες

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Μαζικό τουρισμό	19	22,4	22,4	22,4
	Εναλλακτικό τουρισμό	66	77,6	77,6	100,0
	Total	85	100,0	100,0	

9. Ποιο από τα παρακάτω κίνητρα είναι, κατά τη γνώμη σας, αυτό που ωθεί τους τουρίστες να επισκεφθούν την περιοχή σας;

		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
a	Καλοκαιρινές διακοπές	81	36,2%	95,3%
	Φυσικές ομορφιές	54	24,1%	63,5%
	Θρησκευτικοί λόγοι	37	16,5%	43,5%
	Πολιτιστικοί λόγοι	25	11,2%	29,4%
	Ορειβάσια-Πεζοπορία	12	5,4%	14,1%
	Αγροτουριστικές δραστηριότητες	6	2,7%	7,1%
	Άλλο	9	4,0%	10,6%
Total		224	100,0%	263,5%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

10. Δεδομένων

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	1	1,2	1,2	1,2
	Ελάχιστα	13	15,3	15,3	16,5
	Μέτρια	18	21,2	21,2	37,6
	Πολύ	37	43,5	43,5	81,2
	Απόλυτα	16	18,8	18,8	100,0
	Total		85	100,0	100,0

11. Από το ένα (ελάχιστο) έως

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	1	1,2	1,2	1,2
	2	11	12,9	12,9	14,1
	3	22	25,9	25,9	40,0
	4	33	38,8	38,8	78,8
	5	18	21,2	21,2	100,0
	Total		85	100,0	100,0

12. Με ποιές άλλες ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, κατά την γνώμη σας, συνδέεται ο αγροτουρισμός;

		Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
a	Γαστρονομικό τουρισμό	83	38,2%	97,6%

	Πολιτιστικό τουρισμό	54	24,9%	63,5%
	Τουρισμό ορειβάσις-πεζοπορίας	57	26,3%	67,1%
	Θαλάσσιο τουρισμό	3	1,4%	3,5%
	Θρησκευτικό τουρισμό	9	4,1%	10,6%
	Άλλο	11	5,1%	12,9%
Total		217	100,0%	255,3%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

13. Πιστεύετε πως ο αγροτουρισμός, ως μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού, έχει αναπτυχθεί επαρκώς στο νησί της Λέσβου;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	1	1,2	1,2
	Όχι	84	98,8	100,0
Total		85	100,0	100,0

14. Αν η απάντησή σας είναι όχι, ποιοί από τους παρακάτω παράγοντες, κατά τη γνώμη σας, λειτούργησαν ανασταλτικά στην ανάπτυξή του;

	Responses		Percent of Cases	
	N	Percent		
a	Η έλλειψη υποδομών	65	31,3%	77,4%
	Η περιορισμένη προβολή-προώθηση του αγροτουρισμού	77	37,0%	91,7%
	Το ελλιπές ενδιαφέρον της τοπικής κοινωνίας	53	25,5%	63,1%
	Άλλο	13	6,3%	15,5%
Total		208	100,0%	247,6%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

15. Πιστεύετε πως οι πόροι της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι επαρκείς στην ενίσχυση της αγροτουριστικής καμπάνιας της Λέσβου;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	7	8,2	8,2
	Λίγο	30	35,3	43,5
	Αρκετά	24	28,2	71,8
	Πολύ	22	25,9	97,6
	Πάρα πολύ	2	2,4	100,0
Total		85	100,0	100,0

16. Κατά τη γνώμη σας, τα τουριστικά προγράμματα που προσφέρονται από τη πολιτεία βοηθούν στην ενίσχυση του αγροτουρισμού στη Λέσβο;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	5	5,9	5,9
	Λίγο	40	47,1	52,9
	Αρκετά	22	25,9	78,8
	Πολύ	16	18,8	97,6
	Πάρα πολύ	2	2,4	100,0
Total		85	100,0	100,0

17. Υπάρχει σύμπνοια από τους τοπικούς φορείς ώστε να προωθηθεί επαρκώς η Λέσβος ως αγροτουριστικός προορισμός;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	5	5,9	5,9
	Λίγο	48	56,5	62,4

Αρκετά	15	17,6	17,6	80,0
Πολύ	17	20,0	20,0	100,0
Total	85	100,0	100,0	

18. Με ποιον τρόπο προωθούν οι αρμόδιοι τοπικοί φορείς το αγροτουριστικό προϊόν της Λέσβου ως προορισμό;

	Responses		Percent of Cases
	N	Percent	
Διαδίκτυο	68	34,0%	81,0%
Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	27	13,5%	32,1%
Μέσα μαζικής ενημέρωσης	29	14,5%	34,5%
a Τουριστικούς οδηγούς	13	6,5%	15,5%
Τουριστικά γραφεία	7	3,5%	8,3%
Άλλο	9	4,5%	10,7%
Κανένα από τα παραπάνω	47	23,5%	56,0%
Total	200	100,0%	238,1%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

19. Κατά τη γνώμη σας

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	46	54,1	54,8	54,8
Valid Όχι	38	44,7	45,2	100,0
Total	84	98,8	100,0	
Missing System	1	1,2		
Total	85	100,0		

20. Αν η απάντησή σας είναι όχι, σε ποιούς από τους παρακάτω παράγοντες πιστεύετε πως οφείλεται η παραπάνω παραδοχή;

	Responses		Percent of Cases
	N	Percent	
Έλλειψη ολοκληρωμένου πλάνου marketing	31	29,0%	79,5%
Έλλειψη εκσυγχρονισμού της παραγωγής των συνεταιρισμών	20	18,7%	51,3%
a Έλλειψη μόνιμου προσωπικού	16	15,0%	41,0%
Έλλειψη υποδομών	20	18,7%	51,3%
Περιορισμένο δίκτυο προώθησής τους	10	9,3%	25,6%
Άλλο	10	9,3%	25,6%
Total	107	100,0%	274,4%

a. Dichotomy group tabulated at value 1.

21. Δίνονται κίνητρα από τους τοπικούς φορείς ώστε να πραγματοποιηθούν επενδύσεις στο αγροτουριστικό προϊόν της Λέσβου;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Καθόλου	28	32,9	32,9	32,9
Λίγο	41	48,2	48,2	81,2
Valid Αρκετά	11	12,9	12,9	94,1
Πολύ	5	5,9	5,9	100,0
Total	85	100,0	100,0	

22. Υπάρχει ενδιαφέρον από την τοπική κοινωνία να δραστηριοποιηθεί επαγγελματικά στον αγροτουρισμό;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Καθόλου	4	4,7	4,7	4,7
Valid Λίγο	42	49,4	49,4	54,1
Αρκετά	21	24,7	24,7	78,8

	Πολύ	15	17,6	17,6	96,5
	Πάρα πολύ	3	3,5	3,5	100,0
	Total	85	100,0	100,0	

23. Ποιο είναι το φύλο σας;

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ανδρας	41	48,2	48,2	48,2
	Γυναίκα	44	51,8	51,8	100,0
	Total	85	100,0	100,0	

24. Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε;

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Κάτω των 25	3	3,5	3,5	3,5
	26-35	46	54,1	54,1	57,6
	36-45	23	27,1	27,1	84,7
	46-55	10	11,8	11,8	96,5
	Ανω των 55	3	3,5	3,5	100,0
	Total	85	100,0	100,0	

25. Σε ποια υπηρεσία-φορέα εργάζεστε;

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Αγροτικός συνεταιρισμός γυναικών Παρακοίλων	2	2,4	2,4	2,4
	Αγροτουριστικός συνεταιρισμός Μεσοτόπου	1	1,2	1,2	3,5
	Αεροδρόμιο Οδυσσέας Ελύτης	3	3,5	3,5	7,1
	Γυναικείος Συνεταιρισμός Αγίας Παρασκευής	1	1,2	1,2	8,2
	Γυναικείος Συνεταιρισμός Άγρας	1	1,2	1,2	9,4
	Γυναικείος Συνεταιρισμός Ασωμάτου	2	2,4	2,4	11,8
	Γυναικείος Συνεταιρισμός Γέρας	1	1,2	1,2	12,9
	Γυναικείος Συνεταιρισμός Μήθυμνας	1	1,2	1,2	14,1
	Γυναικείος Συνεταιρισμός Πέτρας	1	1,2	1,2	15,3
	Γυναικείος Συνεταιρισμός Πολιχνίτου	2	2,4	2,4	17,6
	Γυναικείος Συνεταιρισμός Σκαλοχωρίου	1	1,2	1,2	18,8
	Δήμος Δυτικής Λέσβου τμήμα Τουρισμού	1	1,2	1,2	20,0
	Δήμος Μυτιλήνης τμήμα Τουρισμού	3	3,5	3,5	23,5
	Εμπορικό Επιμελητήριο Λέσβου	3	3,5	3,5	27,1
	Ένωση Ξενοδόχων Λέσβου	2	2,4	2,4	29,4
	Ένωση Τουριστικών Ταξιδιωτικών και Ναυτικών πρ	2	2,4	2,4	31,8
	Λιμεναρχείο Μυτιλήνης	14	16,5	16,5	48,2
	Μουσείο Βαρβαγιάννη	2	2,4	2,4	50,6
	Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας (Γέρα)	1	1,2	1,2	51,8
	Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου	4	4,7	4,7	56,5
	Μουσείο Ο κόσμος του Ούζου Πλωμαρίου	4	4,7	4,7	61,2
	Ο Οργανισμός Τουριστικής Ανάπτυξης Λέσβου (ΟΤΑ)	17	20,0	20,0	81,2
	Ομοσπονδία Ιδιοκτητών Ενοικιαζόμενων Δωματίων	1	1,2	1,2	82,4
	Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου τμήμα Τουρισμού	2	2,4	2,4	84,7
	Σύλλογος Ελαίας Νήσος	1	1,2	1,2	85,9
	Σύλλογος καταστημάτων Εστίαση Λέσβου	2	2,4	2,4	88,2
	Σύλλογος Τουριστικής Ανάπτυξης Γέρας	2	2,4	2,4	90,6
	Φορέας Ανάπτυξης και Προβολής Ερεσού	1	1,2	1,2	91,8
	Φορέας Ανάπτυξης Πλωμαρίου	3	3,5	3,5	95,3
	Φορέας Τουρισμού Μολύβου	4	4,7	4,7	100,0
Total	85	100,0	100,0		